

LÄNSSTYRELSEN
Södermanlands län

REDOVISNING

Datum
2021-11-30

Diarienummer
501-3727-2021

Regional Årlig Uppföljning

Miljömålen

Södermanlands län 2021

1. Sammanfattning för Södermanlands län

1.1 Inledning Södermanlands län

Årets uppföljning är den första att följa upp mot 2030. Trots längre tidsperspektiv så är det ingen målbedömning som ändrats i Södermanland. Det kvarstår fortsatta utmaningar för att kunna nå miljömålen preciseringar till 2030. Inget av de miljömål som bedöms på regional nivå nås i Södermanland men två av miljömålen är nära att nå. Ser vi till de miljömål som bedöms på nationell nivå så finns det stora utmaningar inom målet Begränsad klimatpåverkan. Det genomförs mycket åtgärdsarbete och positiva effekter kan utläsas från de insatser som görs. Men tyvärr räcker det inte och det är långt kvar till att nå de flesta av miljömålen. Även mer miljöövervakning behövs för flertalet av målen, för att kunna göra bättre miljö kvalitetsbedömningar.

1.2 Miljö tillståndet i Södermanlands län

12 miljö kvalitetsmål bedöms på regional nivå i Södermanland, två av dem bedöms nära att nå, Bara naturlig försurning och Frisk luft. Resterande mål kommer inte nås till 2030, dock ses en positiv trend för miljömålen Myllrande våtmarker och God bebyggd miljö. Men mycket arbete kvarstår för att kunna nå de målen. För återstående mål, förutom tre, finns ingen tydlig riktning för utvecklingen i miljön. För målen Ett rikt växt- och djurliv, Ett rikt odlingslandskap och för Giftfri miljö är utvecklingen i miljön negativ. Stora utmaningar finns för dessa mål. Mark och vatten som exploateras, landskap som växer igen, för litet hänsynstagande i skogs- och jordbruket och främmande arter som sprider sig är alla orsaker som påverkar utveckling negativt. Sanering av förorenade områden sker men i för långsam takt. Exponering av miljögifter är fortsatt ett problem och återhämtningen i miljön går långsamt. Även övergödning kvarstår som ett stort problem i länet, vilken påverkar statusen i våra sjöar, vattendrag och havsområden negativt. I sjöar och vattendrag är också påverkan på livsmiljön ett problem, så som vandringshinder.

För Bara naturlig försurning samt Frisk luft kvarstår vissa parametrar för att kunna säga att de kommer nås till 2030. Det är viktigt att de kommande åren följa skogsbrukets påverkan på försurningen. För frisk luft behöver trafiken minska och då särskilt i tätbyggda områden.

1.3 Åtgärdsarbetet i Södermanlands län

Arbetet med att ta fram ett nytt åtgärdsprogram för miljömålen har fortsatt under 2021, vilket planeras vara klart under 2022. Åtgärdsprogrammet arbetar väldigt brett med många av de utmaningar som finns i Södermanlands miljö, vilket sker inom fyra temaområden, Levande skogar och landskap, Begränsa klimatpåverkan, Hållbart samhälle och Livskraftiga vatten. Processen sker i samverkan med kommuner, Region Sörmland, LRF Sörmland, Agro Sörmland, Skogsstyrelsen, Energikontoret Mälardalen, BioDriv Öst och Mälardalens Högskola.

Mycket viktigt arbete för att förbättra miljö tillståndet genomförs genom stöd från EU:s LIFE-bidrag. Även många viktiga insatser sker inom grön infrastruktur, LOVA- och LONA-bidragen, Landsbygdsprogrammet och Klimatklivet.

Takten på åtgärdsarbetet behöver öka. Några exempel på åtgärdsbehov som kvarstår är; Insatser för att förbättra rovfiskebeståndet. Mer transporteffektiva samhällen behöver skapas likväl som mer effektiva kretslopp. Insatser för att gynna lantbruksföretagens lönsamhet behövs bland annat för att säkra livsmedelsförsörjningen.

1.4 Tabell över Södermanlands läns bedömningar av respektive miljökvalitetsmål

Miljömål	Målbedömning (ja, nära, nej) 	Miljötillstånd (trendpil)
Begränsad klimatpåverkan	<i>Ingen regional bedömning</i>	<i>Ingen regional bedömning</i>
Frisk luft		
Bara naturlig försurning		
Giftfri miljö		
Skyddande ozonskikt	<i>Ingen regional bedömning</i>	<i>Ingen regional bedömning</i>
Säker strålmiljö	<i>Ingen regional bedömning</i>	<i>Ingen regional bedömning</i>
Ingen övergödning		
Levande sjöar och vattendrag		
Grundvatten av god kvalitet		
Hav i balans samt levande kust och skärgård		
Myllrande våtmarker		
Levande skogar		
Ett rikt odlingslandskap		
Storslagen fjällmiljö		
God bebyggd miljö		
Ett rikt växt- och djurliv		

2. Generationsmålet i Södermanlands län

2.1 Sammanfattning för generationsmålet Södermanland

Arbetet med att ta fram ett nytt åtgärdsprogram för miljömålen pågår. Det ska samla Södermanlands krafter för att förbättra statusen i miljön och för miljömålen. Arbeta med att tillgänglighetsanpassa länets naturreservat har påbörjats och mycket arbete sker i länet för att skapa mer resurseffektiva kretslopp. Arbetet med vattenförsörjningsfrågor har fortsatt.

2.2 Åtgärdsarbete Generationsmålet Södermanland

Länsstyrelsen i Södermanland arbetar tillsammans med ett stort antal aktörer i länet med åtgärdsprogram för miljömålen, Åtgärdsprogram för Södermanlands miljö (ÅFM). Tidigare

program gällde mellan 2015-2020. Slutuppföljningen av programmet visar att 69 procent av åtgärderna är genomförda och bara 3,8 procent av dem har inte genomförts alls. För vissa av åtgärderna går det att se direkta miljöeffekter men för flertalet kan inte någon sådan bedömning göras. Flera åtgärder har också lett till beteendeförändring som på sikt ger miljöeffekter, exempel cykelfrämjande insatser och insatser för hälsosam förskola. Processen med att ta fram ett nytt åtgärdsprogram har fortsatt under 2021. Arbetet sker i samverkan med kommuner, Region Sörmland, LRF Sörmland, Agro Sörmland, Skogsstyrelsen, Energikontoret Mälardalen, BioDriv Öst och Mälardalens Högskola. För att skapa regional delaktighet i programmet finns ett regionalt miljö- och klimatråd.¹

2.2.1 Kulturmiljön bevaras, främjas och nyttjas hållbart

Sedan 2017 har Länsstyrelsen i Södermanland bedrivit ett utvecklingsprojekt som syftar till integration genom forntidsvandringar "Kulturmiljö för alla". Olika fornlämningar besöks och presenteras kortfattat. Sedan 2017 har 38 vandringar genomförts, ca 700 vandrare har deltagit och de har besökt 47 olika fornlämningar. Projektet når målgrupper som annars inte kommer ut i naturen eller upplever kulturmiljön i sin omgivning. Projektet har finansierats på olika vis under åren och har involverat 50 olika medarrangörer, ex. studieförbund, bibliotek, folkhögskolor mm.²

Länsstyrelsen i Södermanland har ett drygt femtiotal fornvårdsobjekt i länet fördelat på samtliga kommuner. Arbetet syftar till att öka tillgängligheten och upplevelsevärdet av kulturmiljöerna så att de kan bevaras och användas med ett långsiktigt perspektiv. Under år 2021 sker aktiv fornvård genom länsstyrelsen på ungefär 35 av objekten i länet. Fornvård med bidrag från länsstyrelsen genomförs också av kommuner, hembygdsföreningar och privatpersoner (fastighetsägare), sammanlagt ungefär 20 objekt.³

2.2.2 Människors hälsa utsätts för minimal negativ miljöpåverkan samtidigt som miljöns positiva inverkan på människors hälsa främjas.

Södermanlands län arbetar åtta av nio kommuner med att minska exponeringen av farliga ämnen i förskoleverksamheten genom projektet Hälsosam förskola.⁴

Samtliga kommuner, Region Sörmland och Länsstyrelsen i Södermanlands tar hänsyn till miljö vid upphandling och inköp.⁵

Länsstyrelsen i Södermanland har under 2021 genomfört många insatser för att främja tillgänglighet till naturen. Ett exempel är handlingsplanen för friluftslivsmålen. Under året har Friluftslivets år 2021 uppmärksammas i sociala medier tillsammans med information om naturreservat att besöka och allemansrätten. Analysarbete kring tillgänglighet i ett tiotal utvalda reservat har gjorts, för att göra dem mer tillgängliga för funktionsnedsatta. För övriga naturreservat sker förbättringar utifrån en strategi. I Södermanland pågår 28 LONA-projekt som angivit Friluftsliv som politikområde.

Under 2020 ökade antalet besökare i länets reservat avsevärt, särskilt under våren (kan ses som en effekt av pandemin), sedan dess ser vi ett fortsatt högt besöksstryck i de reservat som vi mäter i

¹ [Åtgärdsprogram för Södermanlands län och Södermanlands miljö och klimatråd](#), hämtat 2021-10-26

² Länsstyrelsen i Södermanlands län, skriftlig information Scharp, 2021-10-18

³ Länsstyrelsen i Södermanland, skriftlig information, Pettersson 2021-10

⁴ <https://www.lansstyrelsen.se/sodermanland/privat/djur-och-natur/sa-mar-miljon/nar-vi-miljomalen.html>

⁵ Länsstyrelsen Södermanlands län, sammanställd information Grimstedt 2021-10, samt [slutuppföljning åtgärdsprogram för miljömålen](#)

Södermanlands län. En liten nedgång går att se under 2021, men fortsatt betydligt högre än innan pandemin.⁶

2.2.3 Kretsloppen är resurseffektiva och så långt som möjligt fria från farliga ämnen
Flertalet av kommunerna i Södermanlands län genomför olika projekt för att öka resurseffektiviteten, några exempel är; minskat matsvinn på 40 procent i Nyköpings kommuns måltidsverksamhet.⁷ Trosa kommuns återvinningsbutik med varor som annars skulle kastats på återvinningscentralen⁸, i Eskilstuna finns en återbruksgalleria.⁹ I Eskilstuna har ett pilotprojekt kring att återföra klosettavloppsvatten till produktiv mark inletts, en förstudie om återanvändning av byggmaterial har också tagits fram.¹⁰ I Katrineholm finns projekt för att minska engångsplast och matsvinn.¹¹

2.2.4 En god hushållning sker med naturresurserna.

Arbetet med att ta fram en regional vattenförsörjningsplan för Södermanlands län har fortsatt under 2021. Som del av arbetet har ett underlag tagits fram som fokuserar på klimatförändringarnas påverkan på vattenresurser. Målet är att planen ska användas i regional planering, som underlag för kommunala vattenförsörjningsplaner och i samhällsplanering för hållbar vattenresursanvändning.¹²

Länsstyrelsen i Södermanlands län har under våren 2021 utlyst ytterligare anslag från Havs- och vattenmyndigheten för åtgärder som förbättrar vattenhushållningen och tillgången på dricksvatten.¹³ Totalt har Länsstyrelsen i Södermanlands län beviljat bidrag om 7,3 miljoner kronor för ansökta projekt 2019–2021¹⁴. Projekten syftar bl.a. till minskade läckage genom förbättrad infrastruktur och mätning, samt stärkt skydd av vattenresurser för säkrad dricksvattenleverans.

2.2.5 Konsumtionsmönstren av varor och tjänster orsakar så små miljö- och hälsoproblem som möjligt.

Projektet Minimeringsmästarna har under 2021 startat efter att projektet blev framskjutet pga. pandemin. Det är andra gången projektet genomförs i Södermanland. I denna omgång deltar fler av länets kommuner, Nyköping, Flen, Vingåker, Katrineholm, Oxelösund och Trosa. Projektet syftar till att uppmärksamma avfallens roll och klimatfrågan samt sprida kunskap om detta till deltagande ambassadörer och allmänheten i kommunerna. Teman som berörs under projektets gång är hållbar konsumtion, matsvinn, textil, farligt avfall och delningsekonomi. Målet är också att minska deltagarnas avfallsmängder. Projektet finansieras av deltagande kommuner samt länsstyrelsen¹⁵

⁶ Länsstyrelsen Södermanland, sammanställd besöksinformation från mätningar i sex reservat, Lindqvist 2021-11

⁷ Nyköpings kommun, skriftlig information Hagberg, 2021-10

⁸ Trosa kommun, skriftlig information, Van Dooren, 2021-10

⁹ [ReTuna Återbruksgalleria](#)

¹⁰ Eskilstunas kommun, Isaksson, 2021-10

¹¹ Katrineholms kommun, Aldebert 2021-11

¹² Länsstyrelsen i Södermanlands län, skriftlig information, Skyllerstedt 2021-10

¹³ Dnr. 536-1400-2020

¹⁴ Dnr 537-5520-2019, dnr 536-1400-2020 och dnr 536-1046-2021

¹⁵ www.minimeringsmatsrana.se

Samtliga kommuner i Södermanlands län och Region Sörmland har riktlinjer som tar hänsyn till miljö och sociala frågor för inköp av varor och tjänster.¹⁶

2.3 Inriktningen för samhällsomställningen¹⁷

2.3.1 *Ekosystemen har återhämtat sig, eller är på väg att återhämta sig, och deras förmåga att långsiktigt generera ekosystemtjänster är säkrad.*

Ekosystemen i Södermanland är utsatta för stor påverkan. För miljömålen Ett rikt växt- och djurliv samt Ett rikt odlingslandskap är utvecklingen i miljön negativ. Situationen är utmanande för våra havsområden, sjöar och vattendrag vad det gäller fiskebestånd, livsmiljöer, kemisk och ekologisk status samt övergödning. För länets sjöar och vattendrag ser vi en förbättring gällde försurning. Dock tar det längre tid för det biologiska livet att återhämta sig.

För våtmarker ser vi en positiv trend i och med de satsningar som gjorts de senaste åren, dock återstår mycket arbete innan målet kan nås. Spridningen av invasiva arter sker både i vatten och på land i Södermanland. Exploatering av värdefull mark och vatten sker fortsatt.

Många insatser genomförs men det är inte tillräckligt för att säga att samhällsutvecklingen är på rätt väg, det kvarstår för stora utmaningar för ekosystemen. Rekryteringen av rovfiskebeståndet behöver återställas, strandnära exploatering behöver avta, vandringshinder och övergödningen behöver minska i vattendragen, våtmarker behöver återskapas, mer hänsynstagande behövs i skogsbruket, ökat skydd av skog, insatser för odlingslandskapet och den ekologiska och kemiska statusen behöver bli bättre i våra vatten. Insatser för att begränsa klimatförändringarna är också viktiga för att gynna ekosystemen.

2.3.2 *Den biologiska mångfalden och natur- och kulturmiljön bevaras, främjas och nyttjas hållbart.*

En negativ trend för utvecklingen i miljön bedöms i Södermanland för de två miljömål med främsta koppling till biologisk mångfald; Ett rikt- växt och djurliv samt Ett rikt odlingslandskap. Många insatser görs men det räcker inte för att bryta den negativa trenden.

Inriktningen vad gäller kulturmiljö/bebyggelse är fortsatt negativ i Södermanland. Bebyggelse behöver skyddas i större utsträckning, för fornlämningar behöver kunskapsnivån höjas för praktisk hantering. Det behöver också bli tydligare var skyddet av kulturhistoriska lämningar ska hanteras. Några ljuspunkter finns dock, en del kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i länet omvandlas och konverteras, även kunskapsunderlag för kulturmiljö tas fram i högre utsträckning.¹⁸

Utvecklingen för strecksatsen bedöms negativ. Trots att det går att se en viss positiv utveckling för kulturmiljön så är den inte tillräcklig samt att den negativa situationen som finns för den biologiska mångfalden är för stor. Många insatser krävs för att bryta den negativa utvecklingen; minskad exploatering av värdefulla mark- och vattenområden, insatser för att bevara odlingslandskapet och hotade arter, större hänsynstagande i skogs- och jordbruket, minska övergödningen, skapa bättre livsmiljöer i sjöar, vattendrag och i kustområdena. Insatser för att begränsa klimatförändringarna är också viktiga för att gynna biologisk mångfald. Långsiktiga

¹⁶ Länsstyrelsen Södermanlands län, sammanställd information Grimstedt 2021-10

¹⁷ För analysfrågorna har miljömålsuppföljningen för respektive miljömål som bedöms i Södermanland utgjort huvudsakligt underlag för bedömningen av strecksatserna.

¹⁸ Länsstyrelsen Södermanland, kulturmiljöenheten, 2021-11

satsningar inom kulturmiljö- och byggnadsvårdsfrågor behövs. Byggregler behöver utvecklas för återbruk och användning av hållbara byggmaterial.

2.3.3 *Människors hälsa utsätts för minimal negativ miljöpåverkan samtidigt som miljöns positiva inverkan på människors hälsa främjas.*

Alla kommuner i Södermanland har riktlinjer för miljöhänsyn vid upphandlingar. Många projekt för att minska exponeringen av miljögifter pågår i länets kommuner och Region Sörmland. Men för miljömålet Giftfri miljö ser vi en negativ trend. För frisk luft ser vi en positiv trend i länet, men vissa utmaningar återstår. Problem kvarstår för inomhusmiljön men insatser bidrar till långsam förbättring.

Kommunerna¹⁹ i Södermanlands län samt länsstyrelsen arbetar mycket med att främja naturvistelser. Sedan pandemin bröt ut har besöksantalet ökat i de naturreservat som länsstyrelsen mäter i. Arbetet med frilufslivsmålen pågår i Södermanland, vilket är viktigt för att öka positiv inverkan från miljön.

För strecksatsen ses både en positiv och negativ utveckling. Initiativ som tas för att minska exponeringen av miljögifter i den offentliga sektorn, insatser som görs för att främja naturvistelse och inomhusmiljön kan ses som positiva. Dock behöver exponeringen för miljögifter minska ytterligare samt att takten på sanering av förorenade områden behöver öka. Ytterligare kunskap samt provtagningar behövs för att öka vår förståelse för miljögifters negativa effekt på människor. Luftföroreningar behöver minska i tätortsområden. Exponeringen för negativ miljöpåverkan kan inte ses som minimal men i och med de initiativ som tas samt insatser för friluftslivet kan en positiv utveckling ses för strecksatsen.

2.3.4 *Kretsloppen är resurseffektiva och så långt som möjligt fria från farliga ämnen.*

Många åtgärder genomförs i Södermanlands läns kommuner²⁰ för att bli mer resurseffektiva och ha mer kretsloppsbaseade flöden. I alla kommuner finns möjlighet till återvinning. Flera kommuner har infört system som ska leda till mer återbruk. Kommunerna är stora aktörer som kan vara viktiga för att inspirera och påverka länets invånare i en positiv riktning men också möjliggöra för invånarna. Det är dock svårt att säga vilken total effekt detta ger för samhällsutvecklingen i stort. Konsumtionsmönster måste förändras avsevärt, där återvinning och återbruk av material och produkter behöver öka markant, delningsekonomi behöver utvecklas och kemikalieinnehåll i produkter behöver minska. Återanvändning/återvinning inom byggsektorn behöver bli mer omfattande likväl som omhändertagande och användning av organiskt material.

2.3.5 *En god hushållning sker med naturresurserna.*

Utvecklingen för denna strecksats hänger starkt samman med de två första strecksatserna, ekosystemen och biologisk mångfald. Så länge det finns stora utmaningar inom de områdena finns det också utmaningar för denna strecksats. Det arbete som gjorts de senaste åren inom vattenplanering, vattenskyddsområden och hushållningsinsatser för dricksvatten i Södermanlands län kan dock ses som positivt.

¹⁹ Länsstyrelsen Södermanland, sammanställning av information från kommunerna 2021-10

²⁰ Länsstyrelsen Södermanland, sammanställning av information från kommunerna 2021-10

2.3.6 Andelen förnybar energi ökar och energianvändningen är effektiv med minimal påverkan på miljön.

Inom industrin (stålindustrin) samt transportsektorn används övervägande fossil energi. Inom kraftvärme- och fjärrvärme används biobränslen. El producerad inom Södermanland kommer huvudsakligen från kraftvärmeverk. Vind, sol och vatten står för en mycket liten del.²¹ Huvuddelen av den el som används inom länet produceras i andra delar av Sverige.

I Södermanland finns idag lite installerad vindkraft. För att tillgodose elbehovet regionalt och nationellt behövs insatser för att utreda möjligheterna för etablering av vindkraft i länet. Solel ökar snabbt i länet. Det finns stor potentialen att öka biogasproduktion, men insatser behövs.

Andelen förnybar energi ökar, men produktionen av energi i Södermanland behöver bli större samtidigt som hänsyn till miljöpåverkan behöver tas för att kunna bedöma en positiv utveckling. Lagstiftning från 2019 om tillståndsplikt för dammar för vattenkraft kan leda till mindre miljöpåverkan från vattenkraft. Bidrag och skatteavdrag för solcellsinstallation är positiva insatser likväl som SSABs omställning till att producera fossilfritt stål. Regionala data saknas för att bedöma effekter av energieffektivisering, men en kartläggning visar outnyttjad potential för att tillvarata restvärme.²² Flera nätverksprojekt för energieffektivisering i företag har de senaste åren uppnått goda resultat. Det är positivt, men tyder samtidigt på en kvarvarande potential till effektivisering. Insatser och styrmedel kan behövas för att öka effektiviseringen.

2.3.7 Konsumtionsmönstren av varor och tjänster orsakar så små miljö- och hälsoproblem som möjligt

Kommunerna och Region Sörmland likväl som Länsstyrelsen i Södermanlands län ställer sociala och miljömässiga krav vid upphandlingar och inköp. Det är stora aktörer men det krävs en stor omställning av offentlig och privat konsumtion för att vi ska kunna nå strecksatsen, miljömålen och hållbarhetsmålen. Då det inte finns någon regionala data för konsumtionsnivåer, är det svårt att säga något kring den regionala utvecklingen av konsumtionsmönster i Södermanland.

Insatser som behövas är åtgärder/uppdrag som specifikt handlar om hållbar konsumtion både med offentliga och privata aktörer som målgrupp. Hårdare lagstiftning gällande miljöfarliga produkters märkning och tillgänglighet på marknaden är önskvärt. Även möjligheten att mäta detta på regional nivå behövs för att kunna följa upp strecksatsen.

3. Begränsad klimatpåverkan Södermanlands län

3.1 Sammanfattning för Begränsad klimatpåverkan Södermanlands län

Utsläppen av växthusgaser minskar i Södermanlands län, men minskningstakten behöver öka. För att de nationella klimatmålen ska nås behövs snabba och omfattande åtgärder de närmaste åren, särskilt inom industri- och transportsektorerna. Enligt den koldioxidbudget som beräknats för länet behöver utsläppen av **koldioxid** minska med 16 procent per år. Inom industrin pågår omställning till fossilfri ståltillverkning, inom transportsektorn behöver åtgärdstakten öka.

²¹ Länsstyrelsen i Södermanlands län (2019) Energistatistik Södermanland län 2019 (Framtaget av WSP, opublicerad)

²² Länsstyrelsen Södermanlands län, [Spillvärmepotential i Södermanland \(2018\)](#)

3.2 Utveckling i miljön och målbedömning Södermanlands län

Miljömålet bedöms inte på regional nivå.

3.3 Åtgärdsarbete för miljö kvalitetsmålet Södermanlands län

3.3.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Södermanlands län har påbörjat arbete med ett regionalt åtgärdsprogram. I dialog med Södermanlands kommuner, Region Sörmland, LRF Sörmland, Agro Sörmland, Skogsstyrelsen, Energikontoret Mälardalen, BioDriv Öst och Mälardalens Högskola diskuteras utmaningar som behöver hanteras på regional nivå, till exempel energiförsörjning, förnybar energi, elektrifiering och samhällsplanering för transporteffektivt samhälle.
- 132 åtgärder har beviljats stöd från Klimatklivet i Södermanlands län sedan stödet startade 2015. Under det senaste år har 11 åtgärder slutförts och 14 nya åtgärder beviljats. Den åtgärdstyp som oftast får stöd är energikonvertering, följt av laddstation, transportåtgärder samt biogas.
- Region Sörmland arbetar med Mobility management, bland annat genom att driva ett nätverk för Hållbart resande.²³ Region Sörmland genomför inom projektet Fossilfritt 2030 Rena Resan kampanjer och fysisk nudge för att hjälpa invånare i Östra Mellansverige att minska sin klimatpåverkan från resor.²⁴ Projektet finansieras av Europeiska regionala utvecklingsfonden.
- Länsstyrelserna i Södermanlands län och Västmanlands län arbetar tillsammans i projektet Energiomställning i åkerier och bussbolag.²⁵ Projektet sker i samverkan med Sveriges Åkeriföretag och syftar till att stimulera och stödja åkeribranschen och godstransportköpare att minska sin klimatpåverkan. Vägledning till de som köper och säljer transporter har tagits fram, samt ett stöd med fördjupande frågor och krav som kan ställas vid upphandling av godstransporter. Cirka 80 möten med transportköpare (stora företag samt kommuner) och cirka 60 möten med transportsäljare (lastbilscentraler) har genomförts samt två seminarier tillsammans med 2030-sekretariatet. Projektet finansieras av Europeiska regionala utvecklingsfonden.

3.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

- Nyköpings kommun har tagit fram en lokal koldioxidbudget.²⁶
- Eskilstuna och Flens kommuner deltar i projektet Fossilfritt 2030 - Fordon och drivmedel och genomför åtgärder för hållbara transporter och en bättre infrastruktur.²⁷ Flens kommun har infört ett internt klimatväxlingssystem med en avgift på fossila drivmedel, flygresor och privat bil i tjänst. Inom Eskilstuna kommun, inklusive kommunala bolag, arbetar man med utbyte av fordon, systematisk uppföljning av vilket drivmedel som används, samt åtgärder för att öka tankning av förnybart drivmedel. Projektet finansieras av Europeiska regionala utvecklingsfonden.

²³ Region Sörmland, [Hållbart resande](#)

²⁴ Region Sörmland, [Fossilfritt 2030 - Rena Resan](#)

²⁵ Klimatsynk, [Energiomställning i åkerier och bussbolag](#)

²⁶ Nyköpings kommun, [Koldioxidbudget för Nyköping](#)

²⁷ Klimatsynk, Fossilfritt 2030 - [Fordon och drivmedel](#)

3.3.3 Åtgärder inom näringslivet

- Energikontoret i Mälardalen är koordinator i Södermanlands län för projektet Framtidens solet i Östra Mellansverige. Projektet syftar till att öka investeringstakten i solet i små och medelstora företag. Inom projektet genomförs aktiviteter för information och inspiration till lantbrukare och andra företagare.²⁸
- Energikontoret i Mälardalen driver Fastighetsnätverk Sörmland som syftar till att genom kompetensspridning och erfarenhetsutbyte accelerera utvecklingen mot en hållbar förvaltning av bostäder och lokaler.²⁹
- Energikontoret i Mälardalen driver projektet React-EU som erbjuder stöd till företag för att utvecklas inom grön omställning, till exempel genom att ta fram en cirkulär affärsmodell.³⁰
- I Oxelösund planerar SSAB att till 2025 ersätta masugnar och koksverket med en elektrisk ljusbågsugn. Målet är att bli först i världen med fossilfritt stål på marknaden 2026. I SSAB:s anläggning i Norrbotten ska fossilfri järnsvamp produceras som förädlas till fossilfria stålprodukter i Oxelösund.³¹ I juli 2021 valsade SSAB Oxelösund det första stålet framställt med HYBRIT-teknik, dvs reducerat med 100 procent vätgas istället för med kol och koks.³²

3.4 Tillstånd och målbedömning för Begränsad klimatpåverkan Södermanland

3.4.1 Temperatur

Temperaturen stiger mer i Sverige än genomsnittet globalt. SMHI har beräknat att uppvärmningen i Södermanlands län kan bli mellan tre och fem grader vid seklets slut, beroende på hur omfattande åtgärder som genomförs för att minska klimatpåverkan.³³

3.4.2 Klimatpåverkande utsläpp

Under perioden 1990–2019 har de totala utsläppen i Södermanlands län minskat med 22 procent och uppgick 2019 till 3,22 miljoner ton. I Sverige har utsläppen under samma period minskat med 29 procent. Sedan 2018 har utsläppen i länet ökat. Det beror på att stålindustrin i länet haft en högre produktion vilket ger en stor påverkan på utsläppen i länet. Drygt hälften av utsläppen i länet kommer från industrin, i huvudsak stålindustrin. För samtliga sektorer utöver industrin, ses en svag minskning från 2018 till 2019.³⁴

SSAB:s planerade omställning till fossilfri stålproduktion i Oxelösund kommer att kraftigt minska utsläppen av koldioxid i Södermanlands län till 2030. Enligt den koldioxidbudget³⁵ som beräknats för länet behöver utsläppen av koldioxid minska med 16 procent per år. För att klara budgeten krävs utöver SSAB:s omställning att utsläppen minskar kraftigt inom transportsektorn till 2030.

²⁸ Energikontoret i Mälardalen, [Framtidens Solet i Östra Mellansverige](#)

²⁹ Energikontoret i Mälardalen, [Fastighetsnätverk Sörmland](#)

³⁰ Energikontoret i Mälardalen, [React-EU](#)

³¹ SSAB, 2020-06-18, [Fossilfritt stål en viktig möjlighet för Sörmland](#), hämtad 2020-10-16

³² Hybrit, 2021-08-18, [Världens första fossilfria stål färdigt för leverans](#), hämtad 2021-10-25

³³ SMHI, [Framtidsklimat i Södermanlands län](#) (2015)

³⁴ SMHI, [Nationella emissionsdatabasen](#)

³⁵ Kevin Anderson, Jesse Schrage, Isak Stoddard, Aaron Tuckey och Martin Wetterstedt, 2018, [Koldioxidbudget för Södermanlands län 2020-2040: Del 1](#), Klimatledarskapsnoden, Uppsala universitet

3.4.3 Fossilfri transportsektor

Transportsektorn är den näst största utsläppskällan i Södermanlands län. Utsläppen från sektorn har minskat med 17 procent sedan 2010, men med endast 2,3 procent det senaste året.³⁶ Endast sex procent av bilarna i Södermanland är avsedda att köra på ett rent förnybart drivmedel i form av etanol, el eller biogas. Ytterligare fem procent är elhybrider eller laddhybrider.³⁷

Framtidsscenarioer för drivmedelsanvändningen i Södermanlands län visar att den sammanlagda potentialen för biomassa och elektrifiering inte räcker för att nå målet om 70 procent minskade utsläpp till 2030. Det behövs även ett mer transporteffektivt samhälle.³⁸ För att åtgärder inom infrastruktur, kollektivtrafik mm ska hinna genomföras och få genomslag till 2030 behövs ett fokus på dessa de närmaste åren. Styrmedel behövs för att planering för ett transporteffektivt samhälle ska slå igenom i praktiken.

Till 2030 behövs i Södermanlands län en kraftigt utbyggd infrastruktur för el och biodrivmedel med fler publika snabbbladdpunkter samt nya tankstationer för biogas och vätgas. I Södermanlands län finns idag (mars 2021) 260 publika laddpunkter, varav 15 procent snabbbladdare. Det är mindre än bedömt behov och mindre än genomsnittet för Sverige. Till 2030 bedöms drygt 8 000 laddpunkter behövas i länet.³⁹

3.4.4 Energiförsörjning och energianvändning

Den totala slutanvändningen av energi i länet uppgick till 13,9 terawattimmar (TWh) år 2019.⁴⁰ Inom industrin (stålindustrin) samt transportsektorn används övervägande fossil energi. Inom kraftvärme- och fjärrvärme används biobränslen.

El producerad inom Södermanland kommer huvudsakligen från kraftvärmeverk. Vind, sol och vatten står för en mycket liten del.⁴¹ Huvuddelen av den el som används inom länet produceras i andra delar av Sverige. Till 2030 kommer elbehovet att öka med anledning av omställningen till fossilfrihet inom industrin och transportsektorn.

Vindkraftsutvecklingen i länet går långsamt. År 2020 fanns 7 vindkraftverk i länet med en installerad effekt på 6 MW och en produktion på 15 GWh.⁴² Energimyndigheten och Naturvårdsverket har i nationell strategi för hållbar vindkraft analyserat utbyggnadsbehovet regionalt till 2040-talet. För Södermanlands län är behovet 2 TWh (2000 GWh).⁴³

Södermanlands län hade vid årsskiftet 2020/2021 60 MW installerad sol. Det är en ökning med 88 procent från 2019. Bland kommunerna ökade Strängnäs mest med 344 procent och har gått om Eskilstuna med att ha den största installerade effekten.⁴⁴

³⁶ SMHI, [Nationella emissionsdatabasen](#)

³⁷ Länsstyrelsen i Kalmar län, [Planeringsverktyg för infrastrukturutbyggnad av förnybara drivmedel och laddstationer](#)

³⁸ Länsstyrelsen i Södermanlands län (2020) [Infrastruktur för elfordon och förnybara drivmedel – Ett strategiskt kunskapsunderlag för Södermanlands län](#)

³⁹ Länsstyrelsen i Kalmar län, [Planeringsverktyg för infrastrukturutbyggnad av förnybara drivmedel och laddstationer](#)

⁴⁰ SCB, [Kommunal och regional energistatistik](#)

⁴¹ Länsstyrelsen i Södermanlands län (2019) Energistatistik Södermanland län 2019 (Framtaget av WSP, opublicerad)

⁴² Statens Energimyndighet, [Vindkraftsstatistik](#)

⁴³ Statens Energimyndighet, 2021, [Nationell strategi för en hållbar vindkraftsutbyggnad](#), ER 2021:02

⁴⁴ Energikontoret i Mälardalen, [Framtidens Sole i Östra Mellansverige](#)

Potentialen för tillkommande biogasproduktion, utifrån praktiskt tillgänglig biomassa, uppskattas till ca 500 GWh, varav huvuddelen inom jordbruket.⁴⁵ Det kan jämföras med att 48 GWh producerades 2020.⁴⁶

4. Frisk luft i Södermanlands län

4.1 Sammanfattning för Frisk luft – Södermanlands län

Luftkvaliteten är generellt god, men ytterligare åtgärder krävs för att miljömålet ska kunna nås. En stor del av utsläppen kommer från trafiken. Problemområden för trafik är främst vältrafikerade gaturum i större tätorter. Åtgärder behövs för att minska trafikmängd, dubbdäcksanvändning och utsläpp från vedeldning.

4.2 Utveckling i miljön och målbedömning för Frisk luft - Södermanlands län

- Trenden för utvecklingen i miljön är POSITIV
- Nås miljökvalitetsmålet till 2030? NÄRA

4.3 Åtgärdsarbete för Frisk luft – Södermanlands län

Utsläpp från trafiken orsakar många av problemen kopplade till målet. Kvävedioxid kommer från avgaserna. Partiklar kommer dels från avgaserna, dels från slitage av vägbanor och bromsar.

Det är viktigt att på kommunal nivå arbeta med att påverka luftkvaliteten inom tätbebyggda områden. Det kan till exempel handla om införande av förbud mot dubbdäck, satsningar på alternativ till privatbilism, samt elfordon och säkra gång- och cykelbanor. Vid planering av nya bostadsområden och förtätning av bebyggelse behöver kommunerna se till att det inte uppstår slutna gaturum med sämre luftkvalitet som följd.

Elektrifiering av fordonsflottan, nyare vedpannor samt moderna miljövillkor för industrin kan påverka miljömålet Frisk luft i rätt riktning.

Många av åtgärderna för miljömålet Begränsad klimatpåverkan leder också till uppfyllandet av miljömålet Frisk luft.⁴⁷ Läs mer om vilka dessa åtgärder är under redovisningen för Begränsad klimatpåverkan i Södermanlands län.

4.4 Tillstånd och målbedömning för Frisk luft – Södermanlands län

Miljömålet är nära att nås i Södermanlands län med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Utvecklingen i miljön är positiv. Luftkvaliteten är överlag bra, men problem finns med höga halter av partiklar och kvävedioxid i vissa tätortsmiljöer och trafikerade vägar.

För luftföroreningar finns både miljökvalitetsnormer och preciseringar med gränsvärden i miljömålet Frisk luft. Miljökvalitetsnormerna har högre gränsvärden än miljömålet, men innebär en tvingande lagstiftning om de riskerar att överskridas.

⁴⁵ Länsstyrelsen i Södermanlands län (2020) [Infrastruktur för elfordon och förnybara drivmedel – Ett strategiskt kunskapsunderlag för Södermanlands län](#)

⁴⁶ Energigas Sverige, 2021, [Produktion av biogas och rötrester och dess användning år 2020](#)

⁴⁷ Naturvårdsverket: [fördjupad utvärdering av miljömålen 2019](#)

EU har tagit fram ett direktiv (EU2016/2284) gällande minskning av nationella utsläpp av vissa luftföroreningar⁴⁸. I bilaga II finns de nationella åtaganden för medlemsstaterna. Samtliga minskningsåtagandena har år 2005 som basår.

Sverige har åtagit sig följande:

Luftförorening	minskning mellan år 2020-2029	minskning från år 2030
Svaveldioxid	22 %	22 %
Kväveoxider	36 %	66 %
NM ¹ VOOC*	25 %	36 %
Ammoniak	15 %	17 %
PM 2.5	19 %	19 %

* NM¹VOOC = Flyktiga organiska föreningar utom Metan

Fram till och med 2019 har minskningen i Södermanlands län varit:⁴⁹

Luftförorening	minskning
Svaveldioxid (räknat som svaveloxider)	13 %
Kväveoxider	31 %
NM ¹ VOOC*	36 %
Ammoniak	10 %
PM 2.5	33 %

* NM¹VOOC = Flyktiga organiska föreningar utom Metan

Miljömålet Frisk Luft omfattar 10 preciseringar. Dessa är följande: bensen, bens(a)pyren, butadien, formaldehyd, partiklar (PM 2,5 och PM 10), marknära ozon, ozonindex, kvävedioxid och korrosion.

Preciseringarna är satta så att halterna av luftföroreningar inte överskrider lågrisknivåer för cancer eller riktvärden för skydd mot sjukdomar eller påverkan på växter, djur, material och kulturföremål.

Nedan beskrivs endast de preciseringar där nyare information inkommit.

4.4.1 Bens(a)pyren

Bens(a)pyren tillhör gruppen polyaromatiska kolväten (PAH) och brukar användas som indikator för den totala halten av PAH. Småskalig vedeldning och vägtrafik är de huvudsakliga källorna till utsläpp av PAH.

Enligt miljömålets precisering ska halten av bens(a)pyren inte överstiga 0,1 nanogram per kubikmeter luft beräknat som ett årsmedelvärde. Den senaste mätningen som genomfördes 2018⁵⁰ i Nyköping visar att årsmedelhalten av bens(a)pyren var 0,08 nanogram per kubikmeter luft, vilket innebär att det uppmätta årsmedelvärdet av bens(a)pyren var strax under miljömålet. Högst halter uppmättes under januari, februari och december och lägst halter under juni, juli och augusti. Resultaten indikerar att den lokala vedeldningen bidrar med upp till cirka hälften av den

⁴⁸ [EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS DIREKTIV \(EU\) 2016/ 2284 - av den 14 december 2016 - om minskning av nationella utsläpp av vissa luftföroreningar, om ändring av direktiv 2003/ 35/ EG och om upphävande av direktiv 2001/ 81/ EG](#)

⁴⁹ [Nationella emissionsdatabasen \(smhi.se\)](#)

⁵⁰ [SLB 30:2019](#) – Mätningar av Bens(a)pyren i Södermanlands län 2018

uppmätta halten bens(a)pyren. Jämförelse har gjorts med resultat från Råö, dessa resultat används som bakgrundsvärden, se figur nedan.

Miljömålet innehålls med avseende på Bens(a)pyren i Södermanlands län.

4.4.2 Partiklar PM_{2,5} och PM₁₀

Utsläppen av PM_{2,5} i Södermanlands län domineras av sektorerna egen uppvärmning av bostäder och lokaler (187 ton) samt transporter (152 ton). Även utsläpp från industrin har betydelse⁵¹ (87 ton). Det är främst trafikens slitage av vägbanan som ger hälsoproblem i tätorterna, medan hälsoproblem till följd av vedeldning är vanligare på mindre orter.

Länets totala utsläpp, utrikestransporter exkluderade, var 536 ton år 2019, vilket är senaste data. Av dessa var 187 ton från egen uppvärmning av bostäder och lokaler, 152 ton från transporter och 87 ton från industri (energi + processer)⁵². Utsläppen följer en svagt minskande trend. Länets mål till 2030 är att inte överskrida 654 ton, det ligger i linje med EU:s taktidirektiv som innebär utsläppen år 2030 ska vara 19 procent lägre för varje år från 2020 jämfört med 2005.

Kontinuerliga mätningar av PM₁₀ och PM_{2,5} finns i länet endast i landsbygdsmiljö. Bakgrundshalten för den senaste mätningen av partiklar för PM₁₀ låg 2017 på 7,4 µg/m³⁵³ och för PM_{2,5} på 3,8 µg/m³.⁵⁴ Mätningen visar därför att årsmedelsvärdena (15 µg/m³ för PM₁₀ och 10 µg/m³ för PM_{2,5}) inte överskreds.

Under 2018 mätte även Östra Sveriges Luftvårdsförbund halterna partiklar i urban bakgrund i Eskilstuna. Miljömålets årsmedelvärde för PM₁₀ överskreds inte under mätningar, då det var 11,5 µg/m³. Inte heller PM_{2,5} årsmedelvärdet överskreds då det var 4,7 µg/m³.⁵⁵

När det gäller PM₁₀ så har en kartläggning gjorts för år 2015 i Södermanlands län. En ny kartläggning kommer att genomföras i länet under år 2021.⁵⁶

Under hösten/vintern 2019 introducerades 24 nya elbussar inom tätortstrafiken i södra och västra Södermanlands län, vilket kan leda till minskade utsläpp av partiklar. Inga nya mätningar är dock rapporterade.

Miljömålet innehålls med avseende på PM_{2,5} och PM₁₀ i Södermanlands län.

4.4.3 Marknära ozon

Den långväga transporten av ozon, O₃, från kontinenten svarar för huvuddelen av det marknära ozonet i regionen. De högsta halterna noteras under vår och sommar vid högtrycksbetonat väder. Under våren kan även stratosfäriskt ozon från de högre luftlagren blandas ner i marknivå.

Marknära ozon mäts i landsbygdsmiljö. Utförda mätningar visar att preciseringens åttatimmarsmedelvärde och timmedelvärde överskreds. Senaste mätningen är från 2017 och genomfördes på Aspvreten i Nyköpings kommun.⁵⁷

⁵¹ Sveriges miljömål – [PM_{2,5} Södermanlands län](#)

⁵² <https://nationellaemissionsdatabasen.smhi.se/> Södermanlands län samt PM_{2,5} vald

⁵³ IVL Svenska Miljöinstitutet [Data PM₁₀](#)

⁵⁴ IVL Svenska Miljöinstitutet [Data PM_{2,5}](#)

⁵⁵ Östra Sveriges luftvårdsförbund [SLB 3:2019](#) - Bakgrundshalter av partiklar (PM₁₀, PM_{2,5}) och kväveoxider (NO_x, NO₂) vid Alva Myrdals gata 5 i Eskilstuna

⁵⁶ [SLB 29:2021](#) – Rapportering av modelldata och objektiv uppskattning av luftkvalitet år 2020 för Södermanlands län

⁵⁷ IVL Svenska Miljöinstitutet. [Marknära Ozon](#)

Miljömålet innehålls inte med avseende på marknära ozon.

Naturvårdsverkets bedömning vad gäller ozon är att åtgärdsprogram inte är motiverat. Åtgärder för att minska utsläppen av ozonbildande ämnen bör istället ske med internationella program.

4.4.4 Kvävedioxid

Vägtrafiken är den största utsläppskällan av kväveoxider i Södermanlands län och står för ca 65 procent av länets totala utsläpp. Andra större utsläppskällor är energiproduktion och industri. Östra Sveriges Luftvårdsförbund beräknade 2015 att miljö kvalitetsnormerna och miljömålets preciseringar klaras för kvävedioxid i Södermanlands län. Miljö kvalitetsnormen för dygnsmedelvärden av kvävedioxid, $60 \mu\text{g}/\text{m}^3$, klaras i samtliga kommuner i Södermanlands län. Miljö målets årsmedelvärde, $20 \mu\text{g}/\text{m}^3$, är svårast att klara och överskrids längs ett antal gatuavsnitt med enkel och dubbelsidig bebyggelse i Eskilstuna och Nyköping.⁵⁸

Under 2018 mätte Östra Sveriges Luftvårdsförbund halterna av kvävedioxider i urban miljö i Eskilstuna. För kvävedioxider mätte årsmedelsvärdet 2018 $6,9 \mu\text{g}/\text{m}^3$ och överskrider därför varken normvärdet eller miljömålets precisering.⁵⁹

Bakgrundshalten som mäts i landsbygdsmiljö låg 2016 på $1,5 \mu\text{g}/\text{m}^3$.⁶⁰

En kartläggning över halten av kvävedioxid har gjorts för år 2015 i Södermanlands län. En ny kartläggning kommer att genomföras under år 2021.⁶¹

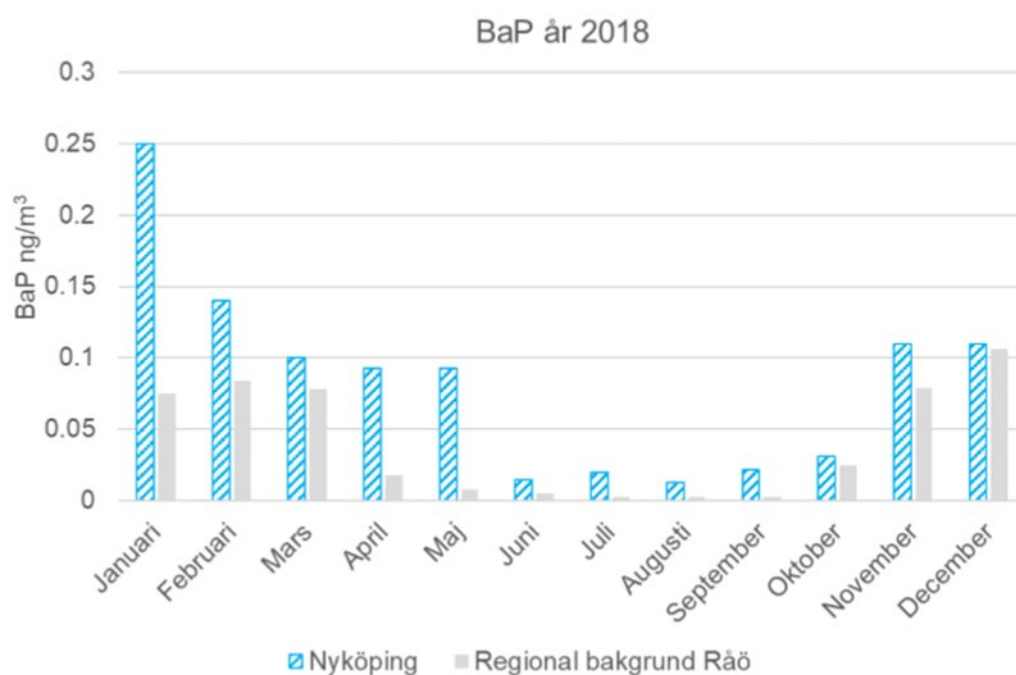
Länets totala utsläpp var 3990 ton år 2019, vilket är senaste data. Utsläppen följer en svagt minskande trend. Länets mål till 2030 är att inte överskrida 2008 ton, det ligger i linje med EU:s takt direktiv som innebär utsläppen år 2030 ska vara 66 procent lägre för varje år från 2020 jämfört med 2005.

⁵⁸ Östra Sveriges Luftvårdsförbund/SLB-Analys (2015). Kartläggning av halter kvävedioxid (NO₂) och partiklar (PM₁₀) i Södermanlands län år 2015, [LVF Rapport 2015:13](#)

⁵⁹ Östra Sveriges luftvårdsförbund [SLB 3:2019](#) Bakgrundshalter av partiklar (PM₁₀, PM_{2,5}) och kväveoxider (NO_x, NO₂) vid Alva Myrdals gata 5 i Eskilstuna

⁶⁰ IVL Svenska Miljöinstitutet. [Data NO₂](#)

⁶¹ [SLB 29:2021](#) – Rapportering av modelldata och objektiv uppskattning av luftkvalitet år 2020 för Södermanlands län

Sammanställning av uppmätta halter av bensopyren som månadsmedel i Nyköping och i regional bakgrund (Råö) under 2018. Källa: SLB 30:2019, Mätningar av Bens(a)pyren i Södermanlands län 201862

5. Bara naturlig försurning i Södermanlands län

5.1 Sammanfattning för Bara naturlig försurning - Södermanlands län

Södermanlands län är inte särskilt påverkat av försurning. De senaste 30 åren har nedfallet av svavel och kväve minskat signifikant. Mark och vatten visar även tecken på långsam återhämtning. I Södermanland kalkas 10 sjöar årligen och kalkeffektsuppföljningen som genomförs i 24 sjöar och ett vattendrag visade år 2020 på goda miljöförhållanden avseende surhet. För att nå målet Bara naturlig försurning måste kvävenedfallet minska ytterligare och skogsbrukets försurningspåverkan får inte öka.

5.2 Utveckling i miljön och målbedömning för Bara naturlig försurning - Södermanlands län

- Trenden för utvecklingen i miljön är POSITIV
- Nås miljökvalitetsmålet till 2030? NÄRA

5.3 Åtgärdsarbete för Bara naturlig försurning - Södermanlands län

5.3.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelserna i Södermanland och Västmanland arbetar tillsammans med branschorganisationen Sveriges Åkeriföretag i ett projekt för energiomställning inom

⁶² [SLB 30:2019](#) – Mätningar av Bens(a)pyren i Södermanlands län 2018

åkerier och bussbolag. Projektet finansieras av deltagande aktörer samt av Europeiska Regionala Utvecklingsfonden.⁶³

- Länsstyrelsen i Södermanland har genom Klimatklivet finansierat åtta enskilda energikonverteringsåtgärder för utfasning av olja och diesel, främst inom lantbruket. Medel har även fördelats för laddstationer och ett cykelgarage.
- I Södermanlands län sprids årligen 31 ton kalk med helikopter i 10 sjöar för att lindra försurningseffekterna.⁶⁴ Kalkningsverksamheten finansieras huvudsakligen genom statsbidrag. Huvudmän är sex av länets nio kommuner som även finansierar 15% av verksamheten.
- Länsstyrelsen i Södermanlands län och berörda kommuner genomför årliga vattenkemiska undersökningar inom kalkeffektsuppföljningen. Undersökningarna finansieras av länsstyrelsen och syftar till att kontrollera måluppfyllelsen av genomförd kalkning samt bidra med underlag för åtgärdsplanering. Totalt undersöks 24 sjöar och ett vattendrag varav 10 av sjöarna ännu kalkas. Sedan 2019 har länsstyrelsen kunnat avsluta kalkeffektsuppföljningen i sex sjöar i Södermanlands län där kalkningen varit framgångsrik och återförsurning inte längre bedöms vara en risk.⁶⁴
- Länsstyrelsen i Södermanlands län kunde inte genomföra bottenfaunaundersökningar inom kalkeffektsuppföljningen under 2020, främst som ett resultat av Covid-19 pandemin. Undersökningarna genomförs istället år 2021.

5.3.2 Åtgärder på kommunal nivå och inom regioner

- Projektet Fossilfritt 2030 drivs i sex län i Östra Mellansverige och finansieras av Europeiska Regionala Utvecklingsfonden. I Södermanlands län deltar Eskilstuna och Flens kommuner samt Region Sörmland.⁶⁵
- Region Sörmland handlar upp fossilfri kollektivtrafik. Där gäller sedan 2019 fossilfrihet i alla nya trafikavtal och nollutsläpp för fordon i stadsbusstrafiken.
- Nyköpings kommun har en ny översiktsplan med tydligare koppling till miljömålen exempelvis planer för minskade bilresor genom bebyggelsekoncentration. Även projektprioriteringsgrunder har arbetats fram där transporter vägs in.⁶⁶

5.3.3 Övrig åtgärder

- Transportsektorn och särskilt sjöfarten är en av de främsta utsläppskällorna av svavel och kväve till Sverige⁶⁷ och majoriteten av utsläppen sker utomlands.⁶⁸ Under 2020 sänktes tillåtna svavelhalten i fartygsbränsle från 3,5 procent till 0,5 procent för fartyg som trafikerar Internationella sjöfartsorganisationens (IMO) medlemsvatten. Fartyg som trafikerar Östersjön, Nordsjön samt delar av Nordamerika har sedan tidigare striktare krav på 0,1 procent svavelhalt och även kvävehalter har tidigare reglerats inom IMO.⁶⁹ Sänkningen beräknas minska svavelutsläppen från sjöfarten med 77 procent.⁷⁰

⁶³ [Klimatsynk, Energiomställning i åkerier och bussbolag](#)

⁶⁴ [Länsstyrelsen i Södermanlands län \(2020\). Regional åtgärdsplan för kalkningsverksamheten i Södermanlands län 2019-2023. 2020:9.](#)

⁶⁵ [Fossilfritt 2030 https://projektetfossilfritt2030.se/](https://projektetfossilfritt2030.se/)

⁶⁶ Nyköpings kommun, [Prioritering vid samhällsbyggnadsutveckling](#)

⁶⁷ Naturvårdsverket, 2021, Årlig uppföljning av Sveriges nationella miljömål 2021, rapport 6968, ISBN 978-91-620-6968-1

⁶⁸ [Naturvårdsverket Data och statistik, 2021, Utsläpp av kväveoxider till luft, Svaveldioxidutsläpp till luft](#)

⁶⁹ IMO, International Maritime Organization, [Prevention of Air Pollution from Ships](#)

⁷⁰ International Maritime Organization (2018). [Sulphur 2020 – cutting sulphur oxide emissions.](#)

5.4 Tillstånd och målbedömning för Bara naturlig försurning - Södermanlands län

Miljökvalitetsmålet Bara naturlig försurning för 2030 bedöms vara nära att nås i Södermanlands län och trenden är positiv utifrån utvecklingen i miljökvaliteten. Både svavel- och kvävenedfallet ligger under den kritiska belastningsgränsen och mark och vatten visar tecken på långsam återhämtning.⁷¹ För att nå miljömålet som innebär bara naturlig försurning behöver kvävenedfallet minska ytterligare och skogsbrukets försurningspåverkan bör hållas på en låg nivå.⁷² Lufthalter samt nedfall av svavel och kväve var under 2020 lägre i Sverige än de tre föregående åren, troligtvis som ett resultat av Covid-19 pandemin och nedstängningarna nationellt och globalt.⁷¹

5.4.1 Påverkan genom atmosfäriskt nedfall

Nedfall av kväve och svavel till skog i Södermanlands län har sedan 1991 mätts inom krondroppsnätet som idag omfattar ett 60-tal mätplatser i landet.⁷³ Mätningar vid Edeby i Södermanlands län mellan åren 1996 - 2020 visar att svavelnedfallet minskat med 84 procent och ligger väl under den kritiska nivån. Totalt sett har svavelnedfallet i Södermanlands län minskat med 87 procent sedan 1991, se figur 1.

Även kvävenedfallet har minskat men inte lika drastiskt som nedfallet av svavel. Det beräknade totala nedfallet av oorganiskt kväve ($\text{NO}^3\text{-N} + \text{NH}^4\text{-N}$) till barrskog i Södermanlands län har minskat med 53 procent mellan åren 2001–2020, från 8,66 till 4,05 kg/ha/år och ligger nu under den kritiska belastningsgränsen 5 kg/ha/år, se figur 2.⁷¹

5.4.2 Påverkan genom skogsbruk

Skogsbruket bidrar till försurning genom uttag av biomassa ur skogen, främst genom grotuttag då trädtoppar och grenar avlägsnas. Grot används ofta till flis i värmeverk och bidrar på så vis med en förnybar energikälla men förlusten av biomassa leder också till näringsförluster och försurning av skogsmarken. Grotuttaget har i regionen Södermanland – Örebro ökat med 74 procent sedan 2006.⁷⁴ Mätningar av markvattenkemin inom Krondroppsnätet visar att skogsmarken är på väg att långsamt återhämta sig från försurning,⁷² men för att nå målet Bara naturlig försurning får skogsbrukets påverkan inte öka. Viktiga åtgärder inom skogsbruket är minskade utsläpp av kväve och ökad askåterföring.⁷⁵ Vidare bör nyplantering av försurande trädslag undvikas i arkeologiskt och kulturhistoriskt rika miljöer samt gräsmarker med stora naturvärden.

5.4.3 Försurade sjöar och vattendrag

Endast ett fåtal sjöar och vattendrag bedöms vara försurningspåverkade i Södermanlands län.⁷⁶ Vattenkemiskt pH-mål innebär att pH inte haft en negativ inverkan på det naturliga djur- eller växtlivet⁶⁴ och var år 2020 uppfyllt till 96 procent.⁷⁷ Försurningsskadorna i sjöar och vattendrag har minskat tack vare kalkning och minskat nedfall av försurande ämnen. Sjöarnas tillfrisknande

⁷¹ IVL, Svenska Miljöinstitutet, 2021, Försurning och övergödning i det svenska skogslandskapet, [rapport Nr C. 607](#), ISBN 978-91-7883-294-1

⁷² IVL, Svenska Miljöinstitutet, 2019, Försurning och övergödning i Södermanlands län, rapport Nr C 405, ISBN 978-91-7883-057-2

⁷³ IVL, Svenska Miljöinstitutet, [Krondroppsnätet](#)

⁷⁴ [Skogsstyrelsens statistikdatabas](#), 2021, „Avverkningsanmälan - 08. Anmäld areal (ha) för uttag av skogsbränsle i form av grenar och toppar efter region och ägarkategori. År 2006–2020

⁷⁵ Skogsstyrelsen, 2019, [Rapport 2019/14 Regler och rekommendationer för skogsbränsleuttag och kompensationsåtgärder](#)

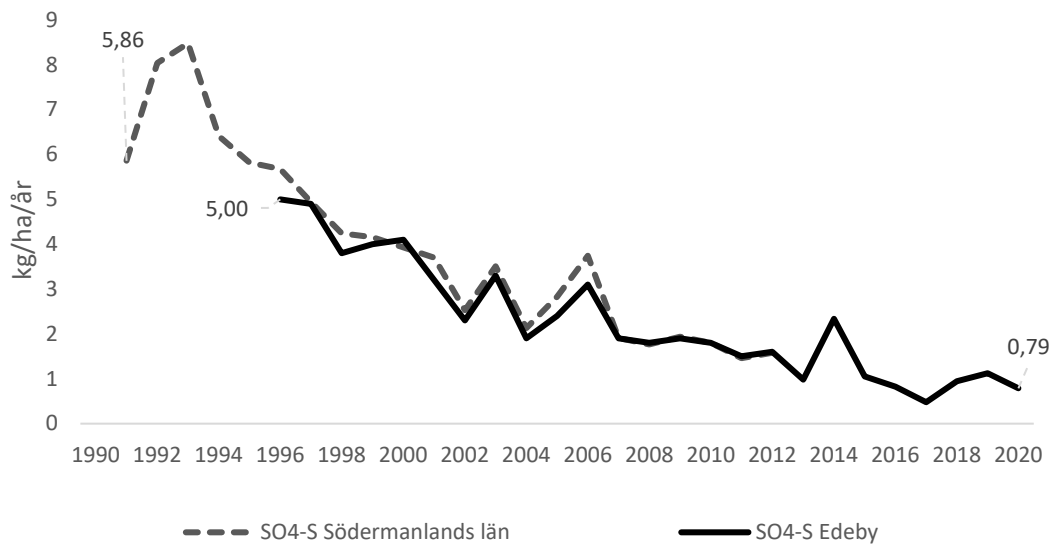
⁷⁶ VattenInformationssystemSverige. [Statusklassning](#)

⁷⁷ [Länsstyrelsen Södermanlands län, 2021, Verksamhetsberättelse för kalkning av sjöar och vattendrag i Södermanland 2020](#)

när det gäller vattenkemi går relativt snabbt men det tar längre tid för det biologiska livet att återhämta sig. Sedan 2019 har kalkeffektuppföljningen avslutats i sex sjöar i länet där effekterna av tidigare kalkning har ebbat ut och ingen återförsurning har uppmätts.

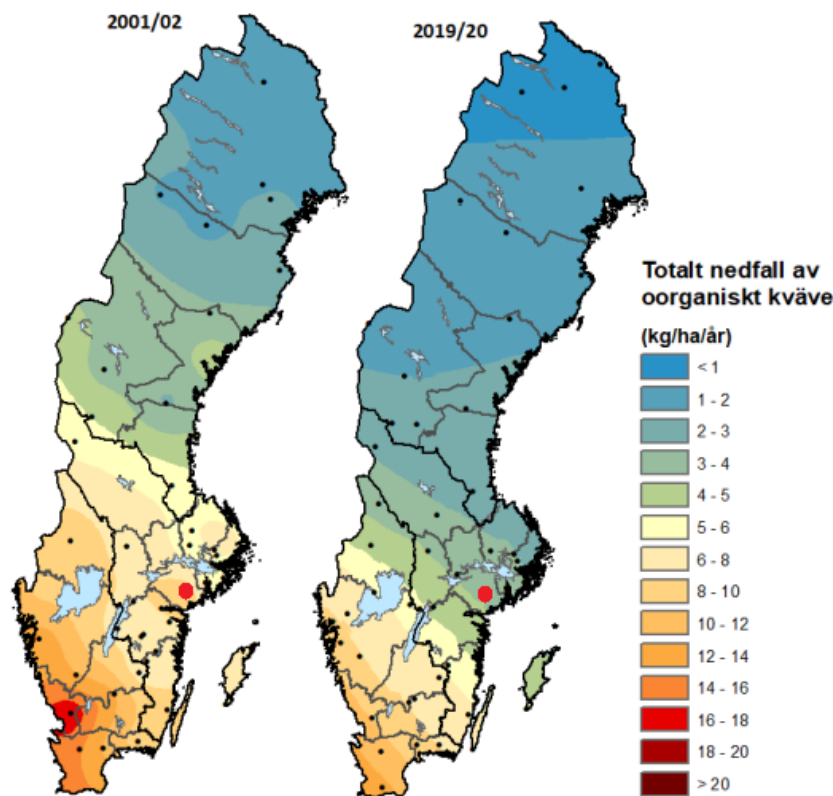
5.4.4 Försurad mark

Resultaten från krondroppsmätningar visar på förbättrat försurningstillstånd i Södermanlands läns skogsmarker och markvattnet visar tecken på återhämtning från försurning. Ingen signifikant ändring i pH har uppmätts sedan mätstarten men svavelbalten i markvattnet har minskat signifikant och den syraneutraliserande förmågan (ANC) är oftast positiv, vilket innebär att det finns buffringkapacitet i markvattnet.⁷²

Figur 1. Diagram över totalt svavelnedfall kg/ha/år (SO₄-S excl. havssaltsbidrag) i Södermanlands län vid samtliga mätstationer och enbart vid Edeby. Data mellan år 1991–2020 från krondroppsmätningar i granskog. Källa: IVL, Svenska Miljöinstitutet- Krondroppsnätet.⁷⁸

⁷⁸ IVL, Svenska Miljöinstitutet- Krondroppsnätet, [Data för Deposition i skog \(krondropp\), kalenderår i Södermanlands län](#)

Figur 2. Kartor över beräknat totalt nedfall (torr- och våtdeposition) av oorganiskt kväve ($\text{NO}_3\text{-N} + \text{NH}_4\text{-N}$) under de hydrologiska åren 2001/2002 och 2019/2020. Svarta prickar visar mätplatser runt om i landet och röd prick visar mätplatsen i Södermanlands län. Figuren är baserad på kartor i den nationella rapporten från krondropps nätet för 2019/2020. Källa: Naturvårdsverket, Årlig uppföljning av Sveriges nationella miljömål 2021.⁷¹

6. Giftfri miljö Södermanlands län

6.1 Sammanfattning för Giftfri miljö - Södermanlands län

Giftiga ämnen som spridits i miljön finns kvar i omlopp och kunskapen om nya ämnen är otillräcklig. Befolkningen i länet och därmed användningen av hushållskemikalier växer. Behovet av byggnation och infrastruktur ökar, dessa hårdgjorda ytor innebär större belastning av dagvatten på vattenförekomster. Skärpt lagstiftning, ansvarstagande från verksamhetsutövare som släpper ut kemikalier samt krav från konsumenter behövs för att nå målet. Utrensning av produkter med farliga kemikalier i vardagen behöver fortsätta och takten i sanering av förorenade områden behöver öka.

6.2 Utveckling i miljön och målbedömning - Södermanlands län

- Trenden för utvecklingen i miljön är NEGATIV
- Nås miljökvalitetsmålet till 2030? NEJ

6.3 Åtgärdsarbete för Giftfri miljö - Södermanlands län

Fokus på barns exponering för skadliga ämnen i sin vardagsmiljö möjliggör en förbättring för hela samhället när offentliga verksamheter granskar allt från leksaker till byggmaterial. Regler och överenskommelser inom EU och internationellt är kraftfulla styrmedel för att nå målet. Detta arbete går dock långsamt. För att nå miljökvalitetsmålet Giftfri miljö och driva på utvecklingen behövs också aktiva verksamhetsutövare och företag samt medvetna konsumenter som efterfrågar produkter med låg användning av ämnen som orsakar skador hos människor eller miljö på kort eller lång sikt.

6.3.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Inom LIFE IP Rich Waters C18 samarbetar länsstyrelsen med andra aktörer för att samordna och öka takten av provtagning och vattenvårdande åtgärder. Två provtagningspår är igång, där det ena undersöker föroreningar i vattenförekomster från deponier i samarbete med SLU för att implementera deras TIMFIE-metod, ett sätt att mäta ämnen i ytvatten passivt. Det andra spåret handlar om poly- och perfluorerade alkylsubstanser (PFAS) och där är Länsstyrelsen Södermanland sammankallande till möten där länsstyrelserna, samt vissa kommuner och intresseorganisationer, i Norra Östersjöns Vattendistrikt (NÖVD) samarbetar kring planering av provtagning och presentation av data. Samtliga län har utfört PFAS provtagningar i olika omfattning och Södermanland ligger bra till då extensiva provtagningar har gjorts sen senaste miljömålsuppföljningen. Totalt har 24 ytvattenpunkter provtagits under fyra tillfällen (en per säsong) och vid Näsnaren i Katrineholms kommun, ett välkänt problemområde för PFAS⁷⁹, har 25 provtagningar gjorts under året. Stockholms Länsstyrelse presenterar sin PFAS-data i en Storymap och nu pågår diskussioner för hur större delar av projektet kan inkluderas⁸⁰. Datat kommer sedan ligga till grund för val av lokaler för provtagning av fisk och planen därefter är att, i samarbete med Livsmedelsverket, fastställa lokala rekommendationer för konsumering av fisk.
- Statliga bidrag har år 2021 finansierat undersökningar för två projekt av förorenade områden i Södermanland. Ytterligare två objekt har fått bidrag för åtgärder. De flesta objekt saneras utan bidrag i samband med exploatering men åtgärdstakten behöver dock öka för att målet ska nås.⁸¹ Saneringsarbetet är angeläget för att undvika läckage av miljögifter. Idag har kommunerna tillsynsansvaret enligt miljöbalken för de flesta förorenade områden, men tillsynen är ofta händelsestyrd och kommunerna prioriterar sällan att som huvudmän driva åtgärdsprojekt och ansvarsutredningar. Under året har Länsstyrelsen Södermanland utökat sin tillsynsvägledning till länets kommuner för att få till ett mer proaktivt arbete med förorenade områden. Det har erbjudits gemensamma digitala träffar en gång per månad, separata träffar med varje kommun och en handläggartreff.
- Upphandling är en viktig del i arbetet med att minska exponering av kemikalier från varor och material. Region Sörmland (förr Landstinget Sörmland) arbetar till exempel aktivt med att genom utformning av upphandlingskriterier fasa ut material och produkter som innehåller farliga kemikalier.

⁷⁹ Vatteninformationssystem Sverige, [Näsnaren](#), Webbsida 2021-10-29

⁸⁰ Richwaters, [Storymap](#), Webbsida 2021-10-29

⁸¹ EBH-stödet, länsstyrelsernas databas över förorenade och potentiellt förorenade områden. [Förorenade områden](#)

6.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

Årets åtgärder på kommunal nivå går att utläsa i ”svar på särskilda frågor skickade till kommunerna och Regionen rörande Giftfri miljö” infogad som bilaga på s.59.

6.4 Tillstånd och målbedömning för Giftfri miljö - Södermanlands län

Miljömålet kan inte nås i Södermanlands län med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. På grund av ökad kunskap om ämnens toxicitet, befolkningsökning och därmed ökad användning av hushållskemikalier samt att fler förorenade områden identifieras än vad som saneras, går utvecklingen i miljön i en negativ riktning. Denna riktning har förmodligen under mycket lång tid varit negativ men oupptäckt på grund av bristande kunskap och mätning.

Det är mycket svårt att nå miljömålet på grund av samhällets stora beroende av kemiska ämnen och den miljöpåverkan detta för med sig samt de stora kostnader som sanering kräver. Ny och välbehövlig kunskap leder till tidigare oupptäckta källor av toxiska ämnen och potentiella cocktaileffekter. Tidigare spridda ämnen fortsätter att vara ett problem även efter reglerad användning. En skärpt lagstiftning på europeisk och internationell nivå och resurser för att tillämpa den är, liksom ett tryck från konsumenter, avgörande för att kunna få en positiv trend. Saneringstakten för förorenade områden behöver öka.

6.4.1 Exponering för kemiska ämnen

Alla ytvattenförekomster i länet har sänkt kemisk status på grund av de överallt överskridande ämnena kvicksilver (Hg) och polybromerade difenyletrar (PBDE). I allmänhet saknas mätvärden för prioriterade- och särskilt förorenande ämnen och status är därför svårt att klassa. Om kvicksilver och PBDE undantas är det nio av sjöarna, 15 av kustvattenförekomsterna och ett vattendrag som inte uppnår god kemisk status, där det finns data. För de flesta vattenförekomsterna beror det på förekomst av tributyltenn (TBT), men även perfluoroktansulfonat (PFOS), zink, antracen, benso(a)pyrene och fluoranten överskrider gränsvärdena i flertalet av dessa.

TBT har historiskt använts som biocid i vissa båtbottnfärger, men även som stabilisator i plast och inom pappersindustrin. Enligt Kemikalieinspektionen har den nationella användningen av TBT i stort upphört⁸². PFOS är numera förbjudet men har bland annat ingått i brandsläckningsskum och impregnering av kläder och även perfluoroktansyra (PFOA) förbjöds 2020⁸³.

Spridningen av PFOS till Natura 2000 sjön Näsnaren vid Katrineholms tätort är så stor att gränsvärdet för PFOS i abborre överskrids. Under året har PFAS i ytvatten från Näsnaren provtagits varannan vecka och totalt 25 gånger. Även 24 andra lokaler i länet har provtagits 4 gånger sedan senaste miljömålsuppföljningen. Datat från dessa provtagningar kommer att ligga till grund för säkerställning av klassning, val av lokaler för provtagning av fisk samt lokala rekommendationer för konsumtion av fisk i samarbete med Livsmedelsverket. EU har nyligen beslutat att förbjuda 200 PFAS-ämnen från och med 2023, detta tack för ett svenskt initiativ drivet av Kemikalieinspektionen⁸⁴. Dessa typer av skärpt lagstiftning på hög nivå krävs för att vända trenden för miljömålet, men trots denna framgång krävs det ytterligare åtgärder för att på sikt fasa ut dessa skadliga ämnen.

⁸² Kemikalieinspektionen, [Tennorganiska föreningar](#), Webbsida 2021-10-22

⁸³ Livsmedelsverket, [PFAS- Poly- och perfluorerade alkylsubstanser](#), Webbsida 2021-10-22

⁸⁴ Kemikalieinspektionen, [EU förbjuder 200 PFAS-ämnen efter svenskt initiativ](#), Webbsida 2021-10-22

Vid den senaste statusklassningen (2019) är det en vattenförekomst som har sämre än god status (Larslundsmalmen) med avseende på diklormetan (enskilt bekämpningsmedel).

Det är svårt att säga något om de andra grundvattenförekomsternas kemiska status då befintliga undersökningar och data är bristfällig. Av 170 grundvattenförekomster är det 135 som är i risk för att god kemisk status inte uppnås 2021. Flertalet saknar också moderna skyddsföreskrifter som vattenskyddsområden enligt 7 kap 21-22 §§ miljöbalken.

Halterna av flera tidigare förbjudna ämnen som PCB, bromerade flamskyddsmedel och nedbrytningsprodukter av DDT sjunker i modersmjölk. Halterna av PFAS ökar⁸⁵. De sjunkande halterna av flera ämnen visar att de åtgärder som vidtagits för att minska utsläppen i miljön har lett till minskad exponering hos befolkningen. Ökningen av PFAS visar att detta dock inte har åtgärdats i tillräcklig grad. Dessutom har EFSA arbetat med en riskvärdering av PFAS och kommit fram till en minskning av det tolererade dagliga intaget för fyra olika PFAS till 0,63 ng/kg kroppsvikt och dag, vilket motsvarar en minskning med c: a 240 ggr för PFOS och 950 ggr för PFOA. Medelxponeringen endast från livsmedel varierar mellan 3-22 ng/kg kroppsvikt och vecka i den europeiska befolkningen och barn har ungefär dubbelt så hög exponering som ungdomar och vuxna.⁸⁶ Tidigare spridda ämnen fortsätter att vara ett problem även efter reglerad användning på grund av en mycket långsam nedbrytning, samt läckage från äldre material och varor.

6.4.2 Användning av särskilt farliga ämnen

Sedan 1995 har både antalet som andelen av de allergimärkta konsumenttillgängliga produkter ökat.⁸⁷

Ekologisk produktion ökar i svensk slättbygd, vilket är positivt då produktionen har en dokumenterat gynnsam effekt på biologisk mångfald i slättbygd genom att spridningen av kemiska ämnen till exempel som bekämpningsmedel, är lägre i ekologisk jordbruksproduktion.⁸⁸

Under 2010–2012 undersökte Länsstyrelsen förekomsten av bekämpningsmedel i sju olika vattendrag med koppling till jordbruksmark. Undersökningen påvisade totalt 34 olika ämnen. Tre olika kemikalier som används vid ogräsbekämpning överskred vid åtta tillfällen de riktvärden som är satta för respektive ämne. Fem förbjudna bekämpningsmedel påträffades, varav tre varit förbjudna sedan 1990.⁸⁹

6.4.3 Förorenade områden

Inom länet finns 2480 identifierade objekt där miljöfarlig verksamhet förekommer eller har lagts ned. Hittills har 817 platser riskklassats, varav 29 platser bedömts tillhöra riskklass 1 (mycket stor risk) och 258 platser riskklass 2 (stor risk)⁹⁰. I länet har efterbehandling avslutats inom 120 områden och i 76 områden är åtgärder pågående.

⁸⁵ Indikator [Miljögifter i modersmjölk och blod](#)

⁸⁶ Livsmedelsverket, [PFAS- Poly- och perfluorerade alkylsubstanter](#), Webbsida 2021-10-22

⁸⁷ Indikator [Allergiframkallande kemiska produkter](#)

⁸⁸ Indikator [Ekologisk produktion i slättbygd](#)

⁸⁹ Länsstyrelsen i Södermanlands län (2014). [Bekämpningsmedel i vattendrag 2010-2012](#) Rapport 2014:17

⁹⁰ EBH-stödet, länsstyrelsernas databas över förorenade och potentiellt förorenade områden. [Förorenade områden](#)

7. Skyddande ozonskikt i Södermanlands län

7.1 Sammanfattning Södermanlands län

För att nå målet är det viktigt att utjämna kylmöbler och isolering med ozonnedbrytande ämnen tas omhand på ett säkert sätt, samt att utsläppen av kväveföreningar minskar. Inom Landsbygdsprogrammet finns flera stöd att söka för att minska näringsläckage och utsläpp av växthusgaser som också har påverkan på ozonskiktets återhämtning. Länsstyrelsen i Södermanland arbetar bland annat med gränsöverskridande avfallstransporter, rådgivning riktad till lantbruket och insatser inom Landsbygdsprogrammet kring näringsläckage.

7.2 Utvecklingen i miljön och målbedömning

Miljömålet bedöms inte på regional nivå

7.3 Åtgärdsarbete Skyddande ozonskikt Södermanland

Det internationella arbetet har varit mycket framgångsrikt och världens alla länder har enats kring Montrealprotokollet.⁹¹ Montrealprotokollet fungerar i stort och utfasningen av ozonnedbrytande ämnen i världen går framåt. I Sverige har CFC (klorfluorkarboner) i nya produkter fasats ut sedan länge. Ozonnedbrytande ämnen finns idag kvar i äldre isoleringsmaterial, värmepumpar och gamla kylmöbler. De ozonnedbrytande ämnen som idag finns ute i samhället måste tas om hand på ett bra sätt, det är mycket viktigt såväl regionalt som globalt.

De flesta ämnen som bryter ner ozonskiktet regleras i Montrealprotokollet, utsläppen från dessa ämnen har minskat kraftigt. Däremot inkluderas inte lustgas i Montrealprotokollet utan det regleras i FN:s klimatkonvention. Lustgas har dock en stor inverkan på ozonskiktet. Utsläppen av lustgas i Sverige minskar sakta, utsläpp kommer främst från jordbruket. Det är därför främst åtgärder i syfte att förbättra kvävehanteringen inom jordbruket som kan minska negativ påverkan på ozonskiktet.⁹² Åtgärder i syfte att minska utsläpp av kväveföreningar ökar även förutsättningarna att nå många andra miljö kvalitetsmål såsom Begränsad klimatpåverkan, Ingen övergödning, Bara naturlig försurning och Frisk luft.

7.3.1 Åtgärder på regional nivå

- Länsstyrelserna arbetar i samverkan med Kustbevakningen, polis och tull med kontroller på olika platser i landet för att minska illegala gränsöverskridande avfallstransporter, bland annat av kasserade kylmöbler. Länsstyrelsen i Stockholm (ansvarig för området Öst där Södermanland ingår) har under perioden oktober 2020-september 2021 beslutat om exportförbud på två containrar inom Södermanlands län (kontrollerades i Södermanland men containrarna kom ursprungligen från Stockholms län). Totalt innehöll containrarna 13 st. kylskåp/frysar (11 st. i den ena containern och 2 st. i den andra). Exportörer plockade ut kylskåpen/frysarna och exporterna fick fortsätta.⁹³
- Inom Landsbygdsprogrammet finns miljöersättning för minskat kväveläckage, antingen genom att odla fånggrödor och/eller vårbearbetning för att minska kväveutlakning och fosforförluster. Även miljöersättningen för skyddszoner finns, där man bland annat vill

⁹¹ [Wienkonventionen för skydd av ozonskiktet](#)

⁹² Naturvårdsverket Skyddande Ozonskikt- Underlagsrapport till den fördjupade utvärderingen 2019. RAPPORT 6858, JANUARI 2019.

⁹³ Länsstyrelsen i Stockholms län, skriftlig information Vilkynte 2021-09-23

minska läckage av fosfor och andra näringsämnen från åkermark. Under 2021 har knappt 1,7 miljoner beviljats till 42 ansökningar om minskat kväveläckage i Södermanlands län, vilket är 70 procent av ansökningarna. För skyddszoner har det beviljats knappt 1,5 miljoner till 181 ansökningar, vilket är 54 procent av ansökningarna.⁹⁴

- Inom landsbygdsprogrammet finns också investeringsstöd för att minska utsläppen av växthusgaser (lustgas) och ammoniak. Länsstyrelsen i Södermanland har beviljat stöd till 12 sökanden, de flesta har sökt stöd för gödselbrunnar. Dessa uppgifter gäller hela programperioden. För 2021 har ett stöd beviljats.⁹⁵
- Genom Greppa Näringen kan lantbrukare få kostnadsfri rådgivning om att minska växnäringsförluster och klimatpåverkan från gården. Under 2020 genomfördes 70 rådgivningsbesök i Södermanland inom Greppa Näringen.⁹⁶ Miljörådgivningen sker ute på lantbruk och leder ofta till praktiska åtgärder. Enligt Jordbruksverkets utvärdering av projektet, perioden slutet av 2019 till början av 2021, så svarar ett högt antal av deltagarna att rådgivningsbesöket troligen kommer att leda förändringar i verksamheten (index 70 av 100).⁹⁷

7.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

- CFC-haltig isolering från byggavfall behöver tas om hand på rätt sätt för att undvika utsläpp. Av de kommuner i Södermanland som svarat på den särskilda frågeställningen kring CFC material, vilka är Nyköping, Strängnäs och Flen, så meddelar det att de granskar att det finns upptaget i kontrollplanen vid rivning eller upphandling av rivningstjänster. Det behöver då anges vilka avfall som kan uppstå samt om hur dessa planeras att tas om hand. Strängnäs kommun tar även upp ämnet (CFC-haltigt material) vid tekniska samråd om hantering av miljöfarligt rivningsavfall.⁹⁸
- En kommun i Södermanland, Katrineholm, har planerat att arbeta med informationsinsatser kring CFC-haltigt byggavfall som riktar sig mot kontrollansvariga och lokala byggföretag. Insatsen var planerad att genomföras under 2020 men har skjutits fram på grund av Corona-pandemin, kommer förmodligen ske i slutet av 2021 istället.⁹⁹

7.4 Tillståndet och målbedömning Skyddande ozonskikt

Bedömning av möjligheten att nå miljökvalitetsmålet görs inte på regional nivå.

7.4.1 Vändpunkt och återväxt

Ozonskiktet är i genomsnitt tunnare idag än vad det var före introduktionen av ozonnedbrytande ämnen. Ozonskiktets tjocklek har sedan år 2000 upphört att minska. Ozonskiktet är idag cirka två procent tunnare jämfört med det globala referensvärdet. Såväl mark- som satellitmätningar och modellresultat indikerar att den globala återväxten av ozonskiktet har påbörjats, men det finns osäkerheter. En av osäkerheterna är att halterna av koldioxid, lustgas och metan liksom klimatförändringarna påverkar ozonskiktets utveckling negativt och kommer att göra det mer framöver. De osäkerheter som finns är anledningen till att bedömningen av utvecklingen i miljön ändrats från positiv till neutral. Nationella mätningar visar att ozonskiktet i Sverige sedan 1988

⁹⁴ Länsstyrelsen i Södermanlands län, skriftlig information Alanko, 2021-10

⁹⁵ Länsstyrelsen i Södermanlands län, skriftlig information Kuhlau, 2021-11

⁹⁶ Länsstyrelsen i Södermanlands län, skriftlig information, Fredriksson, 2021-10

⁹⁷ Jordbruksverket, Greppa näringen, Medlemsundersökning kvartalsammanställning 2019:3-2021:2

⁹⁸ Skriftlig information, Mikael Karlsson Nyköpings kommun, Marie Jonsson Strängnäs kommun, Axel Wevel Flens kommun. Oktober 2021

⁹⁹ Katrineholms kommun, skriftlig information, Aldebert 2021-10

varit tunnare än referensperioden 1951–1966. Trenden för årsmedelvärdet över Norrköping är dock positiv.¹⁰⁰

7.4.2 Ofarliga halter ozonnedbrytande ämnen

De flesta ämnen som bryter ned ozonskiktet är reglerade i Montrealprotokollet.¹⁰¹ Det internationella arbetet inom ramen för Montrealprotokollet har varit mycket framgångsrikt. Den största ämnesgruppen som regleras är CFC. Utsläppen av CFC i Sverige har minskat kraftigt sedan slutet av 1980-talet¹⁰² och består nästan uteslutande av CFC från befintliga och uttjänta produkter. Huvuddelen av utsläppen orsakas av bristfälligt omhändertagande av isoleringsmaterial vid rivningar.¹⁰³ Det kan vara så mycket som 90 procent av CFC i byggisolering som inte omhändertas. Orsakerna som anges är bristande kunskap hos samtliga inblandade aktörer, resursbrist hos tillsynsmyndigheter och höga kostnader för fastighetsägaren. Flera åtgärder behövs men ökad kunskap lyfts fram som en grundförutsättning.¹⁰⁴

Under de senaste fem åren har forskarna insett att även kortlivade ozonnedbrytande ämnen kan nå upp till ozonlagret under speciella väderförhållanden. Detta innebär att ett antal kortlivade ämnen som ännu inte reglerats under Montrealprotokollet nu måste räknas in som potentiellt ozonnedbrytande ämnen.¹⁰⁵

Lustgas (N₂O) har en livslängd i atmosfären på cirka 120 år. På grund av det kan lustgasen föras upp till stratosfären där den sedan bryts ner och bildar kväveoxider (NO och NO₂) som effektivt kan bryta ner ozonskiktet. Lustgasen är även en växthusgas och cirka 310 gånger effektivare än koldioxid (CO₂) över en 100-årig period. Ämnet är inte reglerat i Montrealprotokollet, utan regleras inom klimatkonventionen, och har på senare tid kommit att stå för en allt större andel av den totala påverkan på ozonskiktet.¹⁰⁶ Utsläpp av lustgas härrör huvudsakligen från jordbrukssektorn, men också från energisektorn, industriprocesser och produktanvändning samt hantering av avloppsvatten.

Utsläppen av lustgas i Södermanlands län har ökat något mellan 2018 och 2019. Mellan perioden 1990–2019 har utsläppen dock minskat med 10,6 procent. Runt 85 procent av utsläppen kommer från jordbrukssektorn. Inom den sektorn har utsläppen minskat med 13 procent 1990–2019.¹⁰⁷

8. Säker strålmiljö i Södermanlands län

8.1 Sammanfattning för säker strålmiljö i Södermanlands län

För att nå målet måste antal hudcancerfall minska. Tre av fyra preciseringar var uppfyllda till år 2020. Utvecklingen går dock inte åt rätt håll inom ett område, antalet fall av hudcancer orsakade av ultraviolett strålning. Folkhälsoarbetet kring solvanor behöver upprätthållas och utvecklas.

¹⁰⁰ Naturvårdsverket Skyddande Ozonskikt- Underlagsrapport till den fördjupade utvärderingen 2019. RAPPORT 6858, JANUARI 2019.

¹⁰¹ [Wienkonventionen för skydd av ozonskiktet](#)

¹⁰² Indikator [Nationella utsläpp av CFC](#)

¹⁰³ Naturvårdsverket Skyddande Ozonskikt- Underlagsrapport till den fördjupade utvärderingen 2019. RAPPORT 6858, JANUARI 2019.

¹⁰⁴ WSP (2013). Utvärdering av återvinning av CFC i byggisoleringsmaterial

¹⁰⁵ Naturvårdsverket Skyddande Ozonskikt- Underlagsrapport till den fördjupade utvärderingen 2019. RAPPORT 6858, JANUARI 2019

¹⁰⁶ Naturvårdsverket (2019). Miljömålen – Årlig uppföljning av Sveriges nationella miljömål 2019. Rapport 6890

¹⁰⁷ [Nationella emissionsdatabasen](#)

8.2 Utvecklingen i miljön och målbedömning

Målet bedöms inte på regional nivå

8.3 Åtgärdsarbete Säker strålmiljö Södermanland

8.3.1 Åtgärdsarbete regional nivå

- Prioriteringar i länet: Vid samråd och granskning av översikts- och detaljplaner kommer Länsstyrelsen i Södermanlands län fortsätta kontrollera att ledningsnät beaktas utifrån elektromagnetisk strålningsrisk. Länsstyrelsen kommer aktivt följa kunskapsläget inom området. Beredskapen kring kärnteknisk olycka och saneringsplan kommer att upprätthållas.

8.4 Tillstånd och målbedömning Säker strålmiljö

Miljömålet bedöms inte på regional nivå. Nationellt bedöms målet vara nära att nås med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön. Tre av fyra preciseringar bedöms kunna nås.

Strålsäkerheten är godtagbar på flera områden. Antalet fall av hudcancer har dock ökat under lång tid. Minskad exponering för UV-strålning är avgörande för att minska antalet hudcancerfall. Det kräver en förändrad livsstil och nya attityder kring utseende och solning. Även om exponeringen för UV-strålning skulle minska, kommer antalet cancerfall att öka en period, eftersom det kan ta decennier för hudcancer att utvecklas

8.4.1 Strålskyddsprinciper

Regeringen har fastställt fyra preciseringar av miljö kvalitetsmålet. Den första preciseringen lyder ”Individens exponering för skadlig strålning i arbetslivet och i övriga miljön begränsas så långt det är rimligt möjligt”. Även om förbättringar alltid är möjliga bedömer Länsstyrelsen i Södermanland läget inom den kärntekniska verksamheten som acceptabelt. De reaktorer som varit i drift på anläggningen i Studsvik är nu stängda och avvecklade. Statens strålskyddsmyndighet slog fast under 2017 att riskerna vid Studsvik är låga.¹⁰⁸ Beredskapen för att hantera en kärnteknisk olycka i länet bedöms som god i förhållande till riskbilden.

För preciseringarna om exponering av skadlig strålning är det möjligt att inom en generation nå preciseringarna med redan vidtagna och beslutade åtgärder. Den kärntekniska verksamhet som pågår kommer inte i närheten av att hindra miljömålet från att uppfyllas. Preciseringen gällande elektromagnetiska fält nås i dag med beslutade styrmedel och åtgärder genomförda före år 2021.

8.4.2 Radioaktiva ämnen

Den andra preciseringen lyder ”Utsläppen av radioaktiva ämnen i miljön begränsas så att människors hälsa och den biologiska mångfalden skyddas”. Här bedömer Länsstyrelsen läget som acceptabelt. För preciseringarna om exponering av radioaktiva ämnen är det möjligt att inom en generation nå preciseringarna med redan vidtagna och beslutade åtgärder. Länsstyrelsens i Södermanlands län sammanställning över de mätningar som görs av respektive kommun två gånger per år, visar att halterna av radioaktiva ämnen med ursprung i pågående verksamheter är

¹⁰⁸ Strålsäkerhetsmyndigheten (2017). Översyn av beredskapszoner. Rapport 2017:27

låga¹⁰⁹. Strålsäkerhetsmyndigheten anger i den fördjupade utvärderingen 2017 att joniserande strålning i miljön inte utgör ett hälsoproblem.¹¹⁰

8.4.3 Ultraviolet strålning

Den tredje preciseringen lyder ”Antalet årliga fall av hudcancer orsakade av ultraviolet strålning är lägre än år 2000”. Här bedömer länsstyrelsen att preciseringen inte kommer att nås. Antalet fall av hudcancer fortsätter att öka nationellt och inget tyder på att trenden skulle brytas. I Södermanland var antalet nya fall under 2019 (ålderskorrigerat till befolkningen år 2000) för malignt melanom 25 för kvinnor och 33 för män. Trenden är ökande även om antalet nya fall av malignt melanom varierar mellan åren.

För skivepitelcancer var antalet nya fall 39 för kvinnor och 83 för män. Antalet fall varierar mellan åren och är generellt sett vanligare hos män. I Södermanland ligger båda cancertyperna under riksgenomsnittet.¹¹¹

Styrmedel

Det är inte möjligt att nå preciseringen gällande UV-strålning till 2021 med idag beslutade eller planerade styrmedel. Utöver den precisering som handlar om hudcancer ser Länsstyrelsen inte behov av ytterligare styrmedel. Resterande del av målet nås med befintliga styrmedel och åtgärder.

Omfattande folkhälsoarbete behövs

För att de skadliga verkningarna av UV-strålning ska minskas krävs att allmänhetens kunskaper om sambandet mellan UV-strålning och hudcancer leder till reella beteendeförändringar, något som kräver ett mycket omfattande folkhälsoarbete. Eftersom det finns ett samband mellan att bränna sig många gånger som barn och att senare i livet utveckla malignt melanom är det viktigt att barn och ungdomar lär sig att i vistas i solen på ett sunt sätt. Åtgärder som exempelvis ökade informationsinsatser till allmänheten och särskilt utsatta riskgrupper kan ge resultat, men den långa latenstiden för hudcancer gör att effekterna av gjorda insatser visar sig först på lång sikt.

8.4.4 Elektromagnetiska fält

Den fjärde preciseringen lyder ”Exponeringen för elektromagnetiska fält i arbetslivet och i övriga miljön är så låg att människors hälsa och den biologiska mångfalden inte påverkas negativt”. Här bedömer länsstyrelsen läget som acceptabelt. Strålsäkerhetsmyndighetens anger i den fördjupade utvärderingen 2017 att allmänhetens totala exponering för elektromagnetiska fält, EMF ligger långt under gällande referensvärden för allmänheten.¹¹²

9. Ingen övergödning i Södermanlands län

9.1 Sammanfattning för Södermanland

Övergödningen är ett allvarligt miljöproblem i länet och starkt kopplad till jordbruks- och avloppsfrågor. Utsläppen har minskat de senaste decennierna och åtgärdsarbete pågår. Åtgärder

¹⁰⁹ RadGIS som förvaltas av SSM.

¹¹⁰ Fördjupad utvärdering (FU19) av säker strålmiljö (2018). SSM2018-230.

¹¹¹ [Indikator för malignt melanom och Hudcancerfall](#)

¹¹² Fördjupad utvärdering (FU19) av säker strålmiljö (2018). SSM2018-230.

krävs för att återföra näringsämnen till produktiv mark och att minska förluster till vatten från jord- och skogsbruk, avlopp, dagvatten och trafik.

9.2 Utvecklingen i miljö och målbedömning Södermanland

- Trenden för utvecklingen i miljön är NEUTRAL
- Nås miljökvalitetsmålet till 2030? NEJ

9.3 Åtgärdsarbete Ingen övergödning Södermanland

Övergödning är den främsta vattenrelaterade utmaningen i länet och problemen är betydande. Effekterna för de åtgärder som görs dröjer då naturens återhämtning är långsam. Beslutade åtgärder är inte tillräckliga för att åtgärda övergödningens problematik¹¹³.

9.3.1 Åtgärder regionalnivå

- Länsstyrelsen i Södermanland deltar i ett länsöverskridande projekt, LIFE IP Rich Waters. Projektet startade tidigt under 2017 och innehåller delprojekt gällande övergödning från både externa källor och internbelastning av lagrade näringsämnen. Ett samarbete mellan Nyköpingsåarnas vattenvårdsförbund och Länsstyrelsen har resulterat i etableringen av ett lokalt vattenkansli/projekt kontor¹¹⁴, och en metodtest av gårdsvisa vattenplaner.
- Inom LIFE IP har Länsstyrelsen i Södermanland och Nyköpingsåarnas vattenvårdsförbund även undersökt syre- och näringshalten i tre sjöar (Långhalsen, Runnviken och Storsjön) med övergödningens problematik.
- Under 2020 har Länsstyrelsen i Södermanland fortsatt arbetet med vattenkansliet, gårdsvisa vattenplaner och provtagning av sjöarna med övergödningens problematik.

9.3.2 Landsbygdsprogrammets åtgärder på regionalnivå

- Landsbygdsprogrammet (LBP) innebär möjligheter för lantbrukare att söka ersättning för bland annat strukturkalkning, fosfordammar och anläggning av våtmarker. Rådgivningsprojektet Greppa Näringen är flerårigt och drivs av Länsstyrelsen i Södermanlands län i samverkan med LRF Södermanland. Den miljörådgivning som utförs av upphandlade rådgivningsföretag förväntas minska växtnäringens läckaget till vattendrag.

9.3.3 Åtgärder kommunal nivå

- Inom ramen för Lokala vattenvårdsprojekt, LOVA, har åtgärder för borttagning av näringsrikt sediment i Öljaren, så kallad lågflödesmuddring, pågått och projektet ska avslutas under hösten 2021. Blåmusselodling har skalats upp och projektet undersöker kostnadseffektivitet, hur återcirkulering av närsalter kan ske på bästa sätt och eventuell miljöpåverkan. Dessa aktiviteter är också kopplade till LIFE IP Rich Waters.

¹¹³ Länsstyrelsen Södermanlands län (2016). Åtgärdsprogram för Södermanlands miljö, Rapport 2016:10, ISSN-nr: 1400-0792

¹¹⁴ <https://www.richwaters.se/>

- 2021 års Vattenvecka genomfördes av Länsstyrelsen i Södermanland i september. Programmet var brett och innehöll en mängd lokala aktiviteter som vattenvandringar med mera för att öka allmänhetens förståelse för vattenfrågor.

9.3.4 Åtgärder Näringsliv

- Inom LBP har ersättning kunnat sökas för anläggning av så kallade skyddszoner och även för att minska kväveläckage genom åtgärder som vårbearbetning och insådd av fånggrödor. Lantbrukarnas åtaganden bidrar till minskad erosion samt att risken för att gödningsmedel av misstag hamnar i närheten av eller i vattendrag minskar betydligt.
- 2021 har 8 våtmarker (totalt 47,95 hektar) blivit färdiganlagda och ytterligare 3 stycken ännu ej vattenfyllda (beräknas bli totalt 20 ha) har fått godkänd slutbesiktning av Länsstyrelsen.
- Miljörådgivningen till lantbrukare sker utifrån en individuell rådgivningsplan av upphandlade rådgivare. Det leder ofta till praktiska åtgärder för att minska övergödningen. 2018 utfördes 136 rådgivningar inom ”Greppa Näringen”. 2019 genomfördes 107 rådgivningsbesök och år 2020 fick 70 st lantbruksföretag rådgivning.

9.3.5 Övriga åtgärder- Ideella föreningar

- I Kiladalen samt runt Yngaren pågår fleråriga strukturkalkningsprojekt samt anläggning av kalkfilterdiken i syfte att minska näringsläckaget från jordbruksmarken. Det har också markkaraterats runt Yngaren i syfte att minska den diffusa näringsförlusten av fosfor till omgivande vattenmiljöer. Projekten finansieras delvis med LOVA-medel.
- Nyköpingsåarnas Vattenvårdsförbunds lokala åtgärdssamordnare (LEVA samordnaren) hjälper till att hitta rätt åtgärd på plats och stötta markägare och jordbrukare i genomförandet av åtgärder.

9.4 Tillstånd och målbedömning Ingen övergödning Södermanland

I Södermanland kan inte miljömålet nås med hjälp av befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder till 2030. Riktningen för miljöns utveckling är neutral. För att stärka arbetet är det regionala samarbetet av största vikt. Där kommuner bedriver vattenvårdande lokala projekt märks åtgärderna mot övergödningen. Fortsatta åtgärder behövs för att minska utsläppen av näringsämnen jordbruk och hårdgjorda ytor, avloppsanläggningar och trafik. Det är viktigt att näring kommer in i ett kretslopp samtidigt som förluster till ytvatten minskar. Diffust läckage som finns lagrade i bottensediment (interngödning) och mark behöver uppmärksammas. Delprojekten inom LIFE IP Rich Waters som syftar till att identifiera och åtgärda vattenförekomster med interngödning kan ha stor betydelse där fysiska åtgärder på land inte räcker till. Länsstyrelsen i Södermanlands län bedömer även att LOVA är ett effektivt styrmedel för att åstadkomma förändring och konkreta resultat.

Länet ligger inom den mellansvenska låglandsregionen och kännetecknas av mindre berg och moränområden, utbredda lerslätter och utgörs bitvis av ett sprickdalslandskap. Dalgångarna kännetecknas ofta av övergång mellan olika jordarter¹¹⁵. Södermanland har naturligt sett goda förutsättningar för transport och ansamling av näringsämnen då stora delar av länet återfinns långt ner i olika avrinningsområden.

¹¹⁵ Länsstyrelsen Södermanlands län Rapport 2012:6 [Riskbild Södermanland](#)

9.4.1 Påverkan - hav

Transport av näringsämnen är en naturlig process, men genom ökad tillförsel från bland annat avlopp, industrier, jord- och skogsbruk orsakar förflyttningen av näringsämnen stora problem med övergödning¹¹⁶. Tillgången på näring medför återkommande algbloomningar som i förlängningen innebär syrebrist och till slut orsakar så kallade döda bottenar.¹¹⁷

Det är nu så gott som belagt att det finns ett samband mellan tillgången på rovfisk och övergödningen av kustekosystemet. Att stärka rovfiskbestånden skulle därför kunna motverka problem med för mycket trådalger¹¹⁸. Länsstyrelsen i Södermanland har sedan april 2021 fiskefredat 3 stycken områden utmed Södermanlands kust för att stärka rovfiskbestånden och flera områden finns på förslag preliminärt. Ett antal gäddfabriker har genom olika aktörer etablerats med samma syfte. Vidare planeras utsättning av torsk på kusten med planerad start 2022.

9.4.2 Påverkan - landmiljö

Utsläpp av ammoniak och kväveoxider, samt nedfall av kväve bidrar till övergödning av skog och mark. Kvävenedfallet till granskog i Södermanlands län har sedan 2001 varierat mellan 4 kg/hektar/år upp till 11 kg/hektar/år. Den kritiska belastningen för övergödande kväve till gran- och tallskog är 5 kg/hektar/år. En trendanalys för 2001–2007 och 2014–2018 visar dock på en minskning av kvävenedfallet med 47 %.

Eftersom kväve i svenska skogar vanligtvis tas upp av markorganismer och vegetation är utlakningen av oorganiskt kväve från skogsmark till ytvatten liten jämfört med bidraget från jordbruksmark.¹¹⁹

De stora bränderna som härjade i Sverige 2018 ledde till ett tydligt förhöjt nedfall av NH₄-N vid flera mätstationer i landet. I Södermanland fanns dock ingen förhöjning¹²⁰.

9.4.3 Tillstånd - sjöar, vattendrag, kust- och grundvatten

Senaste klassningen visar att ca 70 % av länets sjöar och vattendrag är övergödda. Ca 40 % av länets kustvatten har dålig ekologisk status för totalfosfor. För totalkväve visar resultatet måttlig status för ca 70%¹²¹. Huruvida kvävehalterna i grundvattnet är förhöjda är oklart.

9.4.4 Åtgärderna måste öka

Övergödningen är starkt kopplad till jordbruks- och avloppsfrågor. Arbetet med att se över och underhålla avlopps nätet är angeläget. Åtgärder i vattendrag och översvämningsszoner är komplicerade med dagens lagstiftning.

Inom projektet LIFE IP Rich Waters utvecklas metoder för att minska övergödningen. Projektet bidrar med en metod för att identifiera problemområden på lantbruksföretag, arbetsätt för

¹¹⁶ Havet.nu

¹¹⁷ SMHI. [Havsmiljödata](#)

¹¹⁸ [Top-down control as important as nutrient enrichment for eutrophication effects in North Atlantic coastal ecosystems](#). Örjan Östman, Johan Eklöf, Britas Klemens Eriksson, Jens Olsson, Per-Olav Moksnes & Ulf Bergström. *Journal of Applied Ecology* 2016. DOI: 10.1111/1365-2664.12654

¹¹⁹ [Indikator Kväveoxidutsläpp Indikator Kväveoxidutsläpp](#)

¹²⁰ [Indikator Kväveoxidutsläpp](#)

¹²¹ VISS (Vatteninformationssystem Sverige)

¹⁰ [Top-down control as important as nutrient enrichment for eutrophication effects in North Atlantic coastal ecosystems](#). Örjan Östman, Johan Eklöf, Britas Klemens Eriksson, Jens Olsson, Per-Olav Moksnes & Ulf Bergström. *Journal of Applied Ecology* 2016. DOI: 10.1111/1365-2664.12654

åtgärdsarbete på avrinningsområdesnivå samt ett verktyg för att lättare kunna identifiera internbelastade sjöar.

Ett förändrat klimat kan komma att ändra nederbördsmönster vilket kan leda till större läckage av näringsämnen. Återställning av meandrande vattendrag och våtmarker som kan fungera som buffertar vid höga flöden är åtgärder som bör prioriteras. Det behövs samordning mellan berörda myndigheter i klimatfrågan och information utåt om behovet av åtgärder.

För att minska utsläpp av kväveoxider krävs fortsatta åtgärder inom transportsektorn, industri och internationell sjöfart. För att minska ammoniakutsläpp är en förbättrad gödselhantering den viktigaste åtgärden. Inom Landsbygdsprogrammet finns ett investeringsstöd att söka som syftar till att minska ammoniakutsläpp där förbättrad gödselhantering är en åtgärd.

10. Levande sjöar och vattendrag Södermanlands län

10.1 Sammanfattning för Levande sjöar och vattendrag Södermanlands län

Endast en femtedel av länets sjöar och vattendrag har god ekologisk status. Orsakerna är framförallt övergödning och fysisk påverkan. Åtgärdsprogrammet från Vattenmyndigheterna som beslutats av regeringen visar på ett stort behov av åtgärder som måste utföras av många olika aktörer. Takten i åtgärdsarbetet måste öka.

10.2 Utveckling i miljön och målbedömning – Södermanlands län

- Trenden för utvecklingen i miljön är NEUTRAL
- Nås miljö kvalitetsmålet till 2030? NEJ

10.3 Åtgärdsarbete för Levande sjöar och vattendrag i Södermanlands län

10.3.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Södermanlands län arbetar för att tillståndspliktig verksamhet och aktiviteter som utförs i länet inte påverkar sötvattensorganismer och dess miljöer negativt. Målet är att genom tillsyn och uppföljning av egenkontroll se till att god ekologisk status uppnås och att miljöbalkens syfte efterlevs. Sedan januari 2019 har Sverige nya vattenrättsliga regler som kräver omprövning av dammar med elproduktion som inte har miljövillkor enligt miljöbalken.^{122, 123} Tre avrinningsområden i Södermanlands län; Kilaån, Nyköpingån och Trosaån, har prövningsår 2022-2024.
- Länsstyrelserna i Södermanlands och Västmanlands län har tillsammans med berörda kommuner (Eskilstuna kommun i Södermanland) och delfinansiering av Havs och vattenmyndigheten fortsatt bekämpningen av sjögull i västra Mälaren.
- Inom projektet LIFE IP Rich Waters samarbetar länsstyrelsen i Södermanland med andra aktörer för att öka takten att utföra vattenvårdande åtgärder. I samarbete med Sveriges lantbruksuniversitet har ett verktyg utvecklats för att bedöma risken för intern näringsbelastning i sjöar.

¹²² <https://www.lansstyrelsen.se/sodermanland/privat/djur-och-natur/vatten/dammar-och-vattenkraftverk.html>, november 2019

¹²³ <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2014/06/sou-201435/>, November 2019

- Länsstyrelsen i Södermanlands län har genomfört ett särskilt tillsynsprojekt av Mal i Båven under sommaren och informationsbroschyrer har delats ut.
- Under 2021 har Länsstyrelsen i Södermanlands län fortsatt processen internt med ett ökat tvärssektoriellt samarbete mellan vatten-, miljö- och klimatenheten och kulturmiljöenheten, plan och byggenheten och enheten för landsbygdsutveckling och vilt, men även riktat mot externa verksamhetsutövare inom vattenområdet. På grund av läget med Covid 19 har arbetet även under 2021 till största del utförts med digitala arbetsformer. Fältbesök har genomförts men med reducerat deltagarantal. Samarbetet såväl internt som externt syftar till att öka kunskapen om kulturmiljön och dess känslighet i samband med vattenvårdande åtgärder. Länsstyrelsen ser det som betydelsefullt att man i de senare processerna tidigt belyser samspelet mellan olika intresseområden för att i så stor utsträckning som möjligt bevara värdefulla kulturhistoriska miljöer och dess komponenter. En samordnad information ger också bättre möjligheter för verksamhetsutövaren att ta fram underlag för ansökningar om dels omprövning enligt miljöbalken, dels tillstånd enligt kulturmiljölagen.
- Ombyggnad av strandskoning/kajkonstruktion utmed Trosaån inne i Trosa stad har skett under arkeologisk övervakning från Länsstyrelsen i Södermanlands län då fornlämningen för Trosa stad berördes.
- Vid ombyggnad av Hyndevadsdammens lilla dämme i Eskilstunaån har delar av arbetet övervakats av arkeolog från Länsstyrelsen i Södermanlands län då fornlämning finns i form av ett hyttområde efter en masugn.

10.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

- Kommunernas arbete i Södermanland med tillsyn av små avlopp och jordbruk för att minska utsläpp av närsalter till vattendrag och sjöar fortsätter.
- Katrineholms kommun har under 2021 påbörjat lågflödesmuddring av sjön Öljaren, för att minska interngödningen. Projektet är en del av LIFE IP Rich Waters och delfinansieras av Havs och vattenmyndigheten.¹²⁴
- Eskilstuna, Trosa och Nyköpings kommun samarbetar med Länsstyrelsen i Södermanlands län för att skapa fria vandringsvägar i Trosaån, Eskilstunaån, Nyköpingsån och Närkeån.

10.3.3 Åtgärder inom näringslivet

- Yngarens vattenvårdsgrupp har genomfört markkartering för att hitta de ställen där åtgärder mot diffust näringsläckage ger störst effekt. Totalt 2055 ha kommer att markkarteras under 2020-2021, och delfinansieras av LOVA medel.

10.3.4 Övriga åtgärder

- Sportfiskarna har under 2021 genomfört eDNA analyser för asp vid lämpliga lokaler i Forsån och Öljaren med biflöden, men inte hittat någon indikation på närvaro av asp i analyserna.
- Föreningen Likstammens vänner genomförde en åtgärds-kartering finansierad av LOVA medel längs Vedaån under 2020, med syftet att nå god ekologisk status. Även en utredning av kulturmiljön har genomförts där.

¹²⁴ LIFE Rich Waters <http://extra.lansstyrelsen.se/lifeiprichwaters/sv/Pages/default.aspx>

10.4 Tillstånd och målbedömning för levande sjöar och vattendrag i Södermanlands län

Miljökvaliteten och det tillstånd som miljökvalitetsmålet för Levande sjöar och vattendrag och vad preciseringarna beskriver är inte uppnådda i Södermanlands län. Målet ses inte kunna nås till år 2030. Trenden för utvecklingen i miljön är neutral.

10.4.1 God ekologisk och kemisk status

I nuläget har endast en femtedel av länets sjöar och vattendrag god ekologisk status.¹²⁵ Det är framförallt övergödning och fysisk påverkan såsom vandringshinder, samt rensning och rätning av vattendrag som påverkar den ekologiska statusen negativt.¹²⁶ Skapande av fria vandringsvägar och återställande av ekologiska flöden är betydelsefulla för den gröna infrastrukturen i vatten, och en förutsättning för att uppnå god ekologisk status.¹²⁷ Med de nya vattenrättsliga reglerna från 1 januari 2019 och regeringens plan för omprövning av dammar för vattenkraft bedöms chanserna att nå målet öka.¹²⁸ När det gäller kemisk status bedöms samtliga Sveriges sjöar och vattendrag ha värden för kvicksilver och PBDE (polybromerade difenyletrar) som är över gränsvärdet, och får alltså dålig kemisk status. I den senaste statusklassningen har det funnits för få mätningar av särskilt förorenande ämnen för att göra en statusklassning för dessa ämnen.¹²⁹

10.4.2 Hotade arter och återställda livsmiljöer

Länets hotade arter av makrofyter har ganska små och känsliga populationer, men handlingsplanen för hotade makrofyter är nu färdigställd. I branddammen Nälen i Flens kommun har man fortsatt att rensa bort alger fyra gånger per år, vilket har gett större siktdjup och fynd av något fler plantor av spetsnate i år. Populationen av sjönajas har fortsatt att minska och återfanns vid årets inventering endast som fröbank.¹³⁰

I Vingåkersån har musslor flyttats uppströms i samband med reparation av åns kanter. Vid flytten hittades 4300 individer av tjockskalig målarmussla, och dessutom sammanlagt 7500 individer av äkta- och spetsig målarmussla.

10.4.3 Främmande arter och genotyper

Sjögull är en främmande växt som bildar en tät matta av blad på vattenytan. Arten har en negativ påverkan på den biologiska mångfalden genom att skugga ut andra arter. Den bidrar även till övergödning då den återinför näringsämnen från sedimenten, samt att den påverkar friluftslivet genom att framkomligheten med båt begränsas. Under 2021 har endast en ofullständig inventering genomförts, men åtgärdsarbetet pågår i stor skala. Det finns en risk för utsläpp av invasiva arter som till exempel solabborre eftersom det förekommer olaglig handel med arten.¹³¹

10.4.4 Bevarade natur- och kulturmiljövärden

Få sjöar och vattendrag är skyddade som naturreservat för sina limniska värden. I flera reservat ingår vatten men utan utpekade limniska värden, föreskrifter eller skötselplan. Det finns idag

¹²⁵ Vatteninformationssystem Sverige, VISS, <https://viss.lansstyrelsen.se/>

¹²⁶ Vatteninformationssystem Sverige, VISS, <https://viss.lansstyrelsen.se/>

¹²⁷ Regional handlingsplan för grön infrastruktur i Södermanlands län, Länsstyrelsen i Södermanlands län, 2019, ISSN-nr: 1400-0792

¹²⁸ <https://www.havochvatten.se/hav/samordning--fakta/samverkansomraden/program-vattenmiljo-och-vattenkraft/nationell-plan-for-omprovning-av-vattenkraft.html>, November 2019

¹²⁹ Vatteninformationssystem Sverige, VISS, <https://viss.lansstyrelsen.se/>

¹³⁰ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Naturvårdsenheten, Åtgärdsprogram för hotade arter, muntligen Alexander Gustavsson, oktober 2021

¹³¹ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Naturvårdsenheten, Invasiva arter, muntligen My Peterson, oktober 2021

endast fyra reservat i länet, Vretaån, Ramundsbäck, Magsjöberget och Marvikarna med syfte att bevara sötvattensmiljöer.¹³² Det finns flera sötvattensområden som omfattas av riksintresse för kulturmiljövården, exempelvis Kiladalen, Nyköpingsåns dalgång och Trosaåns dalgång. Arbetet med inventering av kulturmiljövården vid vatten har under år 2021 genomförts översiktligt för hela Kilaåns avrinningsområde samt Trosaåns avrinningsområde inom Södermanlands län. Syftet är att ha ett underlag inför arbetet med ökad konnektivitet för vattenlevande organismer samt genomförandet av den nationella planen för moderna miljövillkor för vattenkraften. Fortsatt detaljplanering av fysiska åtgärder har föranlett att fördjupade kunskapsunderlag för kulturmiljö tas fram.

10.4.5 Ytvattentäckters kvalitet

För att skydda kvaliteten på det råvatten som försörjer Södermanlands läns vattentäkter måste arbetet med att inrätta och revidera vattenskyddsområden fortsätta. Framtagande av en regional vattenförsörjningsplan för hela länet pågår och kommer att ge ökad kunskap om sjöar och vattendrag som är viktiga för länets framtida dricksvattenförsörjning.

10.4.6 Friluftsliv

Trenden är negativ för värnandet av strandmiljöer i såväl inlandet som vid havet, med gradvis ökad exploatering¹³³. Länsstyrelsen har en viktig roll för att värna strandskyddet. Det görs dels genom vägledning för kommunerna avseende särskilda skäl för upphävande av strandskydd men även genom att Länsstyrelsen i Södermanlands län granskar och överprövar kommunernas beslut i strandskyddsärenden

11. Grundvatten av god kvalitet i Södermanlands län

11.1 Sammanfattning för Grundvatten av god kvalitet i Södermanland

Grundvattentäkter i Södermanlands län har överlag god dricksvattenkvalitet men det förekommer enstaka täkter med föroreningar i råvattnet. En bättre kunskap om grundvattnets kvalitet och kvantitet behövs. Vattentäkter som idag saknar skydd och grundvattenmagasin som är viktiga för framtida vattenförsörjning behöver skyddas och äldre beslut om vattenskyddsområden behöver ses över och revideras för att uppfylla aktuell lagstiftning. Vattenförsörjningsplaner behöver upprättas och arbetet med en regional plan pågår.

11.2 Utveckling i miljön och målbedömning i Södermanland

- Trenden för utvecklingen i miljön är NEUTRAL
- Nås miljökvalitetsmålet till 2030? NEJ

11.3 Åtgärdsarbete Grundvatten av god kvalitet i Södermanland

11.3.1 Åtgärder regional nivå-myndigheter

Följande åtgärder har genomförts av Länsstyrelsen i Södermanlands län:

¹³² <https://www.lansstyrelsen.se/sodermanland/besoksmal/naturreservat/> Oktober 2020

¹³³ [Södermanlands län - Sveriges miljömål \(sverigemiljomal.se\)](https://www.lansstyrelsen.se/sodermanland/miljomal/)

- För att tillse att miljö kvalitetsnormer för grundvatten följs yttrar sig Länsstyrelsen i Södermanlands län vid granskning av detaljplaner och i tillståndsprocessen för verksamheter med grundvattenpåverkan, såsom i samråd gällande Ostlänken med sakkunskap kring grundvatten, dricksvatten och vattenskyddsområden.
- Länsstyrelsen i Södermanlands län arbetar tillsammans med kommunerna för inrättande av nya samt revidering av äldre vattenskyddsområden som följer gammal lagstiftning, bland annat genom tillsynsvägledning.
- Under våren 2021 hölls ett möte med kommuner och vattenproducenter i Södermanlands län för att diskutera vattennivåerna inför sommaren och eventuella åtgärder som tagits av kommunerna för att hantera eventuell risk för vattenbrist.
- Länsstyrelsens arbetet med att ta fram en regional vattenförsörjningsplan för Södermanlands län har fortsatt under 2021. Som del i arbetet har ett underlag tagits fram som fokuserar på klimatförändringarnas påverkan på vattenresurserna.
- Länsstyrelsen i Södermanlands län har 2019-2021 förmedlat drygt sju miljoner kronor i bidragsmedel i enlighet med Förordning (2019:556) om statligt stöd för bättre vattenhushållning.¹³⁴
- Med hjälp av medel från den regionala miljöövervakningen och en extrautlysning från HaV¹³⁵ har Länsstyrelsen i Södermanlands län med hjälp av konsult genomfört identifiering och prioritering provtagningsplatser¹³⁶ för att ge underlag till övervakningsprogrammet för grundvattenkvalitet. Dessa medel har även använts för inrapportering av grundvattendata till SGU som är datavärd.¹³⁷
- Som del i den nationella grundvattenövervakningen i påverkade områden har SGU påbörjat inventering och provtagning av grundvattenförekomster i Södermanlands län i oktober 2021.¹³⁸
- Grundvattentillgångarna i Södermanlands län är i hög grad knutna till naturgrusformationer. Under 2021 har inget nytt tillstånd givits till brytning av grus i täkt. Ett ärende som tidigare överklagats till Mark- och miljödomstolen avlogs med riskerna för dricksvattenförekomsten i området som främsta skäl. Efterbehandling av området har godkänts.¹³⁹ En naturgrustäkt har avslutats.¹⁴⁰
- Länsstyrelsen förmedlar statliga bidragsmedel för sanering av förorenade områden. De två åtgärder¹⁴¹ som inleddes förra året av ett gammalt sågverk och ett tidigare gasverk, båda i riskklass 1, har under 2021 slutförts. Dessa båda åtgärder har bidragit till minskad spridning av förorenande ämnen till grundvattnet.

11.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

- Ett nytt vattenskyddsområde har fastställts för Hyndevad grundvattentäkt, Eskilstuna kommun.¹⁴²

¹³⁴ Dnr 537-5520-2019, dnr 536-1400-2020 och dnr 536-1046-2021

¹³⁵ Anslag 1:2 Miljöövervakning för 2020

¹³⁶ Dnr: 502-3596-2020

¹³⁷ Dnr: 502-3597-2020

¹³⁸ Information från SGU 2021

¹³⁹ Dnr: 551-7938-2019

¹⁴⁰ Dnr: 555-7748-2019

¹⁴¹ Dnr: 577-1319-2018 och 577-1250-2018

¹⁴² Eskilstuna kommun, KSKF/2020:416. Kommunfullmäktige 2021-02-04.

- Revidering av föreskrifter pågår för 13 vattenskyddsområden för kommunala vattentäkter i Södermanlands län.¹⁴³
- I Södermanlands län har två kommuner kommunala vattenplaner, Eskilstuna¹⁴⁴ och Strängnäs¹⁴⁵ kommun.
- Sex kommuner i Södermanland har VA-planer, det är Eskilstuna,¹⁴⁶ Strängnäs,¹⁴⁷ Flen,¹⁴⁸ Vingåker,¹⁴⁹ Katrineholm¹⁵⁰ och Nyköpings¹⁵¹ kommun. Det pågår arbete med revideringar för samtliga VA-planern.
- Inför sommaren 2021 vidtogs flera åtgärder för att minska risken för vattenbrist, såsom bevattningsförbud i delar av Nyköpings kommun och Gnesta tätort, uppmaning om att minska vattenanvändningen i Trosa kommun, samt informationskampanj för hållbar vattenförsörjning i samtliga kommuner.¹⁵²

Statsbidrag enligt förordning (2019:556) om statligt stöd för bättre vattenhushållning har beslutats för 13 projekt under 2020–2021:

- För minskad påverkan på kvantitet genomförs följande projekt: Förbättrad infrastruktur genom ny överföringsledning¹⁵³ i Trosa kommun; Konvertering till digital läckagedetektering¹⁵⁴ i Trosa kommun; och Infodring av huvudvattenledning och vattentorn för minskat läckage¹⁵⁵ i Oxelösunds kommun.
- För ett stärkt skydd av grund- och ytvattenresurser genomförs projekt för framtagande av underlag för revidering av föreskrifter för vattenskyddsområde för vattentäkterna Laxne¹⁵⁶ och Visbohammar i Gnesta kommun, som avslutades under våren 2021, samt vattentäkterna Österåker och Viren¹⁵⁷ i Vingåker, Katrineholm och Flens kommuner och för ytvattenvattentäkten Österby¹⁵⁸ i Eskilstuna kommun, som påbörjats under 2021 och planeras avslutas 2022.
- Fem projekt syftar främst till säkrad dricksvattenleverans: Utredning om alternativ för reservvatten¹⁵⁹ i Eskilstuna kommun; Fluoridrening av vatten från bergborrad brunn för att minska sårbarheten för leverans av dricksvatten¹⁶⁰ i Nyköpings kommun; Två nya råvattenbrunnar för dricksvattenleverans¹⁶¹ i Nyköpings kommun; samt Ny överföringsledning för dricksvatten¹⁶² i Trosa kommun.

¹⁴³ Sammanställd information från länsstyrelsen och kommuner i Södermanlands län

¹⁴⁴ Vattenplan för Eskilstuna kommun 2015-2021

¹⁴⁵ Vattenplan Strängnäs kommun, SBN/2017:855-422

¹⁴⁶ Plan för dricksvatten och avlopp för Eskilstuna kommun, KSKF 2016:488

¹⁴⁷ Reviderad VA-utbyggnadsplan till omvandlingsområdena 2015

¹⁴⁸ VA-plan för Flens kommun 2015

¹⁴⁹ VA-plan för Vingåkers kommun 2016

¹⁵⁰ VA-plan för Katrineholms kommun 2017

¹⁵¹ VA-strategi för Nyköpings kommun 2014

¹⁵² Länsstyrelsens möte med kommunernas miljökontor och vattenproducenter i Södermanlands län den 20 juni 2021.

¹⁵³ Dnr 536-2548-2020

¹⁵⁴ Dnr 536-2593-2020

¹⁵⁵ Dnr 536-2818-2020

¹⁵⁶ Dnr 536-2751-2020 och dnr 536-2754-2020

¹⁵⁷ Dnr 536-2879-2021 och dnr 536-2880-2021

¹⁵⁸ Dnr 536-1860-2021

¹⁵⁹ Dnr 536-2582-2020

¹⁶⁰ Dnr 536-2857-2020

¹⁶¹ Dnr 536-2799-2021 och dnr 536-2818-2021

¹⁶² Dnr 536-2548-2020

11.4 Tillstånd och målbedömning Grundvatten av god kvalitet Södermanland

Miljö kvaliteten och det tillstånd som miljö kvalitetsmålet Grundvatten av god kvalitet och vad preciseringarna beskriver är inte uppnådda i Södermanlands län. Ekonomiska styrmedel har bidragit till en positiv utveckling förstärkt skydd av grundvattentäkter, regional vattenförsörjningsplanering och kommunala dricksvattenåtgärder. Styrmedel har även möjliggjort utökad arbete med grundvattenövervakning. Trots detta finns ett fortsatt stort behov av ekonomiska styrmedel för att fortsätta arbetet. Den kontinuerliga och långsiktiga övervakningen behöver stärkas, påbörjade åtgärder för att säkra ett långsiktigt skydd av viktiga grundvattentäkter slutföras, planeringsunderlag slutföras och arbetet med att tillse att MKN för grundvatten följs behöver fortlöpa.

Det krävs fortsatta ekonomiska styrmedel för att fullfölja åtgärderna för vattenskydd, planeringsunderlag och utökad arbete med grundvattenövervakning och upprätthålla den positiva riktningen. Styrmedel finns inte beslutade för kommande år och därmed finns inte förutsättningarna på plats för att uppnå målet för grundvatten av god kvalitet till år 2030 i Södermanlands län. Länsstyrelsen bedömer därför att utvecklingen för målet är neutral.

11.4.1 Grundvattnets kvalitet

I länet finns ungefär 170 grundvattenförekomster som ingår i vattenförvaltningen enligt EU:s ramdirektiv för vatten.¹⁶³ Av dessa har under statusklassningen 2019 en förekomst bedömts ha otillfredsställande kemisk status men 135 förekomster bedöms vara i risk att god kemisk status inte uppnås 2027¹⁶⁴ och anses alltså vara utsatt för en eller flera betydande påverkansfaktorer. Tillgången på data över grundvattenkvalitet är dock mycket begränsad och ger i dagsläget inte tillräckligt underlag för en fullständig statusbedömning av vattenkvaliteten i Södermanlands läns grundvattenförekomster. De stora grundvattentäkterna i Södermanlands län har god dricksvattenkvalitet, samtidigt finns förhöjda halter av föroreningar inom ett antal grundvattenförekomster.¹⁶⁵ Ungefär 80 procent av de kommunala vattentäkterna i Södermanlands län är grundvattentäkter.

Endast 20 procent av de kommunala vattentäkterna i Södermanlands län har fullgott skydd.¹⁶⁶ Några vattentäkter saknar skydd och majoriteten av vattentäkterna har äldre vattenskyddsområden som inte följer aktuell lagstiftning. Däremot så pågår det, för över hälften av vattentäkterna, åtgärder för revidering av föreskrifter för att följa aktuell lagstiftning, samt för inrättande av vattenskyddsområde.

De större enskilda vattentäkterna i Södermanland är nästintill alla grundvattentäkter. Av dessa saknar 40 procent vattenskydd och resterande har vattenskydd som är i behov av översyn och revidering.¹⁶⁷

Grundvattenperspektivet behöver fortsatt lyftas i arbetet med förorenade områden och i tillsynsärenden. Identifieringen av förorenade områden och saneringen av dem bör öka för att minska risken för spridning till grundvattnet.

¹⁶³ 6 kap 5 § Vattenförvaltningsförordningen

¹⁶⁴ [Vatteninformationssystem Sverige](#)

¹⁶⁵ Vatteninformationssystem Sverige och Vattentäktsarkivet – SGU

¹⁶⁶ Vattentäktsarkivet – SGU

¹⁶⁷ Sammanställd information från länsstyrelsen och kommuner i Södermanlands län

11.4.2 Grundvattnets kvantitet

Tillgången på grundvatten i länet bedöms generellt sett vara god men Södermanlands län har haft en mycket utmanande situation med mycket låga grundvattennivåer även i nationell jämförelse de senaste åren. Under sommaren 2021 utfärdades ingen risk för vattenbrist¹⁶⁸ för Södermanlands län. Grundvattennivåerna i stora magasin ligger sedan flera år under de normala för årstiden och i små magasin normala för årstiden.¹⁶⁹

Två förekomster bedömdes i statusklassningen 2019 att vara i risk för att inte uppnå god kvantitativ status 2027.¹⁷⁰

Liksom för grundvattnets kvalitet är tillgången på data om grundvattenkvantitet mycket begränsad och ger i dagsläget inte tillräckligt underlag för en fullständig statusbedömning av vattennivåer i länets grundvattenförekomster.

12. Hav i balans samt levande kust och skärgård i Södermanlands län

12.1 Sammanfattning för Hav i balans samt levande kust och skärgård – Södermanland

Södermanlands kustvatten är påverkade av övergödning. Fler områden skyddas för att bevara marina värden, men resurser för skötsel av marina miljöer och kulturmiljöer i skärgården är begränsade. För att nå målet behövs en ekosystembaserad förvaltning, inkluderande fler restaureringsåtgärder och ett hållbart nyttjande av fiskbestånden.

12.2 Utveckling i miljön och målbedömning - Södermanland

- Trenden för utvecklingen i miljön är NEUTRAL
- Nås miljökvalitetsmålet till 2030? NEJ

12.3 Åtgärdsarbete för Hav i balans samt levande kust och skärgård - Södermanland

12.3.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Södermanlands län har stärkt arbetet inom marint områdesskydd med finansiering från HaV. Nya områden har inventerats och ska utredas som möjliga nya marina naturreservat. Beslut och skötselplan för Strandstuvikens naturreservat har reviderats under 2021 och kommer att beslutas under början av 2022.
- Länsstyrelsen i Södermanlands län har tillsammans med de andra länen längs Östersjökusten fastställt regional handlingsplan för Egentliga Östersjön, med regionala mål och prioriteringar för det fortsatta arbetet med marint områdesskydd.¹⁷¹
- Länsstyrelsen i Södermanlands län har i projektet ”Marina naturvärden i Södermanlands län” slutfört inventeringen av vegetation på länets grunda bottnar (ned till 10 m djup) i syfte att peka ut områden med höga marina naturvärden. Projektet finansieras av Havs- och vattenmiljöanslaget och avslutas under början av 2022.
- Länsstyrelsen i Södermanlands län har med finansiering från kulturmiljöanslaget, genomfört marinarkeologisk besiktning och dokumentation av Mastvraket i Oxelösunds

¹⁶⁸ <http://www.smhi.se/vader/varningar-och-risker/risk-for-vattenbrist/>

¹⁶⁹ <https://www.sgu.se/grundvatten/grundvattennivaer/tidigare-grundvattennivaer/>

¹⁷⁰ [Vatteninformationssystem Sverige](#)

¹⁷¹ Länsstyrelserna 2021. *Plan för marint områdesskydd i Egentliga Östersjön – regionala mål och prioriteringar.*

skärgård. Vraket är ett välbevarat mindre skepp från tidigt 1700-tal. Syftet är att få ett underlag inför framtida besiktningar som kan utföras av andra myndigheter så som Kustbevakningen, Försvarsmakten eller Sjöpolisen.¹⁷²

- Länsstyrelsen i Södermanlands län har fortsatt sin satsning på att röja fram resterna efter ett medeltida fiskeläge på ön Högsten/Högskär i Oxelösunds skärgård. Syftet är att öka tillgängligheten och upplevelsevärde av kulturmiljön så att den kan bevaras och användas med ett långsiktigt perspektiv. Målgruppen är barn och vuxna och finansiering sker via kulturmiljöanslaget.¹⁷³

12.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

- Trosa kommun har påbörjat att åtgärda tre vandringshinder i Trosaån. Åtgärderna baseras på studier utifrån biologisk funktion, byggnadsteknik och kulturhänsyn. Vandringshindren åtgärdas för att Trosaån ska uppnå god ekologisk status och god konnektivitet. Genom att skapa fria vandringsvägar för fisk och andra organismer, bidrar åtgärderna till ökad biologisk mångfald och rikare växt- och djurliv i sjö, vattendrag och hav. Projektet ska slutföras under nästa år och delfinansieras av LOVA- och LONA-medel.¹⁷⁴
- Oxelösunds kommun har påbörjat ett restaureringsarbete av en grund havsvik, Simpan, i syfte att förbättra rekryteringsområde för rovfisk. Projektet kommer fortgå under 2022 och finansieras av 1:3 anslaget våtmarker i skyddade områden.¹⁷⁵
- Nyköpings kommun har påbörjat bildande av ytterligare ett marint kommunalt naturreservat. Syftet är att bevara och utveckla värdefulla naturmiljöer i hav och på land samt bevara ett område för friluftslivet, totalt 178 ha vid Örstignäs.¹⁷⁶
- Nyköping och Oxelösunds förskolor och grundskolor har genomfört skräpplockning längs kusten under Håll Sverige Rents skräpplockardagar. I Nyköping deltog över 5400 barn och ungdomar.¹⁷⁷

12.3.3 Åtgärder inom näringslivet

- Ecopelag fortsätter sitt fleråriga projekt ”Små musslor med stort värde” som initierades 2017. Målsättningen är att utveckla musselodling till en storskalig och kostnadseffektiv miljöåtgärd i syfte att minska närsaltsbelastningen i Östersjön genom återcirkulation av näringsämnen. Projektet syftar till att skapa en grund för hållbar tillväxt inom blåa och gröna näringar genom utvärdering av musslor som möjliga källor till foder, gödsel och som livsmedel. Projektet pågår till 2024 och är en del av Life IP Rich Waters.¹⁷⁸
- Sportfiskarna har kartlagt förekomst av vimma (*Vimba vimba*) och id (*Leuciscus idus*) i syfte att lokalisera kustmynnande åar som är av betydelse för arternas rekrytering. Underlaget kommer bl.a. att användas inom den nationella prövningen av elproducerande vattenkraftverk (NAP). Projektet finansierades av fiskevårdsmedel.¹⁷⁹

¹⁷² Urban Mattsson (okt 2021). Personlig kommentar. Antikvarie, Länsstyrelsen i Södermanlands län.

¹⁷³ Olof Pettersson (okt 2020). Personlig kommentar. Antikvarie, Länsstyrelsen i Södermanlands län.

¹⁷⁴ Peter Kogg (okt 2021). Personlig kommentar. Handläggare för LOVA, Länsstyrelsen i Södermanlands län.

¹⁷⁵ Redovisning från Oxelösunds kommun. Anneli Alfredsson (miljö- och hälsoskyddsinspektör) och Ia Synneborn (hållbarhetsstrateg) (okt 2021).

¹⁷⁶ Redovisning från Nyköpings kommun (okt 2021).

¹⁷⁷ Nyköpings kommun: nykoping.se - Skräpplockardagarna 2021

¹⁷⁸ Peter Kogg (okt 2021). Personlig kommentar. Handläggare för LOVA, Länsstyrelsen i Södermanlands län.

¹⁷⁹ Thomas Stenström (sept 2021). Personlig kommentar. Länsfiskekonsulent, Länsstyrelsen i Södermanlands län.s

12.4 Tillstånd och målbedömning för Hav i balans samt levande kust och skärgård - Södermanland

Miljömålet *Hav i balans samt levande kust och skärgård* kommer inte att nås till 2030 i Södermanlands län med befintliga styrmedel och åtgärder. Effekterna av den påverkan som redan har skett kommer att finnas kvar och det går inte att se en tydlig förbättring för utvecklingen i miljön. Den positiva utvecklingen med ökat skydd av havsmiljön motverkas av ökad exploatering.

12.4.1 God ekologisk och kemisk status

Ingen av Södermanlands läns kustvattenförekomster uppnår hög eller god ekologisk status; 88% uppnår måttlig status, 8% otillfredsställande status och 4% dålig status. För kemisk status uppnår inga kustvattenförekomster i länet god status eftersom halterna av kvicksilver och polybromerade difenyletrar (PBDE) ligger över gränsvärdena i hela Södermanland.¹⁸⁰

12.4.2 Ekosystemtjänster

Rekryteringen av Södermanlands rovfiskbestånd behöver återställas. Minskad areal av rekryteringsområden, ohållbart fiske samt en ökad predation från säl och skarv är några orsaker till minskningen. Restaurering av kustnära rekryteringsområden samt beslut om fiskfredningsområden är exempel på åtgärder som kan förbättra rovfiskbestånden.

12.4.3 En ökad exploatering i grunda kustnära miljöer

I Södermanland är 33% av fastlandskusten och 10% av havsöar exploaterade (inkluderande byggnader, vägar och järnvägar).¹⁸¹ Under 2019 uppfördes totalt 235 byggnader inom 100 meter från havsstrand (figur 1). Majoriteten av byggnaderna uppfördes inom 50 meter från befintlig byggnad och totalt 3 byggnader uppfördes inom skyddat område.¹⁸²

Under perioden januari – oktober 2021 har Länsstyrelsen i Södermanlands län fått in 138 granskningsärenden gällande strandskyddsdispens, varav 76 ärenden har tagits in för överprövning, jämfört med 150 granskningsärenden och 68 överprövningsärenden under samma period 2020.¹⁸³ Gällande vattenverksamhet, har 27 anmälnings- och tillståndsärenden inkommit som rör åtgärder längs kusten. Det är en minskning jämfört med tidigare år, 42 ärenden under 2020 och 30 ärenden under 2019. Många av vattenverksamhetsärendena berör muddringar, anläggande av bryggor eller av privata sandstränder. Några anmälda åtgärder kommer innebära förbättringar i vattenförekomsterna, såsom byte av vägtrumma till mer anpassad för havsöring och anläggande av våtmark inom Nynäs naturreservat innan vattendraget mynnar i havet.¹⁸⁴

För att bevara biologisk mångfald och förutsättningar för friluftsliv, är det viktigt att nybyggnationen och exploatering längs stränder fortsatt är mycket begränsad.

12.4.4 Främmande arter

Den invasiva arten svartmunnad smörbult (*Neogobius melanostomus*) fortsätter att öka i länet. Det är främst genom det årliga kustprovfisket inom den regionala miljöövervakningen som arten övervakas i Södermanland. Under 2021 har arten ökat explosionsartat jämfört med tidigare år

¹⁸⁰ Vatteninformationssystem Sverige, <https://viss.lansstyrelsen.se/>

¹⁸¹ Länsstyrelsen (2021). Strandexploatering – en kartberättelse. [Strandexploatering \(lansstyrelsen.se\)](https://www.lansstyrelsen.se/strandexploatering)

¹⁸² Statistiska centralbyrån, SCB.

¹⁸³ Camilla Andersson (nov 2020). Personlig kommentar. Naturvårdshandläggare för strandskydd, Länsstyrelsen i Södermanlands län.

¹⁸⁴ Sophia Sandås (okt 2021). Personlig kommentar. Handläggare för vattenverksamhet, Länsstyrelsen i Södermanlands län.

med 398 individer och endast 8 individer av svart smörbult (*Gobius niger*). År 2018 påträffades de första två individerna i provfisket, år 2019 återfanns 12 individer och under 2020 års fiske hittades 28 individer.¹⁸⁵

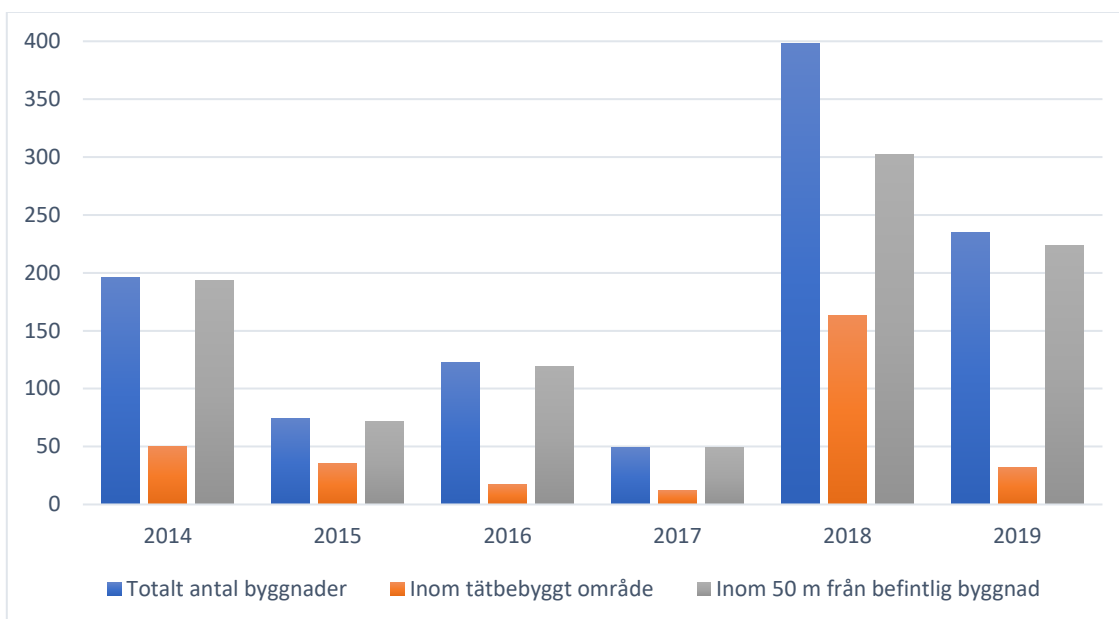
12.4.5 Bevarande natur- och kulturmiljövärden

Arbetet med att bevara och skydda värdefulla marina områden fortgår.¹⁸⁶ En stor del av Södermanlands skärgård har i dag ett formellt skydd där vatten ingår, men besluten saknar syfte och bevarandemål för den marina miljön. Idag finns fem marina naturreservat och 17 Natura 2000-områden som tillsammans skyddar 16,7% av Södermanlands marina miljöer. Fler marina naturreservat kommer bildas under 2022. Södermanland lever därmed upp till Agenda 2030s delmål (14:5) inom *Hav och marina resurser* om att skydda minst 10% av kust- och havsområden. För att åstadkomma ett representativt, sammanhängande och funktionellt nätverk av marina skyddade områden behövs en långsiktig finansiering och förvaltning.

Södermanland saknar kulturresevat och har ingen avsikt att bilda detta om inte särskilda ekonomiska medel tilldelas Länsstyrelsen i Södermanlands län.

12.4.6 Friluftsliv och buller

Nationellt sett fortsätter den marina nedskräpningen att vara ett problem och skräp som plast och mikroplaster påverkar marina arter. Marint skräp skadar också människors upplevelser av naturen. Alla kommuner i Södermanland arbetar aktivt med att minska nedskräpningen till havet. Förutom att delta i skräpplockardagar, finns goda möjligheter för avfallssortering, septiktankstömning och båtbottentvätt i gästhamnar.

Figur 1. Antal nyuppförda byggnader under 2014-2019 inom 100 m från havsstrandlinjen i Södermanlands län. Bebyggelsen i närheten av kuststränder fortsätter och riskerar att både försämra tillgängligheten för friluftslivet och påverka vattenmiljön negativt. De flesta nya byggnader ligger inom 50 meter från redan befintlig bebyggelse. Figuren visar även hur många av byggnaderna som uppfördes inom tätbebyggt område (tätort). Källa: Statistiska centralbyrån

¹⁸⁵ Anders Adill (2021). Personlig kommentar. Miljöanalytiker vid Institutionen för akvatiska resurser, Kustlaboratoriet, Sveriges Lantbruksuniversitet.

¹⁸⁶ Länsstyrelserna 2021. *Plan för marint områdesskydd i Egentliga Östersjön – regionala mål och prioriteringar.*

13. Myllrande våtmarker i Södermanlands län

13.1 Sammanfattning Södermanland

Bristande hänsyn i skogsbruket, körskador och dikning leder till en negativ påverkan på våtmarkers hydrologi. Följden blir upptorkning, igenväxning och minskad biologisk mångfald. För att behålla våtmarkernas ekologiska och vattenhushållande funktion krävs att vattnets väg genom landskapet fördröjs.

13.2 Miljötilståndet i Södermanland

- Trenden för utvecklingen i miljön är POSITIV
- Nås miljö kvalitetsmålet till 2030 NEJ

13.3 Åtgärdsarbete Myllrande våtmarker Södermanland

13.3.1 Åtgärder på regional nivå - myndigheter

- Under de senaste åren har Länsstyrelsen i Södermanlands län tack vare regeringens våtmarkssatsning via Naturvårdsverkets 1:3-anslag inom LONA-projekt och våtmarker i skyddade områden genomfört hydrologiska projekteringar och anlagt våtmarker inom länets naturreservat. Tack vare våtmarkssatsningen har våtmarker anlagts inom fem av våra statligt förvaltade naturreservat: Timmermon, Perstorpsskogen, Sjöskogen, Ekeby och Utnäsets naturreservat. Åtgärdernas mål har varit både att skapa öppna vattenspeglar samt att göra mossar och skog blötare genom att lägga igen diken. I de fem reservaten handlar det om en sammanlagd yta på ungefär 20 hektar som fått en blötare hydrologi. Inom Nynäs naturreservat som förvaltas av Region Sörmland ¹⁸⁷ och som till landytan är länets största reservat, anläggs ett stort antal våtmarker genom våtmarkssatsningen. Sammanlagt pågår här ett arbete med att återskapa våtmarker i ett femtontal områden, omfattande ungefär 90 hektar ¹
- Ytterligare ett 20-tal våtmarker, är planerade eller projekteras under 2021 och 2022. Dessa ligger i områdena Ehrendal Södra, Ehrendal Norra, Vargmossarna, Tolamossen, Stora fjällsjön, Pilati sjö, Segelsta mosse, Västra Kulltorp, Sägartorpskärret, Rågö, Södra Kärrlången och Grevinnans skutkojeberg. Förhoppningen är att flertalet av dessa utredda våtmarker kan komma att anläggas/restaureras under år 2022 i länsstyrelsens regi.
- Inom LOVA (lokala vattenvårdsprojekt) har en framtida våtmark i Snäckviken och en i Stenbro naturreservat beviljats. Stenbro beräknas vara klart 2021 men Snäckviken har fått förlängd tidsfrist till sista december 2022 ¹⁸⁸ (Länsstyrelsen i Södermanlands län, Kogg 2021-11).
- Från och med september 2015 kan miljöinvesteringsstöd inom Landsbygdsprogrammet sökas för att anlägga eller restaurera våtmarker. Stödet söks antingen för att förbättra vattenkvalitet eller för att gynna biologisk mångfald. 2021 har 8 våtmarker (totalt 47,95 hektar) helt färdiginlagts via miljöinvestering och ytterligare 3 slutbesiktade men ej

¹⁸⁷ Martin Lindqvist (okt 2021). Personlig kommentar. Reservatsförvaltare, Länsstyrelsen i Södermanlands län, Ingrid Franzén (okt 2021). Personlig kommentar. Konsult, Renall

¹⁸⁸ Peter Kogg (okt 2021). Personlig kommentar. Handläggare för LOVA, Länsstyrelsen i Södermanlands län

vattenfyllda än (beräknas bli totalt ca. 20 ha). 5 st på totalt 11,56 ha har anlagts helt privat men har koppling till SAM-ansökan, det vill säga får skötselstöd från och med 2021 ¹⁸⁹.

- I nationella myrskyddsplanen finns sedan 1994 totalt 30 820 ha öppen våtmark och ytterligare 38 359 ha skogstäckt våtmark i Södermanlands län ¹⁹⁰. I nuläget anges 4 sen tidigare planerade objekt, varav naturreservatet Marjön på 79,13 ha i Flens kommun och naturreservatet Tovhulta stormosse på 82,29 ha i Eskilstuna kommun redan är beslutade. I övriga två objekt, Pilgöljan och Sägartorpkärret, pågår arbete för blivande naturreservat ¹⁹¹.
- 2021 genomfördes informationsinsatser som ”Vattenveckan” för att informera kommuner, intresseorganisationer för vatten, skogsbruk samt lantbrukare om möjligheter för stöd för anläggande och restaurering av våtmarker. Ett exempel på en aktivitet är den fältvandring LIFE IP Rich Waters mf. ordnade för att visa pilotprojektet med sugmuddring i Öljaren. Ett syfte är att minska interngödning i sjön Öljaren. Ett annat syfte är att det sediment som sugs ska användas som näring på åker- och betesmarker ¹⁹²

13.3.2 Åtgärder kommunal nivå

- Under 2021 har våtmarksanläggning med LONA-bidrag fortsatt. Under året utlystes ett extra ansökningstillfälle vilket resulterade i extra många (11 st) LONA-ansökningar för året. Flertalet LONA-bidrag har gått till utredningar av våtmarker men några bidrag har även gått till faktiska åtgärder. Under året har en gädd-våtmark i Stora Uttervik i Katrineholms kommun slutförts. Projektet kommer att löpa under 3 år och förhoppningsvis resultera i ökad anläggning av våtmarker framöver. ¹⁹³
- Eskilstuna kommun hade som mål att återskapa minst två våtmarker på kommunal mark innan 2020. Våtmarken vid Balsta är klar men vid Klippbergen/Slagsta beräknas den bli klar 2022 ¹⁹⁴.

13.3.3 Åtgärder inom näringslivet

- Det fleråriga projektet med en av Södermanlands största våtmarker Långsjön i den mest södra delen av länet färdigställdes 2020.

13.3.4 Övriga åtgärder

- Inom arbetet med åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper (ÅGP) berörs länet av ett åtgärdsprogram för rikkärr. De flesta kända rikkärren är sedan tidigare skyddade som naturreservat eller ingår i Natura 2000. Skötselinsatser i form av slåtter genomförs i Bärstakärret, Igelbålen, Lenelltorpskärret, Nya kärret, Stampmossen samt Sjösakärren i kombination med efterbete. Några slåtterytor har utökats under senare år och större restaureringsinsatser finns även planerade inom det nya projektet LIFE RestoRED som pågår mellan åren 2021 och 2027. Inom detta projekt ska sammanlagt cirka 1,5 hektar

¹⁸⁹ Martin Tärning (okt 2021). Personlig kommentar. Våtmarkshandläggare inom Landsbygdsprogrammet, Länsstyrelsen i Södermanlands län

¹⁹⁰ Uppgifter från Naturvårdsverket

¹⁹¹ Indikator [Myrskyddsplanens genomförande](#)

¹⁹² Klas Fredriksson (okt 2021). Personlig kommentar. Handläggare landsbygdsutveckling, Länsstyrelsen i Södermanlands län

¹⁹³ Ingrid Franzén (okt 2021). Personlig kommentar. Konsult, Renall Länsstyrelsen i Södermanlands län, Franzén 2021-11

¹⁹⁴ Uppgifter från Eskilstuna kommun

igenväxta rikkärr restaureras i Sjösakärren, Pilgöljan, Lenelltorpskärret och Bärstakärret.¹⁹⁵

13.4 13.4 Tillståndet och målbedömning Myllrande våtmarker Södermanland

Miljömålet kan inte nås i Södermanlands län med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Det går dock att se en positiv utveckling i miljön tack vare våtmarkssatsningen LONA-projekt och våtmarker i skyddade områden som inleddes 2018. Andra bidragande faktorer till den positiva utvecklingen är att Landsbygdsprogrammets omfattning inte minskar under årens lopp, att Södermanlands lantbrukare senaste åren även kan ta hjälp av NVVF, att arbete med Grön Infrastruktur (GI) förväntas ge positiv effekt för våtmarker i länet, samt att utfodringmöjligheten kopplad till miljöersättningen minskar varje år som äldre våtmarkers åtaganden övergår i nya åtaganden. För att kunna närma sig miljömålen behöver åtgärder utföras där de gör mest nytta. Förutsättningen kräver ökad kunskap t.ex. inom GI och landskapets varierande näringsbelastning, bra planeringsunderlag och fortsatt statliga stöd för anläggande av våtmarker.

13.4.1 Viktiga styrmedel

Markägares intresse att anlägga våtmarker i odlingslandskapet är stort. Medel från landsbygdsprogrammet är viktigt för genomförandet. Sedan miljöinvesteringstödet öppnades i september 2015 har ansökningar kontinuerligt inkommit till Länsstyrelsen i Södermanland. Sedan början av 2021 finns ansökningar gällande knappt 68 hektar som ännu inte är anlagda eller fått utbetalat stöd. Andra viktiga stöd är LONA-bidraget och våtmarker i skyddade områden¹⁹⁶.

13.4.2 13.4.2 Planeringsunderlag och fortsatt behov av våtmarksstrategi

Länsstyrelsen i Södermanland har ett planeringsunderlag för anläggning och restaurering i odlingslandskapet som syftar till att få fler och större våtmarker på rätt plats. Det är dock svårt för Länsstyrelsen att påverka var i länet det bör anläggas då det inte sker uppsökande verksamhet inom landsbygdsprogrammet eller inom LONA. NVVF har dock uppsökande verksamhet genom rådgivning i utvalda delar av länet. Länsstyrelsen har även upphandling med projektörer inom Greppa Näringen-rådgivning, vilket likt NVVF fungerar som mellanhand mellan myndighet och kund. Åtgärdsarbetet är baserat på frivillighet till skillnad mot t.ex. utrivning av vandringshinder där Länsstyrelsen kan kombinera tillsyn med åtgärder i egen regi. Sedan tidigare finns ett behov av en våtmarksstrategi för länet som tar ett helhetsgrepp om situationen för samtliga våtmarkstyper. Stöd inom landsbygdsprogrammet och LONA samt att Länsstyrelsen driver egna våtmarksprojekt inom skyddade områden, är alla goda skäl till att en våtmarksstrategi är ännu mer angelägen. Genom en strategi kan man verka mer länsöverskridande. Det är också viktigt att tillräckliga resurser finns på Länsstyrelsen för att handlägga anmälningar och tillståndsansökningar enligt 11 kapitlet miljöbalken i de fall vattenverksamheten kräver sådan prövning.

13.4.3 Skydd av våtmarker

Skydd av våtmarker omfattar även insatser för att skydda värdefulla myrområden i myrskyddsplanen. Mycket av arbetet är påbörjat men behovet av att skydda fler våtmarker i länet är fortsatt stort. Utöver kvarvarande våtmarker i myrskyddsplanen finns flera större myrar som är

¹⁹⁵ Martin Lindqvist (okt 2021). Personlig kommentar. Reservatsförvaltare, Länsstyrelsen i Södermanlands län

¹⁹⁶ Martin Tärning (okt 2021). Personlig kommentar. Våtmarkshandläggare inom Landsbygdsprogrammet, Länsstyrelsen i Södermanlands län

skyddsvärda. Fortsatt arbete med våtmarkstypen rikkärr ser bra ut. Många av länets rikkärr finns i skyddade områden och sköts redan.

Preliminära resultat från den regionala miljöövervakningen av myrar visar bland annat att körspår från motorcyklar ökat markant från 1980-talet till 2010-talet¹⁹⁷. 2015–2016 ingick länet i den nationella satellitövervakningen av våtmarker. I metoden görs förändringsanalyser över en 10-årsperiod för att peka ut våtmarker med snabb och tydlig vegetationsförändring i form av ökad biomassa/igenväxning. Resultatet visar att Södermanland hade den högsta andelen indikerad förändring av inventerade län i sydöstra Sverige med ca 3 procent av myrarna i länet. De vanligaste och rimligen mest relevanta ingreppen/orsakerna var dikning och vattennivåfluktuationer¹⁹⁸. Mer kunskap behövs om vilka våtmarksområden som gradvis försvinner genom långvarig effekt av dikning och igenväxning.

14. Levande skogar Södermanlands län

14.1 Sammanfattning för Levande skogar – Södermanlands län

Arbetet för miljö kvalitetsmålet Levande skogar i Södermanlands län fortgår och åtgärder och kunskapskliv i rätt riktning görs av skogsägare, näringsliv, myndighet, kommun och andra. Miljöhänsyn i brukad skog, frivilliga avsättningar, naturvårdande skötsel och formellt skydd är viktiga delar. Fler av indikatorernas trender behöver utvecklas i positiv riktning. För att komma närmare att nå målet för Levande skogar behövs en fortsatt långsiktig ökning av statliga styrmedel och insatser.

14.2 Utveckling i miljön och målbedömning – Södermanlands län

- Trenden för utvecklingen i miljön är NEUTRAL
- Nås miljö kvalitetsmålet till 2030? NEJ

14.3 Åtgärdsarbete för Levande skogar – Södermanlands län

14.3.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

Under 2020 har Länsstyrelsen i Södermanland bildat två nya naturreservat som kopplar till Levande skogar, omfattande 60,2 ha produktiv skogsmark¹⁹⁹. I Södermanlands län beslutade Skogsstyrelsen 2020 om sex biotopskydd omfattande 15,5 ha produktiv skogsmark²⁰⁰ tillika tecknade tre naturvårdsavtal om 8 ha produktiv skogsmark²⁰¹. Markägarnas initiativ att formellt skydda skogsmark genom arbetssättet Nya Komet ökar men implementeringen av arbetssättet försvåras för myndigheterna på grund av minskade anslag.

¹⁹⁷ Länsstyrelsen i Örebro län (2014). *Uppföljning av vegetation och direkta ingrepp i myrar – utvärdering av regional miljöövervakning 2009-2013 samt förslag till indikatorer*. Rapport 2014:30

¹⁹⁸ Länsstyrelsen Västmanland (2017). *Satellitbaserad övervakning av våtmarker – slutrapport sydöstra Sverige*, Rapport 2017:01

¹⁹⁹ [Naturvårdsverkets sökfunktion på webben Skyddad natur](#)

²⁰⁰ [Naturvårdsverkets sökfunktion på webben Skyddad natur](#)

²⁰¹ [Statistikdatabas på Skogsstyrelsens webbplats](#)

Genom Gröna jobb och sedmera Naturnära jobb har flera av länets skyddade områden under 2020–2021 får värdefulla skötselinsatser genomförda.²⁰² I LIFE Taiga har Länsstyrelsen i Södermanland 2020 gjort en naturvårdsbränning på Askö naturreservat i Trosa kommun²⁰³.

För att sprida kunskap och presentera vad grön infrastruktur är har Länsstyrelsen i Södermanland under 2020 publicerat en storymap på sin webbplats²⁰⁴. Arbetet har påbörjats för att uppdatera skogliga värdeetrakter men finansiering för fortsatt arbetet uteblev.

I Södermanland pågår fortsatt arbete med 7 åtgärdsprogram med skogslevande hotade arter. Ett exempel är samarbete mellan skogsbolag och Länsstyrelsen i Södermanland för att skapa lågor för raggbock²⁰⁵.

Länsstyrelsen i Södermanland har i samverkan med andra aktörer arbetat fram en regional handlingsplan för friluftslivsmål som publicerades 2021. Foldern *Hemstra i Sörmlands natur* bidrar till bättre kunskap och förutsättningar för allmänheten att vistas i naturen.²⁰⁶ 2021 har varit friluftslivets år och i Södermanlands län har landshövdingestafetten inneburit flera friluftaktiviteter för landshövdingen och länsstyrelsen i Södermanlands län, bland annat en friluftsdag som ordnades av Funktionsrätt Sörmland²⁰⁷.

14.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

Oxelösunds kommun har 2020 sökt och beviljats LONA-bidrag om 412 500 kr, där Levande skogar angetts som huvudsakligt miljömål. Projektet innebär frihuggning av ekar som bidrar till biologiska mångfald och gynnsamma levnadsförhållande för arter knutna till ekmiljöer²⁰⁸.

Nyköpings kommun har gjort åtgärder för ökad tillgänglighet i området Brandholmsspassagen genom att förbättra stigarna och röja sly²⁰⁹.

14.3.3 Åtgärder inom näringslivet

Skogsbrukets frivilliga avsättningar, en viktig del av den gröna infrastrukturen, omfattar enligt senaste uppgifter 5,5 % av Södermanlands läns produktiva skogsmarksareal²¹⁰. Det är produktiv skogsmark, dokumenterade i plan eller annan handling, där markägaren frivilligt inte gör åtgärder som kan skada natur-, kultur- eller sociala värden.

Under 2020 fortsatte skogsägare i Södermanlands län att utföra natur- och kulturmiljövårdande åtgärder berättigade till stöd från LBP Skogens miljövärden och statligt stöd NOKÅS. Även det statliga stödet för ädellövskogbruk nyttjas flitigt av skogsägare och resulterar i skötselåtgärder som gynnar areal och förekomst av ädellövskog.

Under de senaste tre åren har kunskapsinsatser om hänsyn intill vatten, att minska markskador vid skogsbruksåtgärder och målbilder för god miljöhänsyn gjorts av skogsföretag och markägareorganisationer i Södermanlands län. Ofta sker det med egen finansiering²¹¹.

²⁰² [Årsredovisning 2020 på länsstyrelsen i Södermanlands läns webbplats](#)

²⁰³ [Om Naturvårdsbränningar på länsstyrelsen i Södermanlands läns webbplats](#)

²⁰⁴ [Årsredovisning 2020 på länsstyrelsen i Södermanlands läns webbplats](#)

²⁰⁵ Muntlig information, Stefan Silfverblad, länsstyrelsen i Södermanlands län

²⁰⁶ [Årsredovisning 2020 på länsstyrelsen i Södermanlands läns webbplats](#)

²⁰⁷ [Om landshövdingestafetten på länsstyrelsen i Södermanlands läns webbplats](#)

²⁰⁸ [Naturvårdsverkets sökfunktion på webben LONA-registret](#)

²⁰⁹ [Nyköping kommuns webbplats](#)

²¹⁰ [Statistikdatabasen på SCBs webbplats](#)

²¹¹ Muntlig information, Skogligt råd i Södermanlands län

Samverkansprojektet Mera tall fortlöper i Södermanlands län. Ett mål är att öka andel rönn, asp, sälg och ek i landskapet.

14.4 Tillstånd och målbedömning för Levande skogar – Södermanlands län

Skogsstyrelsen bedömer att målet för Levande skogar i Södermanlands län inte kommer att nås till år 2030 med idag beslutade styrmedel och planerade åtgärder. En osäker och oförutsägbar resursfördelning för formellt skydd och naturvårdande skötsel försvårar myndigheternas strategiska och långsiktiga arbete. Samlad kunskap om var i Södermanlands läns skogar hotade arter, värdefulla naturmiljöer, kulturmiljövärden och sociala värden finns saknas fortfarande till viss del, vilket försvårar för skogsbruket och skogsägarna att kunna planera sin skogsskötsel med god hänsyn till dessa värden. Förväntningarna på sektorns ansvar behöver förtydligas och variationen i brukandet behöver öka. Utvecklingen i miljön bedöms vara neutral då fler än hälften av preciseringarnas indikatorer och mått saknar uppdaterat data, vilket försvårar den regionala bedömningen.

14.4.1 Skogsmarkens egenskaper och processer

Skogsbruket höjer kunskap om och vikten av att undvika skador på mark och vatten vid skogsskötselåtgärder. Under fyra år har granskogar i Södermanlands län varit mycket hårt drabbade av granbarkborreskadorna. Risk finns att körskador på skogsmark ökat då stora insatser gjorts för att avverka skadade bestånd.

14.4.2 Grön infrastruktur

Av Södermanlands läns produktiva skogsmark är 3,3 % formellt skyddad, och 5,5 % är av skogsägarna frivilligt avsatt²¹². Myndigheternas möjlighet att tillsammans med skogsägarna bilda områdesskydd påverkas direkt av givna bevarandanslag.

I Södermanlands län registrerades 2020 en ny nyckelbiotop om 2,8 ha²¹³. Från 1 januari 2021 förändrade Skogsstyrelsen arbetssätt och kommer inte längre registrera nyckelbiotoper i sin ärendehantering av avverkningsanmälningar.

I Södermanlands län, utanför formellt skydd, finns 12 700 ha produktiv skogsmark med en medelålder av minst 120 år och data för södra Sverige visar ökar areal med grova träd, äldre lövrik skog och areal med död ved på produktiv skogsmark. Hård död ved och nedbruten död ved, på produktiv skogsmark utanför formellt skydd, i Södermanlands län är 11,2 kubikmeter per ha²¹⁴. En ökning kan vara ett resultat av de stora skadorna av granbarkborre där döda träd som ej utgör spridningsrisk för ytterligare skador lämnats.

Älgbetsinventeringar i Södermanlands län visar att rönn, asp, sälg, ek högre än 3 dm endast finns på 53 % av inventerade ytor och på endast 12 % av provytorna har de gynnsam konkurrensstatus²¹⁵.

14.4.3 Hotade arter och återställda livsmiljöer

Antal rödlistade arter (CR, EN eller VU) i Södermanlands län som har minskande populationer där skog är en viktig livsmiljö och avverkning har en stor negativ påverkan är 200 st²¹⁶.

²¹² [Statistikdatabasen på SCBs webbplats](#)

²¹³ Skogsstyrelsen Nyckelbiotopsdatabas

²¹⁴ [Statistikdatabasen på SLU Riksskogstaxeringen webbsida](#)

²¹⁵ [Skoglig betesinventering på Skogsstyrelsens webbsida](#)

²¹⁶ [Sökfunktion för rödlistade arter Artfakta på SLU Artdatabankens webbplats](#)

Små förändringar i antalet fåglar i skogen kan ses över tid för Östra Svealand. För fågelarter knutna till äldre skog, som tofsmes och domherre, finns en statistisk säkerställd ökning från 2002 till 2020²¹⁷.

14.4.4 Bevarade natur- och kulturmiljövärden

Skogsstyrelsen har 2020 i Södermanlands län genomfört tidigare avtalade naturvårdande skötsel i formella skydd²¹⁸.

Andel kända kulturlämningar som skadas vid föryngringsavverkning i Svealand ligger oförändrat på 10 %²¹⁹. Många kulturlämningar är okända och oregistrerade, de behöver kartläggas och kunskap höjas för hur skador ska undvikas.

14.4.5 Friluftsliv

Andel folkmängd i Södermanlands län med skyddad natur inom 1 km är 39 %, och medelavstånd till skyddad natur ligger kvar på 1,7 km²²⁰.

Under 2020 ökade antalet besökare i nationalparker och av Länsstyrelsen i Södermanland utvalda reservat markant, år 2020 räknades 7 500 besökare jämfört med 3 200 besökare 2019²²¹.

15. Ett rikt odlingslandskap Södermanland

15.1 Sammanfattning Ett rikt odlingslandskap Södermanland

Många åtgärder har utförts som syftar till att gynna detta miljömål, såsom stärkt skötsel av naturtyper, arbete med fornvårdsmiljöer, arbete för ökad biologisk mångfald i kommunal regi, arbete med olika miljöåtgärder inom lantbruket samt extra LONA-pollineringsprojekt. Men med minskad areal åkermark, minskat antal betesdjur, fler rödlistade arter, ett ökat antal ärenden om att ta jordbruksmark ur produktion, underfinansierade kulturmiljöanslag bland annat bedöms utvecklingen fortsatt vara negativ.

15.2 Utvecklingen i miljön och målbedömning Södermanlands län

- Trenden för utvecklingen i miljön är NEGATIV
- Nås miljökvalitetsmålet till 2030 NEJ

15.3 Åtgärdsarbete för Ett rikt odlingslandskap i Södermanlands län

15.3.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Södermanland har ett drygt femtiotal fornvårdsobjekt i länet fördelat på samtliga kommuner. Arbetet syftar till att öka tillgängligheten och upplevelsevärdet av kulturmiljöerna så att de kan bevaras och användas långsiktigt. Till detta kommer fornvård som med bidrag från länsstyrelsen genomförs av kommuner, hembygdsföreningar och fastighetsägare. En värdefull typ av kulturmiljö i odlingslandskapet är hällristningar som med sitt bildspråk knyter an till det forna

²¹⁷ Svensk fågeltaxering, Lunds universitet

²¹⁸ Muntlig information, Martine Farup, Skogsstyrelsen

²¹⁹ [Statistikdatabas på Skogsstyrelsens webbsida](#)

²²⁰ [Statistikdatabasen om Skyddad natur på SCBs webbsida](#)

²²¹ [Årsredovisning 2020 på Länsstyrelsen i Södermanlands läns webbplats](#)

landskapet. Länsstyrelsen arbetar speciellt med en unik hällristningslokal i Gnesta, Ullevi som ligger omgärdad av jordbruksmark.²²²

- Inom det s.k. ”Pollineringsuppdraget” arbetar Länsstyrelsen i Södermanland med åtgärder i samverkan med andra aktörer i länet som ska stärka pollinerarnas habitat, vilka många gånger ligger inom odlingslandskapet.
- Skötseln av betesmarker och slåtterängar i naturreservaten har fortsatt i samma omfattning som tidigare, med förstärkt budget. Efter ett drygt decennium av restaureringar i olika LIFE-projekt har fokus under 2021 i Södermanland framför allt varit att fortsätta hävda restaurerade och befintliga gräsmarker i skyddade områden. Ett tiotal skyddade områden har fått helt nya eller upprustade stängsel. I flera områden har betesmarkerna utvidgats.²²³
- Inom den regionala livsmedelsstrategin har man i Södermanland fortsatt att arbeta med fokus på fem olika områden, som på sikt ska resultera i att mer livsmedel som produceras i Södermanland, vilket gynnar brukandet av åker- och betesmarker som då stärker måluppfyllnaden på sikt.
- Inom Åtgärdsprogrammet för hotade arter i Södermanland har uppfödning av trumgräshoppa startat i samarbete med Nordens ark och Nynäs naturreservat. Detta ska kombineras med restaureringar och nyskapande av naturbetesmarker i Nynäs och en utsättningsplan tas fram som ska åstadkomma att arten genom utsättningar ska lyckas etablera sig på fler lokaler där. Det som är gjort 2021 är uppstart av själva uppfödningen på Nordens ark.²²⁴
- Med finansiering från Landsbygdsprogrammet har Länsstyrelsen i Södermanlands län genomfört två Bushresor. En tillsammans med politiker, samhällsplanerare, kost- och upphandlingschefer för sex av länets kommuner, Flen, Strängnäs, Trosa, Eskilstuna, Gnesta och Nyköping och en enbart tillsammans med Vingåkers kommun i samarbete med lantbrukare. Aktivitetens syfte är att lyfta vikten av att öka andelen närproducerad mat i det offentliga köket. I fokus var naturbetesmarker som håller på att växa igen samt hur viktig åkermarken är, allt avseende på livsmedelproduktion, natur- och kulturvärden, miljömål och ekosystemtjänster.²²⁵
- Länsstyrelsen i Södermanland arbetar fortsatt tillsammans med länets kommuner, föreningar och aktörer för att ta fram ett nytt Åtgärdsprogram för Södermanlands miljö 2022-2026, avseende förstärkning inom miljömålsarbetet, där ett område innefattar Levande skogar och landskap, dit odlingslandskapet hör.^{226, 227}

15.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

- Flera kommuner i Södermanland har under året fortsatt att jobba med olika åtgärder som gynnar det öppna odlingslandskapet. Oxelösund och Nyköping har anlagt en blommande äng. Katrineholms kommun har arbetat med att restaurera flera gamla naturbetesmarker i tätortsnära läge, för att synliggöra kulturspår samt öka den biologiska mångfalden.²²⁸

²²² Information, Olof Pettersson Avdelningen för samhällsbyggnad Länsstyrelsen Södermanland

²²³ Information 2021, samordnare Martin Lindqvist, Avdelningen för natur och miljö Länsstyrelsen Södermanland

²²⁴ Information 2021, koordinator ÅGP - Åtgärdsprogrammet för hotade arter Kajsa Mellbrand Länsstyrelsen Södermanland

²²⁵ Sammanfattning av Bushresan 2021 Länsstyrelsen Södermanland

²²⁶ Internt material inför nytt Åtgärdsprogram för Södermanlands miljö Länsstyrelsen Södermanland, 2021

²²⁷ Slutuppföljning av Åtgärdsprogram för Södermanlands miljö 2021, Länsstyrelsen Södermanland

²²⁸ Information från länets kommuner på genomförda åtgärder 2018-2020

- De statliga medlen som tillkommit för att gynna pollinerare under åren 2020-2022 har resulterat i ett antal nya LONA-ansökningar från olika kommuner i Södermanlands län.
- Övriga åtgärder som kommunerna Södermanland arbetar med är bland annat restaurering av betesmarker, insektsfrämjande insådd på grönytor, upphandling av mer ekologiskt kött samt naturbeteskött, bygga insekshotell samt minskning av gräsklippning för att återskapa ängsmark för att gynna pollinerare.²²⁹

15.3.3 Åtgärder inom Näringslivet

- Miljörådgivningen i odlingslandskapet sker genom att rådgivare besöker lantbrukare och markägare i Södermanland. Det leder ofta till praktiska åtgärder för att stärka skötseln i naturbetesmarker och kulturmiljön i odlingslandskapet samt restaurering av mer areal betesmark. Sedan 2015 har omkring 350 rådgivningar inom ”Ett rikt odlingslandskap” utförts, varav 40 under 2021. Lantbrukare har restaurerat knappt 400 ha naturbetesmark inom miljöersättningen ”Restaurering av betesmarker och slätterängar”.
- Inom Landsbygdsprogrammet har söktrycket i Södermanland legat kvar även för andra miljöinvesteringar med syfte att uppnå miljöförbättrande åtgärder.
- En relativt hög ansökningsgrad av nya åtagandeplaner i Södermanland har bestått under år 2021 för miljöersättningen ”Betesmarker och slätterängar”.

15.3.4 Övriga åtgärder

- Föreningen Sörmlandsäpplen har fortsatt arbeta för att fler fruktträd planterats på olika gårdar även 2021, men även verka för att äldre fruktodlingar fortsätter att skötas. Antalet träd på de 14 nyanlagda odlingarna uppgår till ca 5000 träd där äpple dominerar men även päron finns. I de äldre fruktträdgårdarna finns en blandning av yngre och äldre träd, här tillkommer ytterligare ett par 100 träd. Fruktodlingarna är viktiga som pollen- och nektarkällor för de olika pollinerarna, men kan också bidra till bomiljöer för dessa.²³⁰

15.4 Tillstånd och målbedömning för Ett rikt odlingslandskap i Södermanlands län

Miljömålet bedöms inte vara möjligt att nå i Södermanlands län till målåret 2030 med befintliga eller beslutade styrmedel. Det finns både positiva och negativa trender för målet, men sammantaget bedöms de negativa som fler, därav analysen att utvecklingen i miljön fortfarande är mer negativ än positiv.

Denna analys baseras bland annat på ett minskat antal betesdjur såsom nötkreatur, mjölkkor och får, minskad areal åkermark, fler rödlistade arter knutna till odlingslandskapet, minskning av areal betesmark med högst värden, åtstramade medel för att förvalta länets fornvårdobjekt, fler dispenser inom biotopskyddet. De senaste åren syns nu även ett ökat antal ärenden om att ta jordbruksmark ur produktion vilket bidrar till att ta detta mål i negativ riktning.

Det senaste decenniet har dock arealen betesmark stabiliserats. Arealen betesmark med höga värden har legat konstant sedan omkring 2011. Dock minskade arealen betesmark med högst värden mellan 2003 till 2019 med runt 800 ha, och ligger därmed på 8 900 hektar och totalt finns nu 15 800 ha betesmark.²³¹, ²³² I övrigt sköter lantbrukare och markägare utöver detta 410 ha slätteräng, 570 ha skogsbete och 220 ha gräsfattig- inkl. mosaikbetesmark.²³³ Räknar man ihop

²²⁹ Information om genomförda åtgärder från Södermanlands läns kommuner 2020-2021

²³⁰ Information från Föreningen Sörmlandsäpplen

²³¹ Data från Jordbruksverket 2021

²³² Jordbruksverkets officiella jordbruksstatistik Jordbruksmarkens användning 2019, 2020, 2021

²³³ Jordbruksverkets officiella jordbruksstatistik Jordbruksmarkens användning 2021

arealerna för alla typer av betesmark samt slåtteräng ligger arealen på totalt 17 090 ha, vilket är en toppnotering under de senaste 20 åren, jämförbara endast med början av 2000-talet.²³⁴

Åkermarken har minskat till 123 501 ha, jämfört med 123 571 ha år 2020. På fyra år har arealen minskat med omkring 1 280 ha.²³⁵ Det totala antalet nötkreatur i Södermanland går stadigt ner, år 2020 fanns det 41 505 stycken nötkreatur, jämfört med år 2015 då det fanns 45 018 stycken.²³⁶

En slutsats för att vända utvecklingen är att det behövs bredare insatser och stöd, både regionalt och nationellt, för att gynna lantbruksföretagens lönsamhet då detta är en näring av nationell betydelse, som direkt levererar på livsmedelsproduktion, rekreativvärden för medborgarna, arbete för att gynna biologisk mångfald som stärker arters fortlevnad i och kring odlingslandskapet inklusive rödlistade arter, bidrar till bibehållandet av många småbiotoper, en mängd andra ekosystemtjänster samt redan pågående klimatåtgärder såsom kolinlagring i åker- och betesmark.

15.4.1 Biologisk mångfald

På regional nivå finns väldigt få inventeringar för att kunna dra långtgående slutsatser av utvecklingen för arter knutna till gräsmarker. En regional rapport finns dock över 10 naturbetesmarker där florans inventerats i Södermanland.²³⁷ Totalt uppgår areal betesmark med höga värden till 8 900 ha.²³⁸ För långsiktiga förändringar på regional nivå finns Ängs- och betesmarksinventeringen, som är den bästa underlaget för att följa kvalitetsförändringar i dessa marker. Dock har endast ett mindre antal ominventeringar gjorts de senaste tre åren av de marker som senast besöktes 2002-2004. Länsstyrelsen i Södermanland behöver öka takten i denna inventering för att få in viktiga data till databasen TUVÅ, vilket skulle förbättra kunskapsläget avsevärt. Arbetet som SLU utför inom Remil, miljöövervakningen för gräsmarker och småbiotoper, görs löpande men är inte så träffsäker för att kunna ge information om hur statusen för gräsmarkerna i länet förändrats.

15.4.2 Markens produktionsförmåga

Integrerat växtskydd inom växtodlingen spelar en viktig roll i arbetet för att uppnå ett hållbart växtskydd som kan bidra till att jordarnas produktionsförmåga förbättras. På behörighetskurserna för växtskydd ingår detta moment på fortbildningskurserna sedan många år tillbaka. Jordbruksmarkens tillstånd i Södermanlands län är överlag bra då omkring hälften av arealen åkermark är odlad vall, baljväxter eller i träda. Av länets jordbruksmark var 22 procent under omställning eller omställd för ekologisk produktion 2020, vilket är över snittet i Sverige.²³⁹

15.4.2 Kulturmiljöer

Rådande kunskapsläge gör det svårt att bedöma utvecklingen gällande kulturlämningar i odlingslandskapet. Bland annat saknas en mer detaljerad miljöövervakning inom kulturmiljöområdet för exempelvis småbiotoper. Förändrad hävd påverkar bland annat fornlämningsmiljöer och riksintressen. Även åtstramad statliga medel för att förvalta länets fornvårdobjekt har gett en minskning i antalet som sköts regelbundet, från flera hundra objekt

234 Jordbruksverkets officiella jordbruksstatistik Jordbruksmarkens användning 2004, 2005, 2021.

235 Jordbruksverkets officiella jordbruksstatistik, Jordbruksmarkens användning 2020

236 Statistik från Jordbruksverket Lantbrukets djur 2020

237 Inventering av kärlväxter i 10 sörmländska naturbetesmarker, Adoxa Naturvård 2020, Rapport inom regional miljöövervakning

238 Data från Jordbruksverket 2020

239 JO 10 SM 2001, Jordbruksverkets officiella jordbruksstatistik Jordbruksmarkens användning 2020

ner till endast ett 50-tal.²⁴⁰ Borttagna miljöersättningen ”Kulturmiljöstödet” inom Landsbygdsprogrammet samt lättnader i det generella biotopskyddet bedöms ha en negativ inverkan på jordbrukslandskapets kulturmiljövärden.

16. God bebyggd miljö i Södermanlands län

16.1 Sammanfattning Södermanland

Utvecklingen i miljön är positiv, men det är långt kvar till målet. Omvandling av befintlig bebyggelsestruktur går långsamt. Utmaningarna ser olika ut i kommunerna. Planering behöver inriktas på att skapa klimattåliga, transporteffektiva samhällen som förmår hushålla med sina naturresurser. Avfallsmängderna behöver minska. Dåliga inomhusmiljöer finns. Kunskapsunderlag om kulturmiljöer behöver uppdateras.

16.2 Utvecklingen i miljön och målbedömning Södermanland

- Trenden för utvecklingen i miljön är POSITIV
- Nås miljö kvalitetsmålet till 2030? NEJ

16.3 Åtgärdsarbete God bebyggd miljö Södermanland

16.3.1 Åtgärder regional nivå

- Region Sörmlands Strukturbild Sörmland²⁴¹ används för att stärka kopplingen mellan den regionala utvecklingsstrategin och kommunernas översiktsplanering. Ett utvecklingsprojekt för att utveckla strukturbilden, bland annat gränssnitten mot den kommunala planeringen, pågår. Andra regionala strategier som länstransportplan och trafikförsörjningsprogram ska förhålla sig till strukturbilden.
- Region Sörmland har tagit fram en regional cykelstrategi. Den samlar mål, strategier, åtgärder, genomförande samt uppföljning och ska fungera som ett stöd i Region Sörmlands och kommunernas arbete med cykelfrågor, bland annat utbyggnad av cykelvägnät och att skapa förutsättningar för en ökad cykling.²⁴²
- Sex byggnadsminnen enligt kulturmiljölagen har tillkommit sedan 2014. Länsstyrelsen i Södermanlands län har använt sig av anmälningsplikt i några fall²⁴³. En strategi finns med mål och riktlinjer för att hantera byggnadsminnesärenden²⁴⁴.

16.3.2 Åtgärder kommunal nivå

- Länsstyrelsen i Södermanland bedömer att åtta av nio kommuner i Södermanland har aktuella översiktsplaner. Trosa och Eskilstuna har antagit nya översiktsplaner under 2021.²⁴⁵ Majoriteten av Södermanlands kommuner arbetar aktivt med planering av klimatanpassning, grönstruktur och vattenområden.²⁴⁶

²⁴⁰ Information, Olof Pettersson Avdelningen för samhällsbyggnad Länsstyrelsen Södermanland

²⁴¹ Region Sörmland, [Strukturbild Sörmland](#)

²⁴² Region Sörmland, [Cykelstrategi för Sörmland](#)

²⁴³ Länsstyrelsen, kulturmiljöenheten

²⁴⁴ Länsstyrelsen (2016) [Strategi för byggnadsminnen, Södermanlands län. Rapport 2016:14](#)

²⁴⁵ Länsstyrelsen, plan- och byggenheten

²⁴⁶ Boverket [Miljömålsenkäten 2021](#)

- Kommunerna i Södermanland arbetar överlag aktivt med energiplaner och klimat- och energistrategier.²⁴⁷
- Kommunerna i Södermanland samt Region Sörmland arbetar aktivt med planering för hållbart resande samt att främja hållbara transporter och resor genom att påverka och förändra resenärers beteende och attityder. Åtgärder som genomförts syftar bland annat om att minska biltrafik i stadskärna, samt öka kollektivtrafikresande och cykel.²⁴⁸
- Inom projektet Cykelsamverkan i Södermanland som drivs av Energikontoret i Mälardalen,²⁴⁹ har flera kampanjer, som Vintercyklist och Cykelvänlig arbetsplats, genomförts.
- Samtliga kommuner i Södermanland använder skyddsbestämmelser och rivningsförbud, men i varierande grad²⁵⁰. Räkna q-projektet visar på en fortsatt, men långsam, utveckling för indikatorn ”skyddad bebyggelse”. Södermanland har, efter Gotland, skyddat flest byggnader i landet genom rivningsförbud²⁵¹. Andelen skyddad bebyggelse genom planbestämmelser utgör ca 1,5 procent av det totala byggnadsbeståndet att jämföra med riksnittets ca 2 procent²⁵². Kommunernas planeringsunderlag för kulturmiljöer förbättras. En orsak är möjligheten till samfinansiering med kulturmiljöanslaget 7:2 som sju av nio kommuner har använt.
- Sex kommuner i Södermanland (Vingåker, Katrineholm, Flen, Nyköping, Oxelösund, Trosa) startar 2021 upp en ny omgång av projektet Minimeringsmästarna. I Minimeringsmästarna får hushåll i landet tävla i att minska sina avfallsmängder och hur man kan leva mer hållbart.²⁵³
- Södermanlands kommuner arbetar för att öka insamling av produkter och förebygga att avfall uppkommer, till exempel genom att förebygga matavfall och öka återanvändning av möbler och kläder.²⁵⁴ Eskilstuna kommun fortsätter att utveckla verksamheten vid återbruksgallerian ReTuna.²⁵⁵
- Eskilstuna kommun testar, i ett nytt projekt, hur avfall från toaletter med enskilt avlopp kan tas till vara och komma till nytta som biogödsel²⁵⁶.

16.4 Tillstånd och målbedömning God bebyggd miljö Södermanland

Länsstyrelsen i Södermanland län bedömer att miljömålet inte kan nås i med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Utvecklingen i miljön är positiv, men det är långt kvar till målet. Det är viktigt att frågor som klimatpåverkan, resurshushållning, energiförsörjning och transporteffektivt samhälle utreds i kommuners översiktsplanering. Användningen av kollektivtrafik och godstransporter på järnväg behöver öka.

Länsstyrelsen i Södermanlands län konstaterar att anpassningen till ett förändrat klimat går långsamt och åkermark tas i anspråk vid exploatering. Dåliga inomhusmiljöer hotar människors

²⁴⁷ Boverket [Miljömålsenkäten 2021](#)

²⁴⁸ Boverket [Miljömålsenkäten 2021](#)

²⁴⁹ Energikontoret Mälardalen, 2020, <https://energikontor.se/cykelsamverkan/>

²⁵⁰ Boverket [Miljömålsenkäten 2021](#)

²⁵¹ Länsstyrelsen i Södermanlands län (2018). [Räkna q i Södermanland 1987 – 2017 Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse skyddad enligt plan- och bygglagen](#). Rapport nr 2016:16

²⁵² [Indikator Skyddad bebyggelse](#)

²⁵³ www.minimeringsmastarna.se

²⁵⁴ Boverket, [Miljömålsenkäten 2021](#)

²⁵⁵ ReTuna 2021 <https://www.retuna.se/om-oss/aktuellt/blaslampa-2021/>

²⁵⁶ Eskilstuna kommun, 2021, Toalettavfall blir del av ett lokalt kretslopp i Eskilstuna - Eskilstuna kommun (pressmachine.se)

hälsa. Kulturvärden förstörs för att de inte uppmärksammas och skyddas. Trenden för avfallsmängderna är osäker.

16.4.1 Bebyggelse och transporter

För att nå målet om 70 procent minskade utsläpp från transportsektorn till 2030 (jämfört med 2010) behövs kraftfulla åtgärder. Scenarier för drivmedelsanvändningen i Södermanlands län visar att den sammanlagda potentialen för biomassa och elektrifiering inte räcker för omställningen av transportsektorn. Det behövs även ett mer transporteffektivt samhälle. För att åtgärder inom infrastruktur och kollektivtrafik ska hinna få genomslag till 2030 behövs ett fokus på dessa de närmaste åren.²⁵⁷

Flera kommuner i Södermanlands län med stor arbetspendling till Stockholmsområdet har långa körsträckor med bil per person. Sedan 2017 har en liten nedgång i genomsnittlig körsträcka per invånare i Södermanlands län skett årligen²⁵⁸

2019 användes bilen vid 63 procent av de resor som invånarna i Södermanland gör. Gång står för 16 procent, cykel för 11 procent och kollektivtrafik för 8 procent av resorna.²⁵⁹ En majoritet av befolkningen bor inom 400 meter från en hållplats. Även majoriteten av ny bebyggelse som tillkommer i länet ligger inom 400 meter från hållplats.²⁶⁰

Till 2030 behövs i Södermanlands län en kraftigt utbyggd laddinfrastruktur samt nya tankstationer för biogas och vätgas.²⁶¹ I Södermanlands län finns (mars 2021) 260 publika laddpunkter, varav 15 procent snabbbladdare. Det är mindre än genomsnittet för Sverige. Till 2030 bedöms drygt 8 000 laddpunkter behövas i länet.²⁶² I Södermanlands län ökade andelen boende inom 1 000 meter från skyddad natur från 33 procent år 2013 till 39 procent år 2020.²⁶³

16.4.2 God livsmiljö

Enligt miljöhälsoenkäten 2018 har 20 procent av de som svarat i Södermanland besvär kopplade till inomhusmiljön.²⁶⁴ Inomhusmiljön blir långsamt bättre med hjälp av åtgärder, till exempel ändringar i byggregler som motverkar fukt- och mögelskador vid nyproduktion. Information och ekonomiska styrmedel i form av stöd till åtgärder har bidragit.²⁶⁵

Av länets invånare upplever sig 19 procent störda av vägtrafikbuller i eller intill sin bostad. Tio procent av dem är störda av bullret även med stängda dörrar och fönster.²⁶⁶ Länsstyrelsen i Södermanlands län bedömer att skyddsåtgärder mot trafikbuller, som ändrad byggteknik, kan bidra till minskat antal exponerade samtidigt som förtätning av tätorter kan bidra till att fler

²⁵⁷ Länsstyrelsen i Södermanlands län (2020) Infrastruktur för elfordon och förnybara drivmedel – Ett strategiskt kunskapsunderlag för Södermanlands län, <https://www.lansstyrelsen.se/sodermanland/miljo-och-vatten/energi-och-klimat.html>

²⁵⁸ Regional Utveckling i Samverkan i miljömålssystemet (2019) [Körsträckedata](#)

²⁵⁹ Region Sörmland, [Storymap Länsplan för regional transportinfrastruktur](#)

²⁶⁰ [Indikator Bostäder i kollektivtrafiknära lägen](#)

²⁶¹ Länsstyrelsen i Södermanlands län (2020) Infrastruktur för elfordon och förnybara drivmedel – Ett strategiskt kunskapsunderlag för Södermanlands län, <https://www.lansstyrelsen.se/sodermanland/miljo-och-vatten/energi-och-klimat.html>

²⁶² Länsstyrelsen i Kalmar län, [Planeringsverktyg för infrastrukturutbyggnad av förnybara drivmedel och laddstationer](#)

²⁶³ [Indikator Tillgång till service och grönska](#)

²⁶⁴ Arbets- och miljömedicin i Örebro 2018 [Miljöhälsoenkäten Örebro, Västmanland, Värmland och Södermanland 2018](#)

²⁶⁵ Länsstyrelsen, miljöskyddsenheten

²⁶⁶ Arbets- och miljömedicin i Örebro 2018 [Miljöhälsoenkäten Örebro, Västmanland, Värmland och Södermanland 2018](#)

utsätts. För att minska påverkan behöver åtgärder vidtas vid källan exempelvis genom tystare fordon.

Trenden är att fler detaljplaner tas fram som står i konflikt med riksintressen för kulturmiljövården.²⁶⁷ Det finns dock flera exempel på lyckade avvägningar mellan intressena. Fyra av länets nio kommuner har någon form av egen antikvarisk kompetens.²⁶⁸ Äldre kunskapsunderlag behöver uppdateras, nya tas fram och styrmedel behöver användas mer riktat.²⁶⁹ Andelen boende inom 1000 meter från skyddad natur ökar.²⁷⁰

16.4.3 Resurshushållning

För en omställning till en cirkulär ekonomi ser behovet återbruk och förebyggande av avfall öka.²⁷¹ I alla kommuner i Södermanland är det möjligt att lämna in saker från hushållen för återanvändning.²⁷² I flera av Södermanlands kommuner byggs funktionella återvinningscentraler med möjlighet till en förbättrad insamling för återbruk.²⁷³

Att tillvarata organiskt material genom rötning till biogas är ett sätt att utnyttja de resurser som finns. Potentialen för tillkommande biogasproduktion, uppskattas till ca 500 GWh, varav huvuddelen inom jordbruket.²⁷⁴ Det kan jämföras med att 48 GWh producerades 2020.²⁷⁵

17. Ett rikt växt- och djurliv i Södermanlands län

17.1 Sammanfattning Södermanland

Den biologiska mångfalden är hotad och en långsam men kontinuerlig förlust av biologisk mångfald pågår. Värdefull mark och vatten exploateras och större hänsyn hade behövts tas inom skogs- och jordbruket. Antalet nötkreatur och får minskar alltjämt i länet. Främmande arter sprids och landskapet växer igen.

17.2 Utveckling i miljön och målbedömning Södermanland

- Trenden för utvecklingen i miljön är NEGATIV
- Nås miljökvalitetsmålet till 2030? NEJ

17.3 Åtgärdsarbete Ett rikt växt- och djurliv i Södermanland

17.3.1 Åtgärder regional nivå

- Hävd av gräsmarker i skyddade områden görs löpande inom förvaltningen av skyddade områden hos Länsstyrelsen i Södermanland. I flera reservat (ett nybildat) har röjningar och stängsling gjorts, och bete införts i områden som inte betats på länge. Strandängar i

²⁶⁷ Länsstyrelsen, kulturmiljöenheten

²⁶⁸ Länsstyrelsen, kulturmiljöenheten

²⁶⁹ Länsstyrelsen, kulturmiljöenheten

²⁷⁰ [Indikator Tillgång till service och grönska](#)

²⁷¹ Länsstyrelsen, miljöskydds-enheten

²⁷² Länsstyrelsen, miljöskydds-enheten

²⁷³ Länsstyrelsen, miljöskydds-enheten

²⁷⁴ Länsstyrelsen i Södermanlands län (2020) Infrastruktur för elfordon och förnybara drivmedel – Ett strategiskt kunskapsunderlag för Södermanlands län, <https://www.lansstyrelsen.se/sodermanland/miljo-och-vatten/energi-och-klimat.html>

²⁷⁵ Energigas Sverige, 2021, [Produktion av biogas och rötresten och dess användning år 2020](#)

Koholmens naturreservat har förbättrats genom att ta bort al samt fräsning, detta görs även i det blivande reservatet Skåraviken vintern 2021. Under året har mycket kraft lagts på granbarkborrefrågan, vilket inneburit att en del andra naturvårdssatsningar skjutits upp.²⁷⁶

- ²⁷⁷Inom åtgärdsprogram för sandödla pågår en hagmarksrestaurering där stängsling gjorts och bete införts 2021. Arten har återfunnits även vid en annan hagmark under restaurering i närområdet.²⁷⁸
- Under 2021 har EU-projektet LIFE Restored startats, med fokus på att restaurera och förbättra bevarandetillstånd för hävdade naturtyper. Projektet är ett samarbete mellan flera länsstyrelser, och omfattar i Södermanland 12 Natura 2000-områden.²⁷⁹
- Under 2021 har uppföljning gjorts av fetörtsblåvinge, svartfläckig blåvinge, raggbock, mosippa och skrântärna av Länsstyrelsen i Södermanland eller samarbetspartners inom åtgärdsprogram för hotade arter (ÅGP).²⁸⁰ Svartfläckig blåvinge är ej återfunnen, kan vara utgången ur länet. Svartpälsbi är på frammarsch med flera fynd på nya lokaler.²⁸¹
- Vårdväxtförstärkning och trädfällning för fetörtsblåvinge har gjorts, men tillräckliga åtgärder är svårt i det historiskt öppnare landskapet som idag huvudsakligen är produktionsskog.²⁸² Ett 40-tal tallar har huggits för raggbockslågor inom ÅGP skalbaggar på äldre död tall.²⁸³
- Fågelskrämmor för att hålla havsörn borta från skrântärnekolonier har gett mycket förbättrade häckningsresultat 2020 och 2021 (över 60 flygga ungar 2021). Skydds jakt på mink gjordes flera gånger 2021, och är fortsatt nödvändig.²⁸⁴
- Uppstart av projekt för uppfödning och utsättning av trumgräshoppa i samarbete med stiftelsen Nordens Ark. Avelsdjur har samlats in 2021, i projektet ingår även framtagande av en utsättningsplan och samarbete med region Sörmland runt betesmarker i Nynäs naturreservat.²⁸⁵
- Arbete med särskilt skyddsvärda träd pågår. Ett hundratal ekar har frihuggits, främst inom skyddade områden.²⁸⁶ Gransaneringar har genomförts i flera områden, vilket kan gynna andra naturvärden som t.ex. tall- eller ekmiljöer, en större pågår som även ger friställning av grövre ek samt ersättningsträd..
- Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen i Södermanlands län startade 2020 åter upp ”Naturnära jobb” i länet, vilket gett röjningar i flera betesmarker och uppstart av ett mulmholksprojekt. Tyvärr läggs arbetslaget i Nyköping ner vid årsskiftet.²⁸⁷
- Länsstyrelsen i Södermanland arbetar med återskapande eller projektering av våtmarker i åtta befintliga och ett blivande naturreservat. Främst skogliga våtmarker, för att göra sumpskog eller mossar våtare.²⁸⁸

²⁷⁶ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Vård och förvaltning av skyddade områden, Martin Lindquist

²⁷⁷ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Vård och förvaltning av skyddade områden, Martin Lindquist

²⁷⁸ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Arbete med åtgärdsprogram för hotade arter, ÅGP sandödla, Kajsa Mellbrand

²⁷⁹ LIFE restored, Martin Lindquist & Sari Roponen

²⁸⁰ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Arbete med åtgärdsprogram för hotade arter, Kajsa Mellbrand, samt Birdlife (skrântärna) och Florväktarna (mosippa)

²⁸¹ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Arbete med åtgärdsprogram för hotade arter, Kajsa Mellbrand

²⁸² Länsstyrelsen i Södermanlands län, Åtgärdsprogram för hotade arter, Kajsa Mellbrand

²⁸³ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Åtgärdsprogram för hotade arter, Stefan Silfverblad

²⁸⁴ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Åtgärdsprogram för hotade arter, ÅGP skrântärna, Kajsa Mellbrand, Birdlife & fågelföreningen Tärnan

²⁸⁵ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Åtgärdsprogram för hotade arter, ÅGP trumgräshoppa, Kajsa Mellbrand & Stiftelsen Nordens Ark

²⁸⁶ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Åtgärdsprogram för hotade arter, ÅGP särskilt skyddsvärda träd i kulturlandskapet, Kajsa Mellbrand, samt Vård och förvaltning av skyddade områden, Martin Lindquist

²⁸⁷ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Naturnära jobb, Janni Servin

²⁸⁸ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Vård och förvaltning av skyddade områden, Martin Lindquist

- Arbetet med att skydda värdefull natur fortgår. 2021 har två nya naturreservat vunnit laga kraft i Södermanlands län, ytterligare ett beslutas före nyår.²⁸⁹
- För att hindra spridning av den invasiva växten kotula prövas bekämpning med hett vatten och slätter på strandängar vid Horn och Strandstuviken i Södermanland. Uppföljning görs för att utvärdera metodens effektivitet.²⁹⁰
- Inom pollineringsuppdraget pågår arbete med information om hur förutsättningar för vilda pollinatörer kan förbättras, i samarbete med bl.a. markägare & kommuner. Sammanlagt når vi över 150 000 medlemmar/besökare och ca 4500 ha sammanhängande mark.²⁹¹

17.3.2 Åtgärder kommunal nivå

- 8 av 9 kommuner i länet har pågående LONA-projekt med åtgärder som gynnar miljömålet, sammanlagt 50 projekt. Bland annat anläggs ängar, betesmarker och våtmarker restaureras, och skyddsvärda träd frihuggs.²⁹²

17.3.3 Åtgärder inom näringslivet

- Diskussioner förs med skogsbolag i Södermanland om att lämna grov tall för raggbock i samband med huggning. Inga tallskogsavverkningar har dock skett i år eftersom bolagen pga de stora granbarkborreangreppen fokuserat på skadad gran.²⁹³
- Arbetet fortsätter med att återskapa Långsjön – en av Södermanlands största våtmarker. Över 30 hektar har restaurerats varav större delen nu har vattenspegel.²⁹⁴

17.4 Tillstånd och miljöbedömning Ett rikt växt- och djurliv Södermanland

Miljömålet bedöms inte vara möjligt att nå i Södermanlands län till 2030 med befintliga eller beslutade styrmedel. Medel som anslås till Länsstyrelserna för skydd och skötsel av skyddad natur samt åtgärdsprogram för hotade arter har ökat, men motsvarar inte behoven och påverkar inte tillståndet eller målbedömningen i högre grad. Utvecklingen för miljömålet är negativ och försämringar för flera arters livsmiljöer bedöms ha gått så långt att förlusterna av biologisk mångfald inte går att hejda framöver.

17.4.1 Gynnsam bevarandestatus och genetisk variation

Livsmiljöer och arter knutna till skogs- och odlingslandskapet minskar, och fragmentering hindrar naturlig spridning och genetiskt utbyte mellan populationer. Många fler hotade arter än de som idag har åtgärdsprogram behöver riktade satsningar, men framför allt är det landskapsövergripande förändringar som krävs för att målet ska vara möjligt att uppnå. För att hejda förlusten behövs både minskning av nuvarande utarmning och kompensation för tidigare förändringar. Trots aktivt arbete med skydd av värdefull natur, restaurering och skötsel i de skyddade områdena och arbete med åtgärdsprogrammer utanför dem, är nuvarande takt otillräcklig för att nå målet.

²⁸⁹ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Naturskydd, Amanda Lidén

²⁹⁰ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Vård och förvaltning av skyddade områden, Martin Lindquist

²⁹¹ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Samordnare för pollineringsuppdraget, Helena Larsdotter

²⁹² Länsstyrelsen i Södermanlands län, LONA-samordnare Helena Larsdotter

²⁹³ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Åtgärdsprogram för hotade arter, Stefan Silfverblad

²⁹⁴ Våtmarksuppdraget – se miljömålet för myllrande våtmarker. Rickard Gustafson ansvarig för projektet hos sportfiskarna.

17.4.2 Påverkan av klimatförändringar

Södermanlands län är ett av landets torraste, och större variationer i väder mellan år som en följd av klimatförändringar kan här få allvarliga konsekvenser (svartfläckig blåvinge har t.ex. troligen dött ut i Södermanlands län efter den varma och torra sommaren 2018). Ett varmare klimat kan också gynna en del värmekrävande arter – både hotade värmekrävande arter, och invasiva arter.

17.4.3 Ekosystemtjänster och resiliens

Länet omfattar en storstadsnära region där exploatering tenderar att isolera naturområden med höga värden. Länet är också en kustregion med värdefulla naturmiljöer även under vattenytan, där exploatering och storskaligt fiske utgör hot. Nyare och rationella bruksformer i lant- och skogsbruk samt igenväxning av landskapet och fragmentering utgör de största hoten för många hotade arter, och medför en minskning av biodiversitet i landskapet. Att länet är hårt drabbat av granbarkborreangrepp är negativt för både värdefulla granmiljöer och hotade arter knutna till sådana (t.ex. bombmurkla).

17.4.4 Grön infrastruktur

I länet finns ibland en konflikt mellan värdefull natur och ökad efterfrågan på mark för t.ex. bostäder, arbetsplatser och trafiklösningar. Grönstrukturfrågorna tas ofta med i miljökonsekvensbeskrivningar och andra beslutsunderlag, men ger än så länge för små avtryck i samhällsplaneringen. Fragmentering är för många arter ett hot, där populationer påfallande ofta är isolerade och spridning försvåras av olika typer av barriärer, fysiska eller biotopmässiga. Insatser kan inte begränsas till skyddade områden - ett landskapstänkande är viktigt för att på sikt säkerställa en robust mångfald, och Grön infrastruktur-tänkesättet behöver implementeras i praktiken. Där är vi inte ännu.

17.4.5 Främmande arter och genotyper

I länet finns flera invasiva arter, både sådana utpekade av EU och sådana som inte är det, t.ex. amerikansk mink, sjögull och kotula²⁹⁵. Vissa har en negativ effekt på arter eller naturtyper i Södermanlands län, t.ex. minkpredation i sjöfågelkolonier.²⁹⁶

17.4.6 Biologiskt kulturarv

Att nötkreatur och får minskar i länet är allvarligt ur både biodiversitets- och kulturlandskapssynpunkt. Trots att åtgärder vidtas genom bidrag och informationssatsningar, behöver fler av kvarvarande naturbetesmarker och ängar hållas i hävd, och behovet är stort av både restaureringar och nyskapande av sådana miljöer. Exploatering av kustområden utgör ett hot mot traditionella kulturmiljöer vid kuster och sjöar och de marina miljöer som ingår i skärgårdarnas kulturlandskap. Inventeringar av marina miljöer samt åtgärder för att gynna fiskbestånd görs, men arbetet har startat sent och fortfarande råder en kunskapsbrist²⁹⁷.

²⁹⁵ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Naturskydd, Kajsa Stenemark

²⁹⁶ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Åtgärdsprogram för hotade arter, Kajsa Mellbrand

²⁹⁷ Länsstyrelsen i Södermanlands län, Åtgärdsprogram för hotade arter, Birgitta Andersson, och Naturskydd Johanna Bergman

Bilaga – Svar på särskilda frågor skickade till kommunerna och Regionen rörande Giftfri miljö

De särskilda frågorna skickades ut till samtliga av Södermanlands nio kommuner (Nyköping, Strängnäs, Trosa, Katrineholm, Oxelösund, Gnesta, Flen, Vingåker och Eskilstuna) samt till Regionen och de svar som kommit in sammanställs nedan:

Har det vidtagits någon eller några åtgärder för att minska invånarnas exponering för miljögifter?

Nyköping-Arbetar löpande med saneringar vid påträffande av föroreningar i kommunalägd mark eller byggnader. Har även städad bort gammalt avfall på kommunens nedlagda deponier på landsbygden. Genomfört täckning av den nedlagda deponin i Ålberga.

Strängnäs-Sorterat ut gamla leksaker i plast i kommunens förskolor. Sluttäckt en gammal kommunal deponi i Mariefred. Kartlagt föroreningar i Visholmen och föreslagit åtgärder, man har även gjort en miljöinventering av Visholmens vattenverk. Arbetat med detaljplaner som möjliggör annan användning av förorenade områden vilket medför att det finns ekonomi för markägarna att genomföra efterbehandling.

Trosa- Kommunen har en handlingsplan för Hälsosam förskola samt har tagit beslut om att ställa kemikaliekraV vid ny- och ombyggnation av kommunala byggnader. Städning i kommunens lokaler sker med avjoniserat vatten istället för med kemikalier.

Eskilstuna-Kommunen har gått ut med information för omhändertagande av miljöfarligt avfall. Skolor, vård och omsorg serverar ekologisk mat och kommunen har kemikaliekraV i upphandling av till exempel textilier och städmaterial.

Katrineholm- Stråket ombyggt för att minska luftföroreningar i staden, Ny ishall utan ammoniak, PFAS-utredningar för att minska spridning, Förorenad mark - saneringar och utredningar.

Regionen- I enlighet med Region Sörmlands Hållbarhetsprogram 2019–2023 arbetar regionen förebyggande med att minska användning av kemikalier som negativt påverkar miljön eller människors hälsa. I samband med det arbetet ska andelen kemikalier som finns upptagna på Region Sörmlands utfasningslista minska med ≥ 10 % av totala antalet kemikalier på utfasningslistan 2019. Region Sörmland jobbar även systematiskt när det gäller riskbedömningsarbete för att förebygga skada och minimera riskerna för hälsa och miljö vid kemikaliehantering.

Pågår det eller finns det några planer på att genomföra någon insats vad gäller konsumenters rätt att få veta om en vara innehåller något av de särskilt farliga ämnen som finns upptagna på EU:s Kandidatlista?

Nyköping- I projektet Minimeringsmästarna (pågår fr.o.m. hösten 2021 till hösten 2022) så är farligt avfall/kemikalier i vardagen ett av temaområdena. Minimeringsmästarna är en tävling för hushåll om hur man kan leva mer hållbart och minska sina avfallsmängder och klimatavtryck. Utöver tävlande hushåll så får allmänheten också delta på och lyssna till föreläsningarna på alla tematräffar.

Trosa-Ja, som en del av projektet minimeringsmästarna.

Katrineholm-Ja, genom projektet minimeringsmästarna. Tillsynsprojekt – KEMI bekämpningsmedel i butik. Informationsinsats gällande ny lagstiftning om användande av bekämpningsmedel.

Eskilstuna-Ja, genom att gå ut med information om omhändertagande av miljöfarligt avfall.

Regionen- På Region Sörmlands utfasningslista finns även utfasningskriterierna beskrivna för utvalda kemiska produkter. Utfasningskriterier hänvisar bland annat på REACH kandidatlista. Utfasningslistan med utfasningskriterier uppdateras årligen och är tillgänglig för alla medarbetare.

Finns det några initiativ i kommunen eller regionen för att driva på utfasning?

Nyköping- Det har tagits fram en substitutionsplan som antogs av TEK:s ledningslag innan sommaren där det ställs mål för vilka produkter som kommunen ska göra substitutionsprövningar på i år. Syftet är att ersätta produkter med farliga egenskaper med andra produkter som kan antas ha mindre farliga egenskaper om det är möjligt, eller helst hitta ett arbetssätt som inte kräver kemiska produkter alls. I prioriteringen har kommunen bland annat utgått från KEMI:s PRIO Utfasningslista.

VA har haft samarbete/dialog med MIAB städ som sköter städningen av personalutrymmena på verken gällande deras kemikalier och substitution.

Tekniska divisionen har under året reviderat styrdokumentet Teknisk standard bygg. Teknisk standard bygg ska användas vid projektering och ny- eller ombyggnad av de anläggningar som förvaltas av Tekniska divisionen, Nyköpings kommun. Teknisk standard bygg kompletterar myndighetskrav och branschregler samt övriga lagstadgade bestämmelser. Den tekniska standarden utgår till stor del från tekniska förvaltningens kvalitets-, miljö- och energiarbete. Miljökrav som ställs är bland annat att material och produkter som kemiska produkter, invändiga ytskikt, isolering, snickerier, lekplatsutrustning etcetera ska vara registrerade eller bedömda enligt materialdatabaseran BASTA, Byggvarubedömningen, Sunda Hus eller motsvarande och kriterierna ska dokumenteras i loggbok.

Katrineholms- Kemikalieplan Kemikaliearbete, Nytt kemikaliehanteringssystem.

Eskilstuna- Kemikaliekrav ställs vid offentlig upphandling och kommunen har ett löpande arbete för en giftfri förskola med kontinuerlig kemikalieutbildning för förskolepersonal, kravställningar vid nybyggnation samt renovering.

Gnesta- Vad gäller skolor, fritids och förskolor har miljökontoret i Gnesta arbetat med utfasning av miljöskadliga kemikalier och vad man bör tänka på vad gäller upphandling.

Flen- I upphandling ställs alltid hållbarhetskrav på lägst Bas-nivå. Det kommunala fastighetsbolaget har påbörjat en process för att inventera och byta ut miljöfarliga kemikalier och de flesta miljöfarliga kemikalier är utfasade hos bostadsbolaget och de anpassar sig ständigt till nya direktiv.

Regionen- I enlighet med Region Sörmlands Hållbarhetsprogram 2019–2023 arbetar regionen förebyggande med att minska användning av kemikalier som negativt påverkar miljön eller människors hälsa. I samband med det arbetet ska andelen kemikalier som finns upptagna på Region Sörmlands utfasningslista minska med ≥ 10 % av totala antalet kemikalier på utfasningslistan 2019 och löpande arbete med det pågår.